

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

Prop. 110 S

(2011–2012)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Kommuneproposisjonen 2013

Innhold

1	Regjeringens politikk for kommunesektoren	5	5.2.2	Offentlig støtte	21
1.1	Norsk kommunesektor i urolige økonomiske tider	6	5.2.3	Digitalisering i offentlig sektor	22
1.2	Ansvarlighet og resultater	7	5.2.4	Samkjøring StatRes/KOSTRA	22
1.3	Fornyng og innovasjon i kommunesektoren	8	5.2.5	Endringer i gravferdsloven	23
1.4	Saman om ein betre kommune	8	5.2.6	Det samiske perspektivet i kommunesektoren	23
1.5	Samhandlingsreformen	8	5.3	Helse- og omsorgsdepartementet	23
1.6	Åpenhet i kommunene	9	5.3.1	Samhandlingsreformen	23
1.7	Styring og samspill	9	5.3.2	Stortingsmelding om kvalitet og pasientsikkerhet	24
Del I	Det økonomiske opplegget for kommuner og fylkeskommuner 2012 og 2013	11	5.3.3	Stortingsmelding om helse- og omsorgstjenestene i en digital hverdag	24
2	Det økonomiske opplegget for 2013	13	5.3.4	Fastlegeforskrift	24
3	Inntektssystemet og skjønnsrammen for 2013	15	5.3.5	Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)	24
3.1	Inntektssystemet for kommunene	15	5.3.6	Endret turnusordning for nyutdannede leger	25
3.2	Skjønnsrammen 2013	15	5.3.7	Omlægging av finansieringen av avtalefysioterapitjenesten	25
3.2.1	Prosjektskjønn	15	5.3.8	Avslutning av opptrappingsplan for rusfeltet og stortingsmelding om rusmiddelpolitikken	25
4	Endringer i det økonomiske opplegget for 2012	17	5.3.9	Omsorgslønn	25
4.1	Inntektsveksten i 2012	17	5.3.10	Tannhelse	25
4.2	Kommunal- og regionaldepartementet	18	5.3.11	Omsorgsplan 2015, inkludert dagtilbud og Nevroplan, samt innovasjon i omsorg	25
4.2.1	Skjønnsstilskudd – ekstremværet «Dagmar»	18	5.4	Arbeidsdepartementet	27
4.2.2	Kommunalbanken AS – økt egenkapital	18	5.4.1	Vikarbyrådirektivet	27
4.3	Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet	18	5.4.2	Kvalifiseringsprogrammet	28
4.4	Kunnskapsdepartementet	18	5.4.3	Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne	28
Del II	Statlige styringssignaler – endringer i oppgaver og regelverk	19	5.4.4	Bruk av arbeids- og aktivitetsplikt for tildeling av økonomisk sosialhjelp	28
5	Oppgavefordeling og regelverk	21	5.5	Miljøverndepartementet	28
5.1	Finansdepartementet	21	5.5.1	Styrket plan- og miljøkompetanse	28
5.1.1	Fritak fra eiendomsskatt for nasjonalparker, naturreservater og lavproduktiv statlig eiendom ...	21	5.5.2	Bedre kommunale planregistre	29
5.2	Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet	21	5.6	Justis- og beredskapsdepartementet	29
5.2.1	Endring i reglene om håndhevelse av offentlige anskaffelser og kommuneloven § 59	21	5.6.1	Vergemålsreformen	29
			5.6.2	Nødnett	29
			5.6.3	Ett felles nødnummer og felles nødsentraler	29
			5.6.4	Stortingsmelding om samfunnsikkerhet	29
			5.7	Kommunal- og regionaldepartementet	30
			5.7.1	Startlån og Finanstilsynets nye retningslinjer	30
			5.7.2	Forslag til lov om bostøtte	30

5.7.3	Melding til Stortinget om bygningspolitikken	30	Del III Resultater i kommunesektoren	37
5.7.4	Melding til Stortinget om boligpolitikken	30	7 Utviklingen i kommune-økonomien til og med 2011	39
5.7.5	Pensjonsreformen og nye levealdersforutsetninger – konsekvenser for kommunesektoren	30	7.1 Den økonomiske situasjonen i kommunesektoren	39
5.8	Kulturdepartementet	31	7.2 Kommunesektorens størrelse i norsk økonomi	41
5.8.1	Økt kommuneandel for Rikskonsertenes skolekonserter ..	31	7.3 Inntekts- og aktivitetsutvikling	41
5.9	Kunnskapsdepartementet	31	7.4 Netto driftsresultat	43
5.9.1	Stortingsmeldingen om framtidens barnehage	31	7.5 Nettofinansinvesteringer og nettogjeld	44
5.9.2	Oppfølging av rammefinansiering av barnehagene	31	8 Utviklingen i det kommunale tjenestetilbudet	46
5.9.3	Lovproposisjon med forslag om endringer i barnehageloven	31	8.1 Utviklingstrekk i kommunale og fylkeskommunale tjenester 2006–2011	46
5.9.4	Lovproposisjon med forslag om endringer i opplæringsloven	32	8.2 Eiendomsforvaltning	53
5.9.5	Motivasjon og mestring for bedre læring – strategi for ungdomstrinnet	32	9 Bruken av nynorsk i kommunane	56
5.9.6	Valgfag på ungdomstrinnet	32	Forslag til vedtak om Kommuneproposisjonen 2013	57
5.9.7	Ny GIV – styrket felles innsats i arbeidet mot frafall	32	Vedlegg	
5.9.8	Fagskoler	32	1 Inntekter og utgifter i kommunesektoren 2009–2012	58
5.9.9	Meld. St. 13 (2011–2012) Utdanning for velferd. Samspill i praksis	33	2 Korrigerede frie inntekter i kommuner og fylkeskommuner 2011	59
5.10	Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	33	3 Finansielle indikatorer	76
5.10.1	Stortingsmelding om integreringspolitikken	33	4 Skjønnsfordelingen i 2011 og prosjekter finansiert gjennom prosjektskjønnet	99
5.10.2	Kommunalt barnevern	33	5 Forsøk	109
6	Konsultasjonsordningen	34		

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

Prop. 110 S

(2011–2012)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Kommuneproposisjonen 2013

*Tilråding fra Kommunal- og regionaldepartementet 15. mai 2012,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Regjeringens politikk for kommunesektoren

Kommunene har som tjenesteyter, myndighetsutøver, lokaldemokratisk arena og samfunnsutvikler stor betydning for folks hverdag. Kommunesektoren har derfor vært et viktig satsingsområde for denne regjeringen. Siden 2005 har kommunesektorens inntekter reelt økt med om lag 59 mrd. kroner. Det tilsvarer en årlig gjennomsnittlig realvekst på 2,6 pst. For 2013 legger regjeringen opp til en realvekst i kommunesektorens frie inntekter på mellom 4¾ og 5 mrd. kroner.

De siste årene har Norge hatt en høy befolkningsvekst. En stor del av de offentlige tjenestene til innbyggerne leveres av kommuner og fylkeskommuner. Innbyggertallet i de viktigste målgruppene for de kommunale og fylkeskommunale tjenestene, dvs. barn og unge under 18 år og eldre over 67 år, økte med om lag 66 000 de siste fem årene. Veksten var særlig sterk blant de aller eldste og de aller yngste.

Det økte behovet for kommunale tjenester krever både flere ansatte og investeringer i ny infrastruktur. Inntektsveksten har satt kommunesektoren i stand til å takle disse utfordringene på en god måte. I tillegg har regjeringen i 2009 og 2011 lagt om inntektssystemet for kommunene. Økt

skatteutjevning og oppdaterte kostnadsnøkler gir en mer rettferdig fordeling og bidrar til at kommunene kan gi likeverdige tjenester over hele landet. Sektoren har brukt de økte inntektene de siste årene godt. Kommunene og fylkeskommunene leverer stadig flere og bedre velferdstjenester til sine innbyggere. Innbyggerundersøkelsen til Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) viser at innbyggerne er fornøyde med de kommunale tjenestene. Særlig oppvekstmiljøene for barn og unge oppleves som gode.

Kommuner og fylkeskommuner har de siste årene investert betydelig i infrastruktur. Investeringsnivået har vært høyt sammenliknet med tidligere perioder. I 2011 alene var de samlede investeringene på nærmere 55 mrd. kroner, tilsvarende vel 13 pst. av inntektene. Dette er midler som går til å bygge nye eller utbedre eksisterende barnehager, skolebygg, sykehjem, veier og andre bygg og anlegg.

Samtidig som investeringsnivået har vært høyt har det vært en kraftig vekst i antall sysselsatte i kommunene og fylkeskommunene. I løpet av de siste seks årene har det blitt om lag 53 500 flere årsverk i kommunal sektor.

Rundt 22 000 av de nye årsverkene har kommet innen pleie- og omsorgssektoren. Lege- og fysioterapidekningen på sykehjemmene har blitt bedre, og flere av beboerne har fått enerom. Kvaliteten i tilbudet til beboerne er derfor forbedret.

Barnehageutbyggingen har vært et satsingsområde for regjeringen i hele perioden. I løpet av de siste seks årene har i alt 59 200 flere barn fått plass i barnehage. Det tilsvarer 27 nye plasser hver eneste dag. Foreldre som ønsker at barna skal gå i barnehage, får nå tilbud om det. I 2011 hadde 9 av 10 barn i alderen 1–5 år plass i barnehage.

Barnevernstjenesten har de siste årene økt i omfang, og utviklingen fortsatte i 2011. Flere familier og barn som trenger støtte fra barnevernet, får den hjelpen de trenger. I løpet av 2011 ble det 500 flere årsverk, og antall undersøkelser og antall barn som tar i mot hjelp fra barnevernet har gått opp.

1.1 Norsk kommunesektor i urolige økonomiske tider

Norske kommuner står i en særstilling sammenliknet med kommuner i de fleste europeiske land. Kontrasten til andre land i Europa er stor. Mange land sliter med voksende offentlig gjeld, store kutt i offentlige budsjetter og lav økonomisk vekst.

I euroområdet er hver tiende arbeidstaker uten arbeid, og de unge er spesielt hardt rammet. I aldersgruppen 16–24 år er hver femte arbeidstaker uten arbeid, og i noen land er ledigheten enda høyere. Dette er et stort problem, både for dem som rammes og for landene det gjelder. Mange unge investerer i utdanning, men opplever at samfunnet ikke har bruk for deres kompetanse. Arbeidsledighet, spesielt blant ungdom, har store menneskelige og sosiale kostnader. Arbeidsledighet er sløsing med ressurser. Det kan også føre til sosial uro og mistillit til samfunnet.

Norge har klart seg godt gjennom det sterke internasjonale tilbakeslaget i kjølvannet av finanskrisen. Vi har høy aktivitet i økonomien, lav arbeidsledighet og overskudd på statsbudsjettet. Flere forhold har bidratt til dette. Høy aktivitet i petroleumsvirksomheten har hatt positive ringvirkninger på fastlandet. Lave renter, høy vekst i inntektene til personer og familier og utsikter til ytterligere oppgang i petroleumsinvesteringene, kan tilsa at veksten vil holde seg oppe framover.

Vi er imidlertid ikke upåvirket av utviklingen ute. Norge er et lite land med tette økonomiske bånd til resten av verden. Vi har sett hvor fort uro

i finansmarkedene kan spre seg mellom land. Norsk økonomi kan påvirkes på flere måter. Mens resten av norsk økonomi går godt, sliter flere tradisjonelle eksportnæringer. Eksporten av tradisjonelle varer falt betydelig mot slutten av fjoråret, og for året sett under ett var nivået i underkant av resultatet for 2010.

Når veksten hos våre handelspartnere går ned, kan etterspørselen etter varer og tjenester fra norske eksportvirksomheter reduseres. Det vil bety lavere aktivitet i Norge. For enkelte lokalsamfunn med eksportrettede hjørnesteinsbedrifter kan virkningen bli særlig merkbar.

Også norske husholdninger og bedrifter kan bli påvirket av dårlige nyheter utenfra og redusere sin etterspørsel. Lavere forbruk og investeringer gir lavere økonomisk vekst.

Langvarig vekst i Kina og andre framvoksende økonomier har bidratt til å løfte oljeprisen til et høyt nivå. Dersom den økonomiske utviklingen i Asia og andre vekstområder får en knekk, kan prisen på råolje falle. Dette kan slå ut i lavere etterspørsel fra oljevirksomheten.

Selv om Norge ikke kan skjermes seg mot krisen i internasjonal økonomi, kan vi forberede oss på virkningene. Det viktigste er god styring av egen økonomi. I gode tider må vi bygge opp reserver som kan benyttes til å dempe nedturen i økonomien. Vi må bruke petroleumsinntektene på en måte som demper svingninger i økonomien, samtidig som vi bygger opp reserver for kommende generasjoner.

Hensynet til eksportbedriftene er særlig viktig. Arbeidsledigheten kan øke i deler av norsk økonomi og i kommuner med mye eksportrettet virksomhet. Derfor er det viktig å føre en budsjettpolitikk som støtter opp under pengepolitikken og bidrar til en stabil utvikling i norsk økonomi.

Regjeringen prioriterer kommunesektoren. For 2013 legges det opp til en realvekst i kommunesektorens samlede inntekter på mellom 5¼ og 6 mrd. kroner. Av dette er mellom 4¾ og 5 mrd. kroner frie inntekter. Regjeringens ambisjon er en vekst i frie inntekter opp mot 5 mrd. kroner. I tillegg er inntektsnivået i 2012 oppjustert i hovedsak som følge av at anslaget på kommunesektorens skatteinntekter er økt med 2,3 mrd. kroner. Den foreslåtte inntektsveksten i 2013 regnes fra det oppjusterte inntektsnivået.

De foreslåtte inntektsrammene legger til rette for at kommunesektoren kan bygge ut tjenestetilbudet i takt med befolkningsveksten. I tillegg vil det være noe rom til ytterligere utbygging av tjenestene utover det som kreves for å holde tritt med befolkningsutviklingen.

Norge opplever nå en sterk befolkningsvekst. 313 av landets 429 kommuner og alle fylker opplevde økning i innbyggertallet i 2011. Befolkningsvekst bidrar først og fremst til en positiv utvikling. Kommuner med sterk vekst i folketallet kan likevel ha utfordringer knyttet til utbygging av tjenestetilbud og infrastruktur. Kommuner som opplever fraflytting, har en utfordring med fallende inntekter og en infrastruktur som ikke er tilpasset færre innbyggere.

Flere innbyggere og etterspørsel fra innbyggerne om utbygging av kvalitativt gode tjenester setter krav til kommunene. Lokale prioriteringer, omstillinger og god økonomistyring er fortsatt nødvendig.

1.2 Ansvarlighet og resultater

Kommunesektoren forvalter på vegne av innbyggerne en stor del av fellesskapets ressurser. For å sikre innbyggerne høy grad av velferd og fortsatt oppslutning om det kommunale selvstyret, må kommunesektoren yte tjenester av god kvalitet. Til tross for de siste års styrking av kommuneøkonomien vil mange kommuner fortsatt oppleve inntektsrammene som knappe.

Den sterke inntektsveksten har ført til en kraftig utbygging av tjenestene. I noen kommuner har aktivitetsveksten vært enda sterkere enn inntektsveksten, og da vil økonomien fremdeles oppleves som stram. God økonomistyring er avgjørende for at den enkelte kommune over tid kan yte et godt og stabilt tjenestetilbud. En sunn økonomi gir økt politisk handlingsrom og bedre kontroll over ressursbruken, og gjør det lettere å tilpasse ressursene når rammevilkårene endres.

I følge Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) bør netto driftsresultatet, som er hovedindikatoren for økonomisk balanse i kommunesektoren, over tid ligge på om lag 3 pst. for sektoren samlet. I 2011 utgjorde netto driftsresultat i kommunesektoren som helhet 2,5 pst. av inntektene. Gjeldsnivået i kommunesektoren har økt kraftig de senere årene. Den viktigste årsaken til denne utviklingen er et høyt investeringsnivå og lånefinansiering knyttet til dette. Et lavt rentenivå gjør gjelden lettere å bære, men gjeldsoppbyggingen gjør samtidig kommunesektorens økonomi mer sårbar for framtidige renteøkninger. Samtidig er ikke det all gjeld som belaster kommuneøkonomien. Deler av gjelden knytter seg til tjenester som finansieres gjennom gebyrer fra innbyggerne, først og fremst

innen tekniske tjenester. Videre knytter noe seg til rentekompensasjonsordningene for skole og kirker, der staten dekker renteutgiftene, og noe viderefremmes til privatpersoner og selskaper. Det er like fullt viktig at kommunene tenker nøye gjennom hvordan de bruker pengene sine og om de kan tåle høyere gjeld og en høyere rente, og tar høyde for dette i sine budsjetter og økonomiplaner. Staten skal gi kommunesektoren gode og forutsigbare rammebetingelser, men fylkeskommuner og kommuner har selv ansvaret for den økonomiske balansen og den løpende driften og investeringene i egen fylkeskommune og kommune.

En rekke samfunnstrender vil påvirke behovet for kommunale tjenester. Demografisk utvikling, endring i bosettingsmønsteret, teknologisk utvikling og den private velstandsutviklingen vil ha stor betydning for sammensetningen og nivået på tjenestene.

Kommuner og fylkeskommuner med god økonomistyring kartlegger hva behovet vil være i framtiden. De setter seg konkrete mål og er tidlig ute med nødvendige omstillinger. Endringene blir da mindre dramatiske fordi debatten og tilpasningene blir tatt i forkant. Kommuner og fylkeskommuner som er i en vanskelig finansiell situasjon, blir underlagt sterkere statlig kontroll enn de øvrige. Disse kommunene og fylkeskommunene er ført opp i Register om betinget godkjenning og kontroll (ROBEK). Formålet med registeret er å fange opp kommunene og fylkeskommunene som er i en vanskelig situasjon, og bidra til at økonomisk balanse gjenoprettes.

Ved inngangen til mai 2012 var i alt 52 kommuner og ingen fylkeskommuner oppført i ROBEK. Dette er et lavt tall, sammenliknet med situasjonen for få år tilbake. Dette bygger opp under at den økonomiske situasjonen for øyeblikket er god i de aller fleste kommunene.

Sunn økonomiforvaltning krever et godt samarbeid mellom de folkevalgte og administrasjonen. Kommunens utgifter er et resultat av politiske og administrative avgjørelser, og budsjett-disiplinen må forankres på alle nivåer i kommunen. De lokale folkevalgte må ivareta sitt overordnede ansvar for kommunens økonomi og ta stilling til de økonomiske konsekvensene i sine vedtak. Administrasjonen har det operative ansvaret for å utrede og iverksette de politiske vedtakene. God økonomistyring forutsetter at det tas stilling til avvik fra budsjettet på et tidlig tidspunkt, både på administrativt og politisk nivå.

1.3 Fornyning og innovasjon i kommunesektoren

Endringer i befolkningssammensetning, innbyggertall og innbyggernes forventninger stiller krav til omstilling og fornying i kommunene. I stortingsmeldingen «Utdanning for velferd» er behovet for arbeidskraft i de kommunale pleie- og omsorgstjenestene anslått å øke med 54 000 årsverk fram mot 2030 og 130 000 årsverk fram mot 2050. I tillegg kommer den generelle befolkningsveksten som blant annet krever flere plasser i skole og barnehage og legger press på den kommunale infrastrukturen. Arbeidskraften er, og vil være, en knapp ressurs i kommunesektoren. For å kunne tilby gode tjenester til innbyggerne, også i framtiden, må det derfor utvikles måter å utføre tjenestene på hvor de ansattes tid benyttes på en best mulig måte.

Kommunene må selv ta ansvar for å ta i bruk nye løsninger og foreta nødvendig omstilling. Mange kommuner er bevisste på dette ansvaret, og staten ønsker å støtte kommunene i dette arbeidet. For å bygge kultur for fornying trenger kommunene ledere som dyrker de gode ideene og gir de ansatte rom til å tenke nytt. Bruk av ny teknologi og IKT vil kunne lette arbeidet på visse områder, men det må også letes etter organisatoriske og faglige modeller som på best mulig måte kan møte framtidens utfordringer. Regjeringen tar sikte på å utarbeide en strategi for innovasjon i kommunesektoren våren 2013. I den forbindelse vil det innledes et samarbeid med kommunesektoren, med arbeidstakerorganisasjonene og næringslivet for utvikling av nye tjenestemodeller, utprøving og innføring av teknologiske hjelpemidler og bruk av IKT i tjenestene. Utviklingsprogrammet «Saman om ein betre kommune» vil være en viktig arena for dette arbeidet.

1.4 Saman om ein betre kommune

De ansatte i kommunene er sektorens viktigste ressurs. Kompetente og motiverte ansatte gir gode tjenester til innbyggerne. Det er avgjørende at kommunene jobber for å redusere sykefraværet og bruken av deltidsstillinger samtidig som de jobber med kompetanseutvikling. Arbeid med rekruttering, omdømme og arbeidsmiljø bidrar til å gjøre kommunesektoren til et attraktivt arbeidssted slik at flere unge velger kommunesektoren som sin arbeidsplass.

I mars 2011 inngikk regjeringen en samarbeidsavtale med KS og hovedsammenslutningene

på arbeidstakersiden om utviklingsprogrammet *Saman om ein betre kommune*. Samarbeidet er en videreføring av Kvalitetskommuneprogrammet. Hovedtemaene for samarbeidet er sykefravær, kompetanse og rekruttering, heltid/deltid og omdømme.

Hovedaktiviteten i programmet foregår lokalt, mens det sentrale samarbeidet skal bidra til å utvikle lokalt initierte prosjekter og tiltak. Kommunene som tas opp i programmet får bistand både gjennom arbeidet i nettverk med andre kommuner, og gjennom kompetansetilførsel fra de beste fagmiljøene på området. Deltakerkommunene får derfor en god mulighet til å arbeide innovativt med kjente problemstillinger. Et viktig mål for programmet er at erfaringene fra de lokale prosjektene spres til andre kommuner, blant annet ved hjelp av nettsider, digitalt arbeidsrom og konferanser.

Deltakerkommunene velger selv innretningen og organiseringen av arbeidet i de lokale prosjektene. En forutsetning for deltakelse er god lokal forankring der folkevalgte, administrative ledere og medarbeidere/tillitsvalgte i alle arbeidstakerorganisasjonene er involvert i utformingen av og rapporteringen fra prosjektene.

Invitasjon til landets kommuner gikk ut før sommeren 2011 og mer enn 100 kommuner søkte om opptak i programmet. 53 kommuner ble tatt opp høsten 2011. Første samling for deltakerkommunene ble avholdt i desember 2011, og i januar/februar 2012 ble det avholdt en samling i de åtte nettverkene som kommunene er inndelt i.

Nytt opptak av kommuner vil bli gjennomført høsten 2012. Rapportering og resultater fra programmet vil fortløpende publiseres på programnets nettside samanom.no.

1.5 Samhandlingsreformen

Gjennom samhandlingsreformen har kommunene fått et utvidet ansvar for og større innflytelse over det samlede helsetilbudet til innbyggerne. Fra 2012 ble det innført kommunal medfinansiering av utgifter til spesialisthelsetjenesten, i tillegg til at kommunene fikk finansieringsansvar for utskrivningsklare pasienter fra første dag. Målet med reformen er at alle innbyggere skal ha et helhetlig og sammenhengende helsetilbud av høy kvalitet som er tilpasset den enkeltes behov. De økonomiske virkemidlene gir kommunene anledning til å utvikle sitt eget tjenestetilbud for å sikre en best mulig arbeidsfordeling og et godt pasientforløp. Samtidig legger det til rette for å velge

bærekraftige, kreative og kostnadseffektive løsninger.

Alle helseregioner har inngått avtaler med kommunene om hvordan samhandling mellom kommuner og sykehus skal foregå. Det arbeides med en ny samarbeidsavtale mellom KS og sentrale helsemyndigheter om gjennomføring av reformen. Reformen vil bli fulgt nøye opp bl.a. gjennom bredt anlagte evalueringstiltak.

1.6 Åpenhet i kommunene

Regjeringen ønsker en kommunesektor som bygger på tillit, deltakelse og fellesskap. Åpenhet om politiske beslutningsprosesser i kommunene er avgjørende for å sikre dette.

I løpet av de siste årene har Stortinget vedtatt endringer i kommunelovens regler om møteoffentlighet. Reglene om når kommunale folkevalgte organer kan vedta å lukke møter er skjerpet inn. Reglene er også blitt tydeligere og enklere å praktisere. Dette er viktig for å sikre åpne og gjenomsiktige prosesser i behandlingen av lokalpolitiske saker. Fra november 2011 gjelder det også nye habilitetsregler for folkevalgte og ansatte i kommunene som også er styremedlemmer eller lignende i offentlig heleide selskaper. Disse reglene skal sørge for at det er åpenhet og klarhet når det gjelder hvilke interesser den folkevalgte eller ansatte ivaretar i en gitt situasjon.

Regjeringen vil fortsette å legge til rette for mer åpenhet i kommunal virksomhet blant annet ved å foreslå nye endringer i kommuneloven, slik at også møter i kommunens kontrollutvalg og møter i styrene til kommunale foretak som hovedregel skal være åpne.

1.7 Styring og samspill

I meldingen «Stat og kommune – styring og samspill» som regjeringa la fram for Stortinget i februar i år, ble prinsippet om juridisk og økonomisk rammestyring stadfestet. Den statlige styringen av kommuner og fylkeskommuner skal baseres på juridisk og økonomisk rammestyring, veiledning og dialog. Rammestyringsprinsippet har ligget til grunn for den statlige styringen siden regjering og Storting slo dette fast i St.meld. nr. 23 (1992–93) *Om forholdet mellom staten og kommunene* og i Innst. S. nr. 156 (1992–93).

For regjeringen er det viktig at den samlede statlige styringen ikke må svekke fordelene kommunene har som arenaer for demokrati, prioriteringer og tilpasning, og hvordan dette virker som en drivkraft i fornyelsen av offentlig virksomhet. Departementet vil derfor arbeide videre med utviklingen av prosesser og prosedyrer i staten som bidrar til god etterleving av rammestyringsprinsippene. Både fagdepartementene og kommunesektoren vil bli trukket inn i dette arbeidet.

Kommunene forvalter mer enn en tredjedel av statsbudsjettet og disponerer om lag 18 pst. av BNP for Fastlands-Norge. Siden kommunesektoren forvalter en så stor del av de offentlige ressursene, er det viktig at staten legger til rette for effektiv ressursbruk. Spesielt vil dette være viktig i lys av den demografiske utviklingen og framtidige pensjonsforpliktelser. Det er godt dokumentert at rammestyring gir den mest treffsikre bruken av ressurser. Kommunene har nærhet og kjennskap til innbyggernes behov og kan derfor se utfordringer på ulike områder i sammenheng. Gjennom rammefinansiering kan kommunene prioritere tilgjengelige ressurser til de områdene der de gir størst nytte. Mange velferdstjenester er komplekse tjenester der tilbudet må tilpasses individuelt. Hvis summen av den statlige styringen blir for detaljert og stram, kan dette svekke muligheten til å se ulike tjenester i sammenheng, gjøre det vanskelig med individuell tilpasning og hindre effektiv bruk av ressursene.

Det er en uttrykt målsetting i stortingsmeldingen at staten skal gjøre mer bruk av felles utviklingstiltak der kommuner og stat samarbeider om kvalitetsutvikling, effektivisering og kompetanseheving. Slike tiltak kan i mange tilfeller være mer målrettet enn øremerking og detaljert regelstyring. I denne type samspill er det viktig at staten har en tilbyderrolle, og at kommuner med utviklingsbehov melder seg på. Både kommunene og fylkeskommunene har en viktig rolle som samfunnsutviklere. Å være en aktiv samfunnsutvikler innebærer et mangesidig arbeid for å utvikle næringslivet og skape gode levekår for befolkningen i vid forstand. I denne rollen som samfunnsutvikler, skal de statlige føringene være avgrenset og den lokale friheten stor. Den enkelte kommune og fylkeskommune må jobbe sammen med frivillige organisasjoner, næringsliv og regionale stats- etater for å få til gode resultater.

Del I
Det økonomiske opplegget for kommuner
og fylkeskommuner 2012 og 2013

2 Det økonomiske opplegget for 2013

Regjeringen legger opp til realvekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2013 på mellom 5¼ og 6 mrd. kroner. Av veksten i samlede inntekter legges det opp til at mellom 4¾ og 5 mrd. kroner er frie inntekter. Regjeringens ambisjon er en vekst i frie inntekter opp mot 5 mrd. kroner. Dette tilsvarer en realvekst i frie inntekter på om lag 1,7 pst.

Den varslede inntektsveksten må ses i sammenheng med konsekvenser av den demografiske utviklingen for kommunesektoren. Beregninger utført av Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) indikerer at kommunesektoren kan få mer-utgifter i 2013 på om lag 3½ mrd. kroner knyttet til den demografiske utviklingen. Kommunal- og regionaldepartementet anslår at om lag 3,1 mrd. kroner må finansieres innenfor veksten i frie inntekter. Anslagene er basert på uendret standard, dekningsgrad og effektivitet i tjenesteytingen, og er et uttrykk for hva det vil koste kommunesektoren å bygge ut tjenestetilbudet for å holde tritt med befolkningsutviklingen. Det understrekes at anslagene er usikre.

Den foreslåtte inntektsveksten legger til rette for styrking av det kommunale tjenestetilbudet ut over det som kreves for å holde tritt med befolkningsutviklingen. Eventuelle effektiviseringsgevinster vil kommunesektoren i sin helhet beholde, og vil kunne bidra til en ytterligere styrking av tjenestetilbudet.

Regjeringen legger opp til at fylkeskommunene får 800 mill. kroner av den foreslåtte veksten i frie inntekter. Resterende del av inntektsveksten går til kommunene.

Inntektsveksten for 2013, som varsles i denne proposisjonen, er regnet fra anslått inntektsnivå i 2012 i Revidert nasjonalbudsjett 2012. Det innebærer at regjeringen nå varsler et *nivå* på kommunesektorens inntekter i 2013. Dersom anslaget for nivået på kommunesektorens inntekter i 2012 endres når statsbudsjettet legges fram i oktober, vil inntektsveksten for 2013 som nå varsles kunne bli endret.

Justeringer i det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2012 i forbindelse med Revi-

dert nasjonalbudsjett 2012 er omtalt i kapittel 4. Anslaget på kommunesektorens skatteinntekter i 2012 er oppjustert med 2,3 mrd. kroner sammenliknet med anslaget i Nasjonalbudsjettet 2012. Veksten i kommunesektorens inntekter i 2013 er regnet fra det oppjusterte inntektsnivået for 2012 som nå legges til grunn i revidert nasjonalbudsjett.

I statsbudsjettet til høsten vil regjeringen komme tilbake med en ytterligere konkretisering av inntektsrammene og oppgavene for kommunesektoren i 2013. På vanlig måte legges det opp til at de kommunale og fylkeskommunale skattørene for 2013 fastsettes ved behandlingen av statsbudsjettet 2013. Skattøren fastsettes bl.a. på grunnlag av gjeldende målsetting om at skatteinntektene skal utgjøre 40 pst. av kommunenes samlede inntekter.

Staten vil innenfor rammen av konsultasjonsordningen ha dialog med kommunesektoren om det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2013. Hittil i år har partene blant annet drøftet kommunesektorens økonomiske situasjon og økonomiske konsekvenser for kommunesektoren i 2013 knyttet til demografiske endringer. I tillegg er planlagte reformer, tiltak og andre enkelt saker som berører kommunesektoren drøftet. Drøftingene skjer blant annet på bakgrunn av notater utarbeidet av TBU. I tilknytning til framleggelsen av statsbudsjettet for 2013 vil partene drøfte prioriteringer av kommunesektorens oppgaver innenfor den foreslåtte inntektsrammen.

Økte pensjonspremier i 2012

I 2012 forventes det en særskilt vekst i pensjonspremiene som kommuner og fylkeskommuner skal betale inn til pensjonsordningene. Den forventede veksten i pensjonspremiene i 2012 har flere årsaker.

Departementet vil trekke fram at Finanstilsynet, med virkning fra 2012, har satt ned beregningsrenten («garantert avkastning») for ny pensjonsopptjening i livsforsikring til maksimalt 2,5 pst. Reduksjonen i beregningsrenten er foretatt av hensyn til soliditeten i pensjonsordningene, på

bakgrunn av et lavt nivå på langsiktige renter. Dette bidrar til en betydelig økning i behovet for premieinnbetalinger til tjenstepensjonsordningene i 2012, sammenlignet med nivået i 2011.

Departementet vil også peke på at den finansielle uroen i 2011 ga svakere resultater i pensjonsordningene, og dermed en reduksjon i overskuddet som tilbakeføres til kommunene og fylkeskommunene. Det lavere overskuddet i 2011 forventes derfor å medføre økning i behovet for premieinnbetalinger i 2012 sammenlignet med 2011.

Det nevnes også at nytt solvensregelverk (Solvens II-direktivet), som ikke er klart ennå, vente-

lig vil tre i kraft 1. januar 2014. Det vil innebære et høyere kapitalkrav for pensjonsordningene. De enkelte livselskapene og pensjonskassene har påbegynt arbeidet med å tilpasse seg nye kapitalkrav. Dette vil kunne bidra til at behovet for premieinnbetalinger i 2012 øker noe sammenlignet med 2011, avhengig av kapitalbehovet i den enkelte pensjonsordning og hvordan den enkelte pensjonsordning tilpasser seg.

Veksten i pensjonspremiene i 2012 vil bidra til en vekst i de regnskapsmessige pensjonskostnadene for kommunesektoren i 2013.

3 Inntektssystemet og skjønnsrammen for 2013

3.1 Inntektssystemet for kommunene

Rammetilskuddet fordeles til kommunene gjennom inntektssystemet. Utgangspunktet for inntektssystemet er at det er forskjeller mellom kommunene. Forskjeller oppstår på grunn av forskjeller i kostnader ved å tilby tjenester og forskjeller i skattegrunnlag. Målet med inntektssystemet er å utjevne disse forskjellene, slik at alle kommuner settes i stand til å tilby gode og likeverdige tjenester til sine innbyggere. Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet skal kommunene i prinsippet kompenseres fullt ut for forskjeller i utgifter ved tjenesteytingen som de selv ikke kan påvirke.

I utgiftsutjevningen er det kostnadsnøkkelen som i praksis sørger for dette, ved at midler omfordeles mellom kommunene etter deres varierende behov. Målet med kostnadsnøkklene i inntektssystemet er derfor å utjevne kommunenes forutsetninger for å gi et likeverdig tjenestetilbud. En kostnadsnøkkel består av et sett med objektive kriterier og tilhørende vektorer som sier noe om hvorfor kostnadene varierer mellom kommunene. Ved hjelp av kostnadsnøkkelen omfordeles midler fra kommuner som anslås å ha relativt lavere kostnader til kommuner med relativt høyere anslåtte kostnader. Den samlede kostnadsnøkkelen for kommunene er sammensatt av flere sektorspesifikke delkostnadsnøkler, en for hver sektor som omfattes av utgiftsutjevningen. Ved større innlemminger og oppgaveendringer må kostnadsnøkkelen oppdateres.

Da store deler av de øremerkede tilskuddene til barnehager ble innlemmet i rammetilskuddet for kommunene (jf. Prop. 1 S (2010–2011) for Kommunal- og regionaldepartementet) ble det laget en egen delkostnadsnøkkel for barnehage. Antall barn 1–2 år uten kontantstøtte er i dag et av kriteriene i delkostnadsnøkkelen. Fra og med august 2012 endres kontantstøtteordningen, og det gis ikke lenger kontantstøtte for to-åringer. Dette vil påvirke kriteriet, og det må derfor gjøres en teknisk justering av delkostnadsnøkkelen. Endringen vil medføre at kriteriet antall barn får noe større vekt enn i dag, mens vekten på kontantstøttekriteriet går noe ned. Endelig vektning av de

ulike kriteriene blir lagt fram i statsbudsjettet for 2013.

3.2 Skjønnsrammen 2013

Kommunal- og regionaldepartementet fordeler hvert år en del av rammetilskuddet til kommunene og fylkeskommunene etter skjønn. Formålet med skjønnsstilskuddet er å kompensere kommuner og fylkeskommuner for lokale forhold som ikke fanges opp i den faste delen av inntektssystemet.

Kommunal- og regionaldepartementet foreslår at den samlede skjønnsrammen for 2013 blir satt til 2 564 mill. kroner. Departementet vil på vanlig vis fordele skjønnsstilskuddet til fylkeskommunene og fastsette fylkesrammer for skjønnsdeling til kommunene. Fylkesmannen fordeler fylkesrammen på kommunene i forbindelse med utarbeidelsen av statsbudsjettet, etter retningslinjer gitt av departementet.

Innenfor rammen på 2 564 mill. kroner videreføres 100 mill. kroner til inntektssvake kommuner i Sør-Norge, og 400 mill. kroner i kompensasjon til kommuner som tapte på endringer i inntektssystemet i 2011.

I 2012 ble det fordelt 50 mill. kroner til psykososial oppfølging i kommunene etter terrorangrepene 22. juli. Disse midlene blir videreført i 2013.

Innenfor skjønnsrammen settes det også av tilskudd til utviklings- og utredningsprosjekter. Departementet foreslår at prosjektskjønnet settes til 128 mill. kroner i 2013.

3.2.1 Prosjektskjønn

Innenfor skjønnsrammen settes det av tilskudd til utviklings- og utredningsprosjekter. Prosjektskjønnet utgjør 84 mill. kroner i 2012. Departementet foreslår at prosjektskjønnet settes til 128 mill. kroner i 2013. Økningen i prosjektskjønnet fra 2012 til 2013 er i hovedsak begrunnet i økt bevilgningsbehov på prosjektet *Saman om ein betre kommune* og utviklingen av nytt valgadministrasjonssystem. Disse to prosjektene står samlet for drøyt 105 mill. kroner av bevilgningsbehovet.

Det nye valgadministrasjonssystemet blir tilbudt alle kommuner og fylkeskommuner som ønsker å bruke systemet ved valget i 2013. Systemet vil ha funksjoner som er kjent fra andre valgadministrasjonssystemer, men åpner også for nye muligheter. Det nye valgadministrasjonssystemet eies, driftes og forvaltes av staten. Departementet vil sørge for opplæring og brukerstøtte til systemet. Innenfor prosjektskjønnet er det satt av 66 mill. kroner til utvikling, innføring og drift av systemet i 2013.

Kommunal- og regionaldepartementet har sammen med KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne inngått en samarbeidsavtale om utviklingsprogrammet *Saman om ein betre kommune*. Programmet skal støtte opp om lokalt initierte prosjekter om temaene sykefravær, kompetanse og rekruttering, heltids-/deltidsproblematikken og omdømme. Programmet startet opp høsten 2011 og er planlagt å gå fram til 2015. I 2013 er det satt av 39,1 mill. kroner til prosjektet gjennom prosjektskjønnet. Dette er en økning på 15,6 mill. kroner fra 2012, som skyldes at antall kommuner i programmet har økt betydelig.

Det er satt av 10 mill. kroner til videreutvikling av IKT i kommunesektoren. Departementet vil komme tilbake til hvordan pengene skal disponeres.

Kriterier for prosjektskjønnet 2013

Kriteriene for prosjektskjønnet for 2013 er noe justert i forhold til kriteriene i 2012. Den viktigste endringen er at det ikke lenger gis anledning til å gi tilskudd til andre enn kommuner, fylkeskommuner, KS og andre departementer. Prosjekter som får tilskudd fra prosjektskjønnet i 2012, og som foregår i regi av andre enn kommuner, fylkeskommuner og KS, vil også kunne få tilskudd i 2013.

Følgende kriterier for prosjektskjønnet gjelder i 2013:

Kommunal- og regionaldepartementet kan gi tilskudd til utviklings- og fornyingsprosjekter i kommuner og fylkeskommuner. Prosjektene skal ha overføringsverdi til andre kommuner og fylkeskommuner og et opplegg for erfaringsspredning skal inngå i prosjektet.

Tilskudd kan gis på grunnlag av søknader fra kommuner og/eller fylkeskommuner.

Tilskudd kan også gis der kommuner og fylkeskommuner samarbeider med andre organisasjoner om prosjekt, men kommunen eller fylkeskommunen må stå som søker.

For å sikre åpenhet og tverrpolitisk involvering lokalt skal søknader om utviklings- og fornyingsprosjekter fra kommuner og fylkeskommuner være behandlet i kommunestyret/fylkestinget. Søknader fra flere kommuner og fylkeskommuner i samarbeid prioriteres framfor søknader fra enkeltkommuner/-fylkeskommuner.

Tilskudd kan gis på grunnlag av søknad fra KS til utviklings- og fornyingsprosjekter som gjennomføres av KS i samarbeid med kommuner og fylkeskommuner.

Tilskudd kan også gis til KS til konferanser og andre formidlingsarenaer som er åpne for alle kommuner og fylkeskommuner.

Departementet kan selv initiere prosjekter eller programmer om utvikling eller fornying i et utvalg kommuner og fylkeskommuner. Som hovedregel skal samtlige kommuner og fylkeskommuner inviteres til å søke om å få delta.

Departementet kan i særlige tilfeller gi tilskudd til prosjekter i kommuner eller fylkeskommuner som gjennomføres av andre departementer dersom prosjektet er i tråd med kriteriene for prosjektskjønnet.

Tilskudd kan ikke gis til ordinært omstillings- eller omorganiseringsarbeid som er en del av kommuners og fylkeskommuners løpende utviklingsarbeid.

Tilskudd kan heller ikke gis til kommuner og fylkeskommuner til rene utredninger.

Departementet kan etter søknad fra kommuner og fylkeskommuner gi tilskudd til utredning av endringer i kommune- og fylkesgrenser, og tilskudd til informasjon og folkehøring i etterkant av slike utredninger.

Prosjektskjønnet kan benyttes til gjennomføring av forskningsbasert evaluering av utviklings- og fornyingsprosjekter som finansieres over prosjektskjønnet. Det kan også gis tilskudd til KS til gjennomføring av utredninger og forskning om kommuner og fylkeskommuner.

4 Endringer i det økonomiske opplegget for 2012

4.1 Inntektsveksten i 2012

I Nasjonalbudsjettet 2012 ble realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2012 anslått til 4,0 mrd. kroner, tilsvarende 1,1 pst. Veksten i de frie inntektene ble anslått til 2,7 mrd. kroner, tilsvarende 1,0 pst. Veksten ble regnet i forhold til daværende anslag på regnskap for 2011.

I Revidert nasjonalbudsjett 2012 er anslaget på inntekts- og formuesskatt til kommunesektoren i 2012 oppjustert med 2,3 mrd. kroner. Økningen fordeler seg med knapt 1,9 mrd. kroner på kommunene og vel 400 mill. kroner på fylkeskommunene. Den foreslåtte inntektsveksten i 2013 kommer i tillegg til det oppjusterte inntektsnivået i 2012.

Anslaget på pris- og lønnsvekst (deflator) i kommunesektoren 2012 er nedjustert fra 3¼ pst. i nasjonalbudsjettet til 3,0 pst. i revidert nasjonalbudsjett. På bakgrunn av de lønnsoppgjørene som er ferdigforhandlet, er lønnsvekstanslaget for 2012 samlet sett nedjustert fra 4 pst. til 3¾ pst. Lønnsoppgjøret i kommunesektoren har gått til mekling med frist 23. mai. Lavere anslag på

energipriser bidrar også til lavere kostnader for kommunesektoren og nedjustering av deflatoren.

Samlet sett er kommuneøkonomien i 2012 klart styrket sammenliknet med det budsjettopp- legget som ble lagt fram i fjor høst. I hovedsak skyldes det økte skatteinntekter. Veksten i samlede inntekter anslås nå til 5,1 mrd. kroner, mens veksten i frie inntekter anslås til 3,5 mrd. kroner.

Tabell 4.1 viser kommunesektorens frie inntekter i 2011 og anslag for 2012 i Revidert nasjonalbudsjett 2012.

Samtidig med denne proposisjonen legger Finansdepartementet fram Prop. 111 S (2011–2012) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2012*. Bevilgningene til kommunesektoren reduseres samlet med knapt 0,3 mrd. kroner. En vesentlig del av reduksjonen skyldes lavere renteforutsetninger for renteavhengige tilskuddsposter. Lavere bevilgninger på disse postene motsvares av lavere renteutgifter for kommunene.

Enkelte av bevilgningsendringene som berører kommunesektoren er omtalt i kapittel 4.2 til 4.4.

Tabell 4.1 Frie inntekter til kommunene og fylkeskommunene¹ i 2011 og 2012. mill. kroner² og endring i pst.

	Kommunene			Fylkeskommunene			Kommuneforvaltningen i alt		
	2011 ³	2012	Endr. i pst.	2011 ³	2012	Endr. i pst.	2011 ³	2012	Endr. i pst.
Skatteinntekter	120 064	125 270	4,3	23 546	24 630	4,6	143 610	149 900	4,4
Herav skatt på inntekt og formue	111 957	117 050	4,5	23 546	24 630	4,6	135 503	141 680	4,6
Rammetilskudd	106 225	110 815	4,3	26 715	27 618	3,4	132 941	138 433	4,1
Sum frie inntekter	226 289	236 085	4,3	50 261	52 248	4,0	276 551	288 333	4,3

¹ Oslo er delt i en kommunedel og en fylkeskommunedel.

² Nominelle priser. Prisveksten på kommunal tjenesteyting i 2012 (deflator) anslås nå til 3,0 pst., mot 3,25 pst. i nasjonalbudsjettet 2012.

³ Korrigert for oppgaveendringer, innlemming av øremerkede tilskudd mv.

4.2 Kommunal- og regionaldepartementet

4.2.1 Skjønnskudd – ekstremværet «Dagmar»

Ekstremværet Dagmar rammet spesielt Vestlandet i desember 2011. Ved ødeleggelser på kommunal og fylkeskommunal infrastruktur gir Kommunal- og regionaldepartementet en delvis kompensasjon for ekstraordinære utgifter. På bakgrunn av dette foreslås det å øke skjønnsrammen med 145 mill. kroner.

4.2.2 Kommunalbanken AS – økt egenkapital

Regjeringen fremmer forslag om å styrke egenkapitalen i Kommunalbanken AS med 1 118 mill. kroner.

Den europeiske banktilsynsmyndigheten (EBA) la 26. oktober 2011 fram en plan for oppkapitalisering av europeiske banker for å gjenopprette tillit i markedene. Planen innebærer at banker skal ha minimum 9 pst. ren kjernekapital. Finanstilsynet har meddelt at kravet gjøres gjeldende for norske banker.

Ut fra Kommunalbankens risikoprofil og vekstplaner og myndighetenes og markedets økte krav til nivå og kvalitet på kapital, har Kommunal- og regionaldepartementet vurdert at det er nødvendig for banken å øke nivået på ren kjernekapital.

Ved en økning av aksjekapitalen på 924 mill. kroner vil Kommunalbanken oppnå en ren kjernekapitaldekning på 10,8 pst. Dette er over det generelle kravet om minimum 9 pst. ren kjernekapital, men i tråd med Finanstilsynets anbefalte kjernekapitaldekning for Kommunalbanken. I tillegg

styrkes egenkapitalen ved at budsjettert utbytte på 194 mill. kroner for regnskapsåret 2011 ikke utbetales til eier.

4.3 Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet foreslår å utvide investeringsrammen for rentekompensasjon ved istandsetting av kirker og kirkeinventar med 300 mill. kroner i 2012.

Investeringsrammen for 2012 vil etter dette utgjøre 450 mill. kroner. Det er per april 2012 gitt tilsagn om rentekompensasjon til kirkebygg for prosjekter tilsvarende 2,7 mrd. kroner siden ordningen ble etablert i 2005.

4.4 Kunnskapsdepartementet

Som kompensasjon for økt barnehageetterspørsel ved omleggingen av kontantstøtteordningen fra 1. august 2012 ble rammetilskuddet til kommunene økt med 91,9 mill. kroner i statsbudsjettet for 2012.

Som følge av nye beregninger der det antas at flere toåringer vil etterspørre barnehageplasser enn det som ble lagt til grunn i statsbudsjettet for 2012, forventes behovet for barnehageplasser å bli større enn det som er forutsatt i statsbudsjettet for 2012. Det er anslått et nettobehov på 2 705 flere barnehageplasser, det vil si 1 540 flere plasser enn opprinnelig anslått. Det foreslås derfor at rammetilskuddet til kommunene økes med ytterligere 122 mill. kroner i 2012 som en kompensasjon for endret behov for barnehageplasser. Helårsvirkningen i 2013 utgjør 292,6 mill. kroner.

Del II
Statlige styringssignaler – endringer i
oppgaver og regelverk

5 Oppgavefordeling og regelverk

5.1 Finansdepartementet

5.1.1 Fritak fra eiendomsskatt for nasjonalparker, naturreservater og lavproduktiv statlig eiendom

Finansdepartementet sendte 28. mars 2012 på høring et forslag om fritak for eiendomsskatt på lavproduktive eiendommer i statlig eie, og nasjonalparker og naturreservat uansett eierskap. Det foreslås også å oppheve plikten til å takserer eiendommer som er fritatt for eiendomsskatt. Høringsfristen er tre måneder. Finansdepartementet legger opp til å komme tilbake til saken i statsbudsjettet for 2013 og at en eventuell lovendring gis virkning fra og med eiendomsskatteåret 2013.

En rekke kommuner har store arealer med lavproduktive grunneiendommer i form av fjell- og utmarksvidder mv. Flere kommuner har også store områder som er vernet som naturreservat eller nasjonalpark. For slike kommuner kan takseringskostnadene i noen tilfeller overstige provenyet fra eiendomsskatt på disse områdene. Det er først og fremst store fjellkommuner med mye lavproduktiv utmark og/eller nasjonalparker mv. som vil kunne få redusert eiendomsskatteinntektene som følge av forslaget.

5.2 Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet

5.2.1 Endring i reglene om håndhevelse av offentlige anskaffelser og kommuneloven § 59

Prop. 12 L (2011–2012) *Endringer i lov om offentlige anskaffelser og kommuneloven (gjennomføring av EUs håndhevelsesdirektiv i norsk rett)* ble vedtatt i Stortinget 27. mars 2012. Forslaget gjennomfører det nye håndhevelsesdirektivet, direktiv 2007/66/EF, i norsk rett. Direktivet gir ingen nye regler for hvordan selve anskaffelsen skal gjennomføres. Formålet med det nye direktivet er å forbedre effektiviteten av håndhevelsen av anskaffelsesregelverket, blant annet ved å sikre leveran-

dører bedre inngrepsmuligheter før kontrakt inngås. Direktivet er særlig innrettet mot ulovlige direkte anskaffelser, som regnes som særlig grove brudd på regelverket. For denne typen overtredelser innføres det nye sanksjoner, blant annet skal slike kontrakter i visse tilfeller kjennes «uten virkning».

Fra 1. juli 2012 vil det innføres et nytt unntak i kommuneloven § 59 om lovlighetskontroll med kommunale og fylkeskommunale avgjørelser. Spørsmål om det foreligger brudd på anskaffelsesreglene vil ikke lenger kunne gjøres til gjenstand for lovlighetskontroll. Begrunnelsen for lovendringen er blant annet at anskaffelsessaker involverer kompliserte flerpartskonstellasjoner og at andre kontrollinstanser eller klageorgan anses som mer hensiktsmessig (se Prop. 12 L (2011–2012) om gjennomføring av EUs håndhevelsesdirektiv i norsk rett). Det presiseres at dette ikke betyr at kommunale og fylkeskommunale avgjørelser om offentlige anskaffelser unntas fra lovlighetskontroll i sin helhet. Det vil fortsatt være adgang til å kontrollere om det eventuelt foreligger brudd på andre offentligrettslige regler, for eksempel om det har skjedd brudd på forvaltningsloven eller kommunelovens bestemmelser. Det er kun spørsmål om det foreligger brudd på lov om offentlige anskaffelser med forskrifter, som ikke lenger kan gjøres til gjenstand for kontroll etter kommuneloven § 59.

5.2.2 Offentlig støtte

Offentlig støtte til bredbåndsutbygging

Bruk av offentlige midler til utbygging av bredbånd kan innebære offentlig støtte etter EØS-avtalen. Slik støtte skal i utgangspunktet meldes til ESA før tildeling.

ESA har vedtatt retningslinjer for tilskudd til bredbåndsutbygging. Retningslinjene oppstiller blant annet vilkår for når tilskudd til bredbåndsutbygging er å anse som offentlig støtte, og når slike tilskudd ikke er å anse som støtte. For tilskudd til utbygging som må anses som offentlig støtte, angir ESAs retningslinjer hvilke kriterier som må

være oppfylt for at støtten skal være forenlig med EØS-avtalen og dermed lovlig.

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet har i 2011 avsatt midler til bredbåndsutbygging, som fylkeskommuner og kommuner har kunnet søke om (restmidler fra den tidligere Høykom-ordningen). Forskningsrådet administrerer midlene, som vil bli tildelt i 2012. Kommunal- og regionaldepartementet gir årlig midler til bredbåndsutbygging til fylkeskommuner som omfatter kommuner innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Kompensasjon for utførelse av tjenester av allmenn økonomisk betydning

Noen tjenester anses av offentlige myndigheter som så viktige at befolkningen bør være sikret tilgang til dem. Hvis ikke markedet tilbyr disse tjenestene i ønsket omfang eller til ønsket pris, kan offentlige myndigheter velge selv å ta ansvar for organiseringen av tjenestene. Slike tjenester av allmenn interesse kan være av både økonomisk karakter, slik som telekommunikasjonsnettverk, elektrisitetsforsyning eller avfallshåndtering, eller av ikke-økonomisk karakter slik som fengsel, rettsvesen, og grunnleggende velferdsoppgaver som helse, omsorg og utdanning. Når tjenestene er av økonomisk karakter, kalles de tjenester av allmenn økonomisk betydning.

Kommuners kjøp av slike tjenester kan utgjøre offentlig støtte. Offentlig støtte skal som hovedregel meldes til ESA. For tjenester av allmenn økonomisk betydning gjelder det fra og med mai 2012 en høyere terskel for meldeplikten. Den nye regelen innebærer at meldeplikten bare gjelder ved støtte som overstiger 500 000 euro per foretak over tre år, mot tidligere 200 000 euro over tre år (bagatellmessig støtte). For støtte til tjenester av allmenn økonomisk betydning er det viktig at kommunen forsikrer seg om at det ikke skjer noen overkompensasjon, det vil si at kommunen betaler mer enn nødvendig for tjenesten.

Salg av offentlig eiendom til virksomheter og forholdet til reglene om offentlig støtte

Salg av offentlig eiendom og bygninger er normalt basert på en gjensidig avtale mellom selger og kjøper. Dersom salget skjer til underpris, vil det være en økonomisk fordel for kjøperen som kan innebære offentlig støtte i henhold til EØS-avtalen artikkel 61.

Dersom kommunen følger en av to alternative fremgangsmåter for salg av offentlig eiendom til

virksomheter, sikrer de seg mot at det gis offentlig støtte til kjøper ved at kjøper da anses å betale markedspris for eiendommen.

- Salg gjennom en budrunde som er åpen og uforbeholden, sammenlignbar med en auksjon og tilstrekkelig utlyst og kunngjort
- Innhenting av en ekstern vurdering av markedsverdien til eiendommen/bygningen fra en kvalifisert, uavhengig ekspert før salgsforhandlingene med potensiell(e) kjøper(e) begynner. Som utgangspunkt skal da denne taksten legges til grunn.

Kraftkommuners bruk av konsesjonskraft og forholdet til reglene om offentlig støtte

Eiere av vannkraftverk er etter loven pålagt å avgi inntil 10 pst. av produsert kraftmengde til kommunen, eventuelt fylkeskommunen eller staten. Denne kraften betegnes som konsesjonskraft.

Det kan være i strid med reglene om offentlig støtte dersom en kommune velger å videreselge sin konsesjonskraft under markedspris til en enkelt bedrift. Den enkleste måten å unngå brudd på forbudet mot offentlig støtte, er å sikre seg at konsesjonskraften selges til markedspris. Les mer om forbudet mot offentlig støtte i Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementets Veileder om EØS-avtalens regler om offentlig støtte.

5.2.3 Digitalisering i offentlig sektor

Både i staten og i kommunesektoren jobbes det med digitalisering av tjenestene til publikum. De enkelte offentlige virksomhetene har ofte behov for like IKT-løsninger. Regjeringen vil derfor legge vekt på at det i offentlig sektor utvikles gode fellesløsninger som både staten, fylkeskommuner og kommuner kan ha nytte av. Regjeringen og kommunesektoren er i dialog om hvordan IKT-samarbeidet kan legges opp, både internt i kommunesektoren og mellom kommunene og staten.

5.2.4 Samkjøring StatRes/KOSTRA

StatRes er en forkortelse for statlig ressursbruk og resultater. Formålet med StatRes er å vise hvor mye ressurser staten bruker, hva denne ressursinnsatsen gir av aktiviteter og tjenester i de forskjellige statlige virksomhetene, og hva en kan se som resultater av ressursinnsatsen. Første versjon av StatRes vil i hovedsak være ferdig utviklet i løpet av 2012.

Det er i dag forbundet med vanskeligheter å få ut en sammenhengende statistikk for hele offent-

lig sektor på områder som er delvis kommunale og delvis statlige, for eksempel NAV. En annen problemstilling er at det tidvis skjer endringer i hvilke oppgaver som er lagt til kommunal og hvilke som er lagt til statlig sektor. Det er ønskelig å følge utviklingen for offentlige tjenester uavhengig av om de er statlige eller kommunale.

I gjennomføringsavtalen mellom Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet og StatRes for 2012 heter det at SSB, i forbindelse med lansering av ny web-løsning, skal se på mulighetene for å sette opplysninger fra StatRes sammen med opplysninger fra KOSTRA. Videre skal SSB se på mulighetene for å koble informasjon fra flere bidragsytere der det finnes stor grad av samhandling (for eksempel helse, barnevern, innvandring). Muligheten for å lykkes med disse målene avhenger blant annet av praktiske forhold rundt teknologi, datainnsamling, organisering og finansiering.

5.2.5 Endringer i gravferdsloven

Ved lov 26. august 2011 nr. 40 ble det gjort endringer i lov 7. juni 1996 nr. 32 om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravferdsloven), jf. Prop. 81 L (2010–2011) og Innst. 393 L (2010–2011). Endringene trådte i kraft 1. januar 2012. Det sentrale formålet med endringene var å legge bedre til rette for at behovene som religiøse og livssynsmessige minoriteter har i forbindelse med gravlegging, kan ivaretas på en god måte. Det er blant annet tatt inn en ny bestemmelse i gravferdsloven § 1 som tydeliggjør at gravlegging skal skje med respekt for den enkeltes religion eller livssyn. En forholdsmessig rimelig andel av de ledige gravene i en kommune skal være særskilt tilrettelagt for å imøtekomme behovene til tros- og livssynsminoriteter. I mindre kommuner vil behovet for slike graver kunne ivaretas i et samarbeid med andre kommuner. Når en person uten bopel i kommunen gravlegges i en særskilt tilrettelagt grav, skal kostnadene dekket av kirkelig fellestråd i hjemkommunen når denne ikke selv har anlagt slike graver. De konkrete endringene i loven er nærmere omtalt i rundskriv P-15/2011 fra Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet.

5.2.6 Det samiske perspektivet i kommunesektoren

Regjeringen ble i forbindelse med behandlingen av kommuneproposisjonen for 2011 bedt om å vurdere hvordan man kan gi kommuner med samisk befolkning bedre rammevilkår for å iva-

reta sine nasjonale og internasjonale forpliktelser, spesielt med hensyn til hvordan språklige og kulturelle behov ivaretas i velferdstilbudet, jf. Innst. 345 S (2009–2010). I Kommuneproposisjonen 2012 står det at samarbeidet som er etablert mellom KS, Sametinget, Kommunal- og regionaldepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet vil være et viktig bidrag for å belyse kommunenes situasjon, og at problemstillingen som er reist i innstillingen vil bli fulgt opp i dette arbeidet, jf. Prop. 115 S (2010–2011) *Kommuneproposisjonen 2012*.

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet inngikk i desember 2011 en avtale med NORUT Alta om å iverksette en kartlegging av det samisket perspektivet i kommunesektoren. Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet fikk overlevert rapporten fra NORUT Alta i mai 2012. I rapporten har NORUT Alta fokusert på samisk språk i kommunens tjenesteproduksjon, særlig i opplæringssektoren, helse- og sosialsektoren, kommuneplanarbeid, tiltak på kultur- og fritidsområdet og språkarbeid i kommunal forvaltning.

Rapporten vil være et viktig drøftingsgrunnlag i det videre samarbeidet mellom KS, Sametinget, Kommunal- og regionaldepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet.

5.3 Helse- og omsorgsdepartementet

5.3.1 Samhandlingsreformen

Med samhandlingsreformen legger regjeringen til rette for et bærekraftig, helhetlig og sammenhengende tjenestetilbud av god kvalitet, med høy pasientsikkerhet og tilpasset den enkelte bruker. Økonomiske virkemidler understøtter målene om bedre arbeidsfordeling, gode pasientforløp og kvalitativt gode og kostnadseffektive løsninger.

Fra 2012 ble kommunal medfinansiering og kommunal betalingsplikt for utskrivningsklare pasienter innført innen somatikk. Det vises til forskrift om kommunal medfinansiering av spesialisthelsetjenesten og kommunal betaling for utskrivningsklare pasienter. I henhold til nevnte forskrift vil døgnpris for opphold for utskrivningsklare pasienter i sykehus og prisen for DRG-poeng i kommunal medfinansiering fastsettes i statsbudsjettet. Prisen for 2013 fastsettes i Prop. 1 S (2012–2013).

Det er også startet innføring av øyeblikkelig hjelp døgntilbud i kommunene. Det arbeides med en ny samarbeidsavtale mellom KS og sentrale helsemyndigheter om gjennomføring av

reformen. Det tas sikte på å ha en avtale på plass i løpet av 2012, og at denne skal gjelde frem til 2016.

Reformen skal løpende følges nøye opp blant annet gjennom bredt anlagte evalueringstiltak. Forskningsrådet fikk høsten 2011 i oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet å gjennomføre en forskningsbasert evaluering av samhandlingsreformen. Formålet er å innhente kunnskap om måloppnåelse både løpende i gjennomføringsperioden (2012–2015) og ved utgangen av perioden. Evalueringen skal inneholde prosjekter som både er prosess- og resultatorientert, med vekt på samhandlingsreformens hovedmål og virkemidler.

I tillegg har Helsedirektoratet, i samarbeid med KS, etablert et forvaltningssystem som skal håndtere innfasingen av de økonomiske virkemidlene, herunder tilgjengeliggjøring av data for kommunene.

I statsbudsjettet for 2012 er det overført om lag 5,6 mrd. kroner til kommunenes rammetilskudd som følge av samhandlingsreformen. Helse- og omsorgsdepartementet vil følge utviklingen i aktivitet og kostnader gjennom den forskningsmessige evalueringen og utviklingen av det forvaltningsmessige følge-med-systemet.

Det skal legges økt vekt på helsefremmende og forebyggende arbeid innenfor samhandlingsreformen. Regjeringen vil legge til rette for at en større andel av forventet vekst i helse- og omsorgssektorens samlede budsjetter skal komme i form av frie inntekter til kommunene. Midlene til medfinansiering av spesialisthelsetjenesten er blant annet et insentiv til kommunene for å satse mer på forebygging. Det følger av Nasjonal helse- og omsorgsplan at regjeringen vil utarbeide en gjennomføringsplan for folkehelse-loven.

5.3.2 Stortingsmelding om kvalitet og pasientsikkerhet

Regjeringen vil i løpet av 2012 legge fram en stortingsmelding om kvalitet og pasientsikkerhet. Meldingen skal vurdere om organisatoriske, juridiske, finansielle og styringsmessige virkemidler og rammebetingelser, støtter arbeidet med kvalitet og pasientsikkerhet i hele helse- og omsorgstjenesten. Meldingen skal også vurdere hvorvidt dagens systemer for kvalitetsutvikling og pasientsikkerhet bidrar til å nå nasjonale mål for kvalitet og pasientsikkerhet.

5.3.3 Stortingsmelding om helse- og omsorgstjenestene i en digital hverdag

Hensiktsmessig bruk av IKT er en sentral forutsetning for å nå målene om en helhetlig helse- og omsorgstjeneste i tråd med samhandlingsreformen. Alle deler av tjenesten må bli enda bedre til å utveksle informasjon på en effektiv og standardisert måte. I Prop. 91 L (2010–2011) *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester* ble det vedtatt endringer som gir hjemmel til å stille krav om bruk av elektronisk dokumentasjon og kommunikasjon av helseopplysninger og krav til bruk av standardiserte og sertifiserte løsninger. I løpet av 2012 vil regjeringen legge fram en stortingsmelding om helse- og omsorgstjenestene i en digital hverdag. Meldingen skal vise hvordan bruk av IKT kan bidra til bedre kvalitet i forebygging, behandling, rehabilitering og omsorg. Viktige tema i meldingen vil være tilgang til pasientopplysninger i elektronisk form, elektronisk informasjonsutveksling og netjtjenester til pasient og bruker.

5.3.4 Fastlegeforskrift

Allmennlegetjenesten er sentral for å nå de overordnede målene for samhandlingsreformen. En revidert fastlegeforskrift er et virkemiddel for å nå målene med reformen. Forslagene i forskriften skal blant annet bidra til å styrke individrettet forebyggende arbeid i helsetjenesten og sørge for mer helhetlige og koordinerte tjenester. Forslaget til revidert forskrift ble sendt på høring 21. desember 2011 med frist for innspill 22. mars 2012. Regjeringen arbeider nå med å følge opp høringsinnspill. Regjeringen har for budsjettåret 2012 bevilget 50 mill. kroner til å utvikle fastlegeordningen i kommunen, samt 17 mill. kroner til videreutvikling av legevakt i tråd med samhandlingsreformens intensjoner.

5.3.5 Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

Helse- og omsorgsdepartementet vil legge til rette for at kommunene kan bygge videre ut tilbudet om BPA, jf. Nasjonal helse- og omsorgsplan.

Helsedirektoratet har utredet kriterier for rett til brukerstyrt personlig assistanse i tråd med Stortingets anmodningsvedtak av 17. juni 2011. Utredningen vil danne grunnlag for videre arbeid med saken. Helse- og omsorgsdepartementet vil sende ut høringsnotat med forslag til lovbestemmelser. Videre er regelverket for tilskuddsordningen revidert slik at BPA- brukere, arbeidsledere

og assistenter, samt ansatte i kommunens forvaltning, kan få nødvendig og tilstrekkelig opplæring om ordningen.

5.3.6 Endret turnusordning for nyutdannede leger

Turnustjenesten for leger har hatt som hovedformål å kvalifisere nyutdannede leger til yrkeslivet. Gjennom turnustjenesten har nyutdannede leger fått arbeidserfaring under faglig veiledning innen ulike fagområder i spesialist- og kommunehelse-tjeneste. Ordningen har også bidratt til god geografisk fordeling av leger. Det er besluttet å gjøre endringer i turnustjenesten for leger fra 2013 for å sikre en mer bærekraftig ordning. Loddreknings-systemet til turnusstilling avvikles og ordningen vil bli gjort søknadsbasert og regulert av arbeidslivets regler. Turnusordningen skal fortsatt og som i dag sikre kjennskap til og erfaring fra både kommune- og spesialisthelsetjeneste og ivareta behov for god legedekning i distrikt.

Tidspunkt for autorisasjon vil bli flyttet til etter bestått eksamen for norskutdannede. Stillingene vil bli første obligatoriske del av legers spesialistutdanning hvor dagens læringsmål og veiledning videreføres. Staten skal fortsatt styre fordeling av turnusstillinger for å sikre god legefördeling til hele landet. Ved omlegging opprettholdes samme antall stillinger som i dag (950 årlig). Det skal være sentralt koordinert utlysning to ganger i året som i dag. Ordningen skal løpende vurderes, og det skal foretas en samlet vurdering etter fem år. Det skal vurderes om det er behov for ytterligere tiltak for å sikre rekruttering.

5.3.7 Omlegging av finansieringen av avtalefysioterapitjenesten

I 2009 og 2010 har det i takstforhandlingene med Norsk Fysioterapeutforbund blitt avtalt overføring av midler fra folketrygden til kommunene. Dette har bakgrunn i omlegging av finansieringen av avtalefysioterapitjenesten og målsettingen om at driftstilskuddet skal utgjøre en større andel av avtalefysioterapeutenes inntekt enn tidligere. Midlene har blitt overført til rammetilskuddet for kommunene og gitt en særskilt fordeling i inntektssystemet basert på faktiske merutgifter (tabell C). Fra og med 2013 vil midlene bli fordelt etter inntektssystemets objektive kriterier.

Det skal inngås 100 pst. driftsavtalehjemmel dersom praksisen ikke drives på deltid. Det vises også til forskrift om oppjustering av driftsavtale for fysioterapeuter (FOR 2011–12-16 nr. 1392)

med ikrafttredelse 1. januar 2012 mht. oppgradering av hjemlene i tiden framover.

5.3.8 Avslutning av opptrappingsplan for rusfeltet og stortingsmelding om rusmiddelpolitikken

Helse- og omsorgsdepartementet la fram en opptrappingsplan for rusfeltet som vedlegg til St.prp. nr. 1 (2007–2008). Planen løper til og med 2012, og omfatter tiltak innen forebygging, behandling, rehabilitering, forskning og kompetansebygging. Tilnærmet alle tiltak i planen er iverksatt. Opptrappingsplanen har omhandlet alkohol, narkotika, vanedannende legemidler og tiltak fra forebygging til behandling. Samlet er rusfeltet styrket med noe over 1 mrd. 2012-kroner frem til 2012.

Regjeringen vil legge frem en egen stortingsmelding om rusmiddelpolitikken i 2012. Meldingen skal oppsummere erfaringer med dagens opptrappingsplan på rusfeltet, følge opp Stoltenberg-utvalgets rapport og peke på hovedutfordringer og strategier for fremtidig rusmiddelpolitikk.

5.3.9 Omsorgslønn

Kaasa-utvalget leverte sin innstilling NOU 2011:17 *Når sant skal sies om pårørendeomsorg – Fra usynlig til verdsatt og inkludert* i oktober 2011. Utvalget har sett på ytelser til pårørende som gir omfattende pleie og omsorg som kommunen ellers plikter å tilby. Utvalget har sett på hvordan valg av fremtidige ytelser kan forene sentrale utfordringer i dagens og framtidens omsorgstjeneste. Dette gjelder særlig mangel på arbeidskraft, behov for omsorgsinnsats fra pårørende og muligheten for pårørende til å kombinere arbeid og yrkesaktivitet.

Helse- og omsorgsdepartementet i samarbeid med Arbeidsdepartementet har sendt utredningen på bred høring, med frist 15. august 2012.

5.3.10 Tannhelse

Helse- og omsorgsdepartementet arbeider med å revidere tannhelsetjenesteloven. Det tas sikte på at høringsnotat om revisjon av lov om tannhelsetjenesten sendes på høring i løpet av 2012.

5.3.11 Omsorgsplan 2015, inkludert dagtilbud og Nevroplan, samt innovasjon i omsorg

I St.meld. nr. 25 (2005–2006) *Mestring, muligheter og mening* la Helse- og omsorgsdepartementet

fram fem langsiktige strategier og en egen omsorgsplan for å møte framtidens omsorgsutfordringer. Gjennom en avtale mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre ble Omsorgsplan 2015 utvidet og konkretisert, blant annet med temaene verdighet, kompetanse og aktiv omsorg. Avtalen legger opp til en årlig statusrapportering som en del av kommuneproposisjonen i tillegg til den behandling spørsmålene vil få i statsbudsjettet.

Planen har følgende sentrale mål:

- 12 000 nye årsverk i omsorgstjenesten i perioden 2008–2015
- Tilsagn om tilskudd til 12 000 heldøgns omsorgsplasser
- Kompetanseløftet 2015
- Demensplan 2015

Årsverk i pleie- og omsorgstjenesten

Regjeringen hadde ut fra nivået i 2004 et mål om å øke bemanningen i de kommunale omsorgstjenestene med 10 000 årsverk innen utgangen av 2009. For perioden 2004 t.o.m. 2009 viser tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) at personellinnsatsen i denne perioden økte med om lag 14 800 årsverk.

Regjeringen har et mål om å øke bemanningen i de kommunale omsorgstjenestene med 12 000 årsverk i perioden 2008–2015, målt ved utgangen av året. Ureviderte KOSTRA tall for 2011 viser en vekst på om lag 2 900 årsverk. Dette gir en samlet vekst på om lag 7 900 årsverk for perioden 2008–2011.

Med tallene for 2011 har veksten vært på om lag 22 000 årsverk i perioden 2005–2011. Om lag 80 pst. av veksten har vært personell med helse- og sosialfaglig utdanning. Dette har gitt en økning i andelen personell med helse- og sosialfaglig utdanning i omsorgstjenestene fra 66,4 pst. i 2005 til 69,4 pst. i 2011.

Kompetanseløftet 2015

Kompetanseløftet 2015 har som hovedmål å bidra til å sikre omsorgstjenestene tilstrekkelig, kompetent og stabil bemanning. Delmålene er å bidra til å nå målet om 12 000 nye årsverk i omsorgstjenestene i perioden 2008–2015, heve det formelle utdanningsnivået, sikre bruttotilgang på om lag 4 500 helsefagarbeidere per år, skape større faglig bredde og styrke veiledning, internopplæring og videreutdanning.

I de fem første årene i planperioden har om lag 14 100 personer gjennomførte grunn-, videre-

eller etterutdanninger eller annen opplæring med støtte fra Kompetanseløftet, og om lag 8 700 er under opplæring i 2012. Tall fra Statens autorisasjonskontor for helsepersonell (SAFH) viser at det i 2011 ble gitt autorisasjon til om lag 3 700 helsefagarbeidere, hjelpepleiere og omsorgsarbeidere.

Investeringstilskuddet

Husbankens tilskuddsordning til bygging og fornyelse av heldøgns omsorgsplasser i sykehjem og omsorgsboliger ble etablert i 2008 som en del av Omsorgsplan 2015. Ordningen skal gi kommunene bedre forutsigbarhet og mulighet for langsiktig planlegging og utbygging av omsorgssektoren for å møte framtidens omsorgsutfordringer.

For tilsagn som gis i 2012 er maksimalsatsen for en sykehjemsplass økt fra 888 800 kroner til 916 000 kroner. Tilsvarende er satsen for en omsorgsbolig økt fra 666 600 kroner til 687 000 kroner. Tilsagnsrammen er i 2012 på vel 1 202 mill. kroner, som tilsvarer 1 500 boenheter.

Tilskuddet blir gitt til kommunen som ansvarlig for tjenesten, uavhengig av om kommunen selv bygger eller om kommunen helt eller delvis fremskaffer slike plasser fra andre aktører på ordinære forretningsmessige vilkår.

Det er et vilkår at omsorgsboligene og sykehjemsplassene skal brukes til personer med behov for heldøgns helse- og omsorgstjenester. Videre forutsettes det at omsorgsplassene er universelt utformet og tilrettelagt for mennesker med demens og kognitiv svikt. Slik utforming og tilrettelegging skal skje i tråd med Demensplan 2015 og i tråd med formålet for ansvarsreformen for mennesker med utviklingshemming.

Nye og moderniserte sykehjem og omsorgsboliger med tilskudd fra Husbanken skal være tilrettelagt for tilkobling av elektroniske hjelpemidler, kommunikasjons- og varslingssystemer og annen velferdsteknologi.

I 2011 ble det gitt tilsagn om tilskudd til 93 prosjekter med til sammen totalt 1 230 heldøgns omsorgsplasser, fordelt på 565 sykehjemsplasser og 665 omsorgsboliger. 90 prosent av disse skal være langtidsplasser.

Ved utgangen av 2011, som var halvveis i planperioden, var det totalt gitt tilsagn om tilskudd til om lag 5 250 boenheter. Tallene viser at ordningen kun er litt etter skjema i forhold til målsetningen om 12 000 i løpet av planperioden. Det fremgår samtidig av KS sin budsjettundersøkelse for 2012 at kommunene i perioden fram til 2015 planlegger fortsatt vekst og fornyelse av heldøgns omsorgsplasser.

Regjeringen vil gi tilsagn om tilskudd til 12 000 sykehjemsplasser og heldøgns omsorgsplasser innen utgangen av 2015, og utvide rammene ytterligere dersom søknadsinngangen fra kommunene tilsier det.

Demensplan 2015

Demensplan 2015 skal bidra til å styrke kvaliteten, kompetansen og kapasiteten i tjenestene til personer med demens og deres pårørende. Den nasjonale kartlegging av tjenestetilbudet til personer med demens i kommunene i 2010 viser konkrete resultater av Demensplan 2015. 246 kommuner har pårørendeskoler eller samtalegrupper. Dette er nær en firedobling av tilbudet fra 2007. Over 243 kommuner har demensteam eller demenskoordinator med ansvar for utredning og diagnostisering av demens. Dette er over dobbelt så mange som i 2007. Nærmere 12 000 ansatte i over 350 kommuner deltar i opplæringsprogrammet Demensomsorgens ABC, for å sikre ansatte økt kunnskap og kompetanse om demens. Demensplan 2015 ble revidert høsten 2012, og har et nytt fireårig handlingsprogram med tre hovedmål: å øke dagaktivitetstilbudet, legge til rette for flere tilpassede boliger og bidra til økt kunnskap og kompetanse.

Styrking av dagtilbud til personer med demens

Regjeringen har som mål å innføre en lovfestet plikt til å tilby dagtilbud til personer med demens når tilbudet er bygget videre ut. Målsettingen i Demensplan 2015 er at kommunene innen 2015 skal kunne tilby dagaktivitetstilbud til personer med demens. I 2012 ble det opprettet et eget øremerket stimuleringsstilskudd på 150 mill. kroner til etablering av dagaktivitetsplasser. Årsvervskostnadene til tilbudet inngår som en del av veksten i kommunenes frie inntekter i 2012. Midler til videre utbygging av dagaktivitetstilbud til personer med demens vurderes i budsjettproposisjonen for det enkelte år. Etter endt oppbyggingsperiode skal tilskuddet innlemmes i inntektssystemet til kommunene som frie inntekter. Helse- og omsorgsdepartementet vil komme tilbake med nærmere omtale av ordningen i statsbudsjettet for 2013. Per 1. april 2012 har 69 kommuner søkt Helsedirektoratet om tilskudd til å opprette 316 plasser.

Nevroplan 2015

For å løfte fram og synliggjøre personer med nevrologiske lidelser la regjeringen i desember

2011 fram en egen Nevroplan 2015. Nevroplanen skal bidra til å styrke kompetanse og kvalitet i det kommunale tjenestetilbudet til personer med nevrologiske lidelser. Siden 2010 er det bevilget 10 mill. kroner årlig til Nevroplan 2015 til bl.a. tiltak for økt kunnskap og kompetanse blant pårørende og fagfolk, og informasjonsarbeid. Planen bygger på de generelle virkemidlene knyttet til kommuneøkonomi, fortsatt årsverksvekst i omsorgssektoren, Kompetanseløftet 2015 og Husbankens investeringstilskudd til heldøgns omsorgsplasser.

Innovasjon i omsorg

NOU 2011:11 «*Innovasjon i omsorg*» handler om å få kunnskap om, ta vare på, mobilisere og videreutvikle samfunnets samlede omsorgsressurser både i og utenfor den offentlige omsorgssektoren. Omsorgstjenestene dekker i dag hele livsløpet og har tjenestemottakere i alle aldersgrupper med behov for et mangfold av løsninger på botilbud, tjenestetilbud og faglige tilnærminger. Innovasjon i omsorg legger vekt på å forsterke fellesskapsløsningene gjennom å styrke samspillet mellom kommunale tjenester og sivilsamfunn og gi de frivillige ressursene i familie og lokalsamfunn stimulerende rammebetingelser. Utredningen har skapt stort engasjement, og utvalgets perspektiver og forslag har fått bred oppslutning. Helse- og omsorgsdepartementet vurderer hvordan utvalgets innstilling skal følges opp.

5.4 Arbeidsdepartementet

5.4.1 Vikarbyrådirektivet

Regjeringen har fattet vedtak om samtykke til deltakelse i en beslutning i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv 2008/104/EF om vikararbeid (vikarbyrådirektivet), jf. Utenriksdepartementets Prop. 69 S (2011–2012) *Samtykke til deltakelse i en beslutning i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv 2008/104/EF om vikararbeid (vikarbyrådirektivet)*.

Arbeidsdepartementet fremmet 30. mars 2012 en lovproposisjon for Stortinget med forslag til endringer som følge av gjennomføring av direktivet, samt en tiltakspakke for å sikre etterlevelse av reglene, jf. Prop. 74 L (2011–2012) *Endringer i arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven mv. (likebehandling ved utleie av arbeidstakere og tiltak i den forbindelse mv.)*.

5.4.2 Kvalifiseringsprogrammet

Kvalifiseringsprogrammet er et viktig tiltak i regjeringens innsats mot fattigdom, og retter seg mot langtidsmottakere av sosialhjelp og andre som står langt fra arbeidsmarkedet. Programmet er en lovpålagt oppgave for kommunene og forvaltes av NAV-kontorene. Bevilgningen til dekning av kommunale merkostnader knyttet til programmet har i en overgangsfase i 2011 og 2012 vært gitt en særskilt fordeling i inntektssystemet for kommunene (tabell C). Midlene til dekning av kommunale merkostnader knyttet til programmet vil bli fordelt fullt ut etter sosialhjelpsnøkkelten f.o.m. 2013.

5.4.3 Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble lagt frem sammen med Prop. 1 S (2011–2012) for Arbeidsdepartementet. Målgruppen for jobbstrategien er personer under 30 år med nedsatt funksjonsevne. Gjennom jobbstrategien stilles en rekke virkemidler til rådighet for å lette inngangen til arbeidslivet for denne gruppen. Målet er å øke yrkesdeltakelsen blant unge med nedsatt funksjonsevne og redusere tilgangen til uføretrygd.

Det er i 2012 spesielt avsatt 500 tiltaksplasser til jobbstrategien. I tillegg blir det iverksatt forsøk med tilretteleggingstilskudd ved rekruttering av personer med nedsatt arbeidsevne, og det skjer en styrking av ulike oppfølgingsordninger (blant annet mentor og forsøk med funksjonsassistanse). Man vil også ta i bruk tilretteleggingsgarantier slik at arbeidssøker og arbeidsgiver raskt får avklart hva slags støtte man kan få og når den skal være på plass.

Jobbstrategien prioriterer å bygge ut arbeidspraksisplasser innenfor ordinært arbeidsliv. Her vil det være særlig viktig å få med seg arbeidsgivere innenfor offentlig sektor siden stat og kommune er en stor arbeidsgiver med et mangfold av arbeidsoppgaver og stillingstyper.

5.4.4 Bruk av arbeids- og aktivitetsplikt for tildeling av økonomisk sosialhjelp

Regjeringen er opptatt av spørsmålet om økonomisk sosialhjelp kan og bør kombineres med krav til aktivitet, og ønsker å se nærmere på kommunenes praksis mht. å stille vilkår for stønad.

De aller fleste NAV-kontor stiller i dag vilkår om aktivitet, som jobbsøking, kurs, tiltak og sam-

taler ved tilståelse av økonomisk stønad. Brukerne følges opp uavhengig av ytelse, men ut fra behov og avstand til arbeidsmarkedet. En undersøkelse gjort i 2006 av Telemarksforskning viste økt bruk av vilkår fra 2000, særlig overfor de yngste stønadsmottakere. Nesten samtlige NAV-kontor knytter kravene til aktivitet til individuelle vurderinger, og ser vilkårene som stilles i sammenheng med brukernes muligheter.

Arbeidsdepartementet vil understreke viktigheten av å bruke vilkår om aktivitet som ledd i det sosiale arbeidet med stønadsmottakere.

Regjeringens innsats for å få flere i arbeid og færre på stønad er basert på et bredt spekter av virkemidler, både på individ- og systemnivå. For personer som mottar økonomisk sosialhjelp, er det parallelt med etablering av NAV-kontor tatt i bruk arbeidsevnevurderinger og kvalifiseringsprogram for å styrke deres muligheter i arbeidsmarkedet. For personer som av ulike grunner ikke får tilbud om et arbeidsrettet kvalifiseringsprogram, vil det for en del kunne stilles vilkår om ulike former for aktivitet eller arbeid for å kunne motta økonomisk stønad.

Departementet får kunnskap om vilkårsbruket gjennom Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet. Tilgjengelig statistikk om vilkårsbruk er primært kvantitativ, og ikke tilstrekkelig detaljert eller presis til å danne grunnlag for en kvalitativ gjennomgang av dagens praksis. Departementet vil derfor nå sette i gang en ekstern utredning som skal gi informasjon om i hvor stor grad det stilles krav om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad, hvilke typer aktivitetskrav som stilles og hvilke mottakere det stilles slike krav til. Det tas sikte på at utredningen skal ferdigstilles senest første halvdel av 2013. På grunnlag av disse opplysningene, vil regjeringen vurdere om det bør foreslås endringer i dagens regelverk eller praksis, og i tilfelle hvilke endringer som er nødvendige for at sosialhjelpen skal bidra til å gjøre den enkelte selvhjulpel, slik loven har som formål.

5.5 Miljøverndepartementet

5.5.1 Styrket plan- og miljøkompetanse

Miljøverndepartementet har stor oppmerksomhet omkring aktuelle tiltak for å styrke plan- og miljøkompetansen. Den nettbaserte veiviseren for kommunale saksbehandlere innen planlegging og miljøforvaltning, miljøkommune.no, er et sentralt ledd i dette. Dette saksbehandlingsverktøyet lanseres i løpet av 2012 og planlegges gradvis å byg-

ges ut. Nettportalen er utviklet i et verdifullt samarbeid med bl.a. kommunenettverket Lister og har vært testet av brukere i et utvalg kommuner i samtlige fylker.

5.5.2 Bedre kommunale planregistre

Ny plan- og bygningslov innebærer bestemmelse med krav om kommunalt planregister. Et planregister er et register for å holde orden på gjeldende arealplaner, planforslag, dispensasjoner m.v. og skal enkelt kunne gi publikum innsyn. Kommunens oppgave er å etablere og å ta i bruk kommunalt planregister og holde dette à jour ved å føre inn alle endringer kommunen vedtar. Planregisteret skal være gratis tilgjengelige på Internett. Et oppdatert planregister har stor nytteverdi for samfunnet, både for kommunen sin egen forvaltning, for publikum, for næringslivet og for den lokale demokratiske prosessen. Kommunene bidrar til at plandata skal inngå i Norge Digitaltsamarbeidet. Det er igangsatt en rekke etableringsprosjekter over hele landet for å få på plass fullverdige digitale planregistre. Totalt sett vil innføringen av registeret kunne gi en effektivisering og økt kvalitet i arealforvaltningen for de fleste kommunene både for intern drift og ved rapporter blant annet til KOSTRA.

5.6 Justis- og beredskapsdepartementet

5.6.1 Vergemålsreformen

Stortinget vedtok våren 2010 ny vergemålslov. Regjeringen tar sikte på at loven skal tre i kraft 1. juli 2013. Et sentralt siktemål med den nye loven er å tilpasse vergemålet til det enkelte individs hjelpebehov og ønsker i større grad enn etter gjeldende rett. I tillegg danner loven grunnlaget for en omfattende organisatorisk reform. For kommunene betyr det at overformynderiene utvikles og at både ansvar, oppgaver og finansiering av den lokale vergemålsmyndigheten blir overført til fylkesmennene.

Kommunene vil imidlertid ha noe etterarbeid utover 1. juli 2013 som vil bli regulert i forskrift. Et gjøremål er at overformynderiene skal avgi regnskap per 30. juni 2013 for de midler de har hatt til forvaltning og sammen med kontrollerte vergeregnskaper oversende regnskapet til fylkesmannen innen 1. oktober samme år. Videre betinger vergemålsreformen et utstrakt samarbeid mellom kommunene og fylkesmannen, blant annet gjelder dette overføring av verge-

målssaker med tilhørende verger fra kommunene til fylkesmannen.

Det anslås at kommunene bruker 103 mill. kroner på vergemål i dag. Det tas i den forbindelse sikte på et uttrekk fra kommunenes rammetilskudd i 2013 på om lag 40 av de 103 mill. kroner under forutsetning av at den nye vergemålsloven trer i kraft fra 1. juli samme år. Det betyr at kommunene får beholde noen midler i 2013 til mer- og etterarbeid utover 1. juli 2013.

5.6.2 Nødnett

Det er besluttet at Nødnett skal bygges ut og dekke hele landet, jf. Innst. 371 S (2010–2011) og Prop. 100 S (2010–2011). Det er nå oppnådd enighet med leverandøren om lengre utbyggingstid og ferdigstilling innen utgangen av 2015 i tråd med ekstern kvalitetssikrers opprinnelige anbefaling. For øvrig vises det til omtale i proposisjonen om bevilgningsendringer i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2012.

5.6.3 Ett felles nødnummer og felles nødsentraler

Regjeringen har besluttet å gjennomføre et pilotprosjekt i Drammen for å prøve ut ett felles nødnummer og felles nødsentraler for brannvesen, politi og helsetjeneste. I Drammen ligger forholdene godt til rette ved at det er det eneste stedet i landet hvor nødsentralene for både brannvesen, politiet og helsetjenesten allerede er samlokalisert. Pilotprosjektet vil gi verdifull erfaring for hvordan en ordning med ett felles nødnummer vil virke og hvordan akutt innsats kan iverksettes fra en felles sentral.

Hendelsene 22. juli 2011 og orkanen Dagmar i romjulen 2011 understreket behovet for kapasitet til å motta mange samtidige nødansrop, at innsatsstatene får den samme informasjonen til samme tid og at innsatsen koordineres fra ett sted.

5.6.4 Stortingsmelding om samfunnssikkerhet

Justis- og beredskapsdepartementet vil vårsesjonen 2012 legge frem en ny melding til Stortinget om samfunnssikkerhet. Meldingen vil foreta en gjennomgang av beredskapsområdet med særlig oppmerksomhet knyttet til store hendelser med konsekvenser på tvers av ansvarsområder. I tillegg vil erfaringene fra angrepene 22. juli 2011 bli omtalt.

5.7 Kommunal- og regionaldepartementet

5.7.1 Startlån og Finanstilsynets nye retningslinjer

Startlånet er et viktig virkemiddel for å bistå unge og vanskeligstilte inn på boligmarkedet. Startlånet blir gitt av kommunene med midler fra Husbanken. Lånet blir ikke direkte omfattet av Finanstilsynets nye retningslinjer, med mindre lånet blir gitt i samfinansiering med privat bank. I overkant av halvparten av alle startlån blir gitt i samfinansiering med private banker.

Husbanken og Finansnæringens hovedorganisasjon arbeider med et felles informasjonsskriv om startlån. Her vil Finanstilsynets retningslinjer om forsvarlig utlånspraksis og belåningsgrad ved samfinansiering mellom kommunene og de private bankene bli særskilt omtalt.

5.7.2 Forslag til lov om bostøtte

Regjeringen har samlet regelverket for bostøtten og laget et forslag til en egen lov om den statlige bostøtten, jf. Prop. 76 L (2011–2012) *Lov om bustøtte (bustøttelewa)* som ble fremmet for Stortinget 30. mars 2012. Formålet er å gjøre regelverket mer brukervennlig og oversiktlig. Loven er foreslått å inneholde hovedprinsippene for bostøtten, som formål, virkeområde, tildelingskriterier, utregning m.v. som Stortinget fastsatte i 2009. I tillegg vil loven inneholde enkelte administrative regler. For å sikre at bostøtten går til bare de som har krav på den, er det foreslått å innføre en systematisk etterkontroll av inntekt og formue til mottakerne. Statens innkrevningssentral vil få oppgaven med å inndrive kravene på for mye utbetalt bostøtte. Retten kommunene har til å inngå avtale med bostøttesøker om å få bostøtten utbetalt direkte til seg (frivillig transport), er foreslått videreført. Ordningen med tvungen transport er derimot foreslått avviklet. Det er foreslått å styrke rettssikkerheten til søkerne ved at de kan klage på bostøtte til en uavhengig nemnd. Det er også foreslått regler som vil styrke personvernet til søkerne ved innhenting og behandling av personopplysninger.

5.7.3 Melding til Stortinget om bygningspolitikken

Kommunal- og regionaldepartementet arbeider med en melding til Stortinget om bygningspolitikken. Meldingen vil bli lagt fram i 2012. Bakgrun-

nen er behovet for en helhetlig gjennomgang av dagens situasjon og drøfte virkemidler og tiltak for å utvikle en mer framtidsrettet bygningspolitikk. Bærekraftige kvaliteter i ny og eksisterende bebyggelse, energieffektivisering i bygg, mer effektive byggeprosesser, det offentlige som forbilde og kunnskap og utvikling i byggsektoren, er blant temaene som blir drøftet i meldingen. Meldingen vil også omtale videreutvikling av bygningskompetanse i kommunene, kommunal bygging og eiendomsforvaltning og forenklinger i kommunale plan- og byggsaksprosesser.

5.7.4 Melding til Stortinget om boligpolitikken

Regjeringen vil legge fram en melding til Stortinget om boligpolitikken tidlig i 2013. Meldingen skal blant annet følge opp NOU 2011:15 Rom for alle – En sosial boligpolitikk for fremtiden, som ble lagt fram i 2011. Utvalget foreslo 31 tiltak, herunder styrking av ulike boligsosiale ordninger, lovendringer og pedagogiske grep som økt kompetanse hos ulike aktører. NOU 2011:15 har vært på bred høring.

Meldingen skal ha et bredt boligpolitisk perspektiv. Dette innebærer blant annet at de boligrettede utfordringene i både pressområder og distrikt vil bli drøftet og også hvilke etableringsmuligheter som finnes i boligmarkedet. Drivkrefter og hindringer for boligbyggingen vil også bli sett nærmere på.

5.7.5 Pensjonsreformen og nye levealdersforutsetninger – konsekvenser for kommunesektoren

Spørsmålet om hvilke konsekvenser pensjonsreformen og nye levealdersforutsetninger vil få for kommunesektoren har vært tatt opp både i kommuneproposisjonen 2011 og kommuneproposisjonen 2012. Begge gangene har det blitt varslet en gjennomgang i kommende kommuneproposisjon i påvente av at nytt regelverk for offentlig tjenestepensjon og nye levealdersforutsetninger skal være avklart.

Stortinget vedtok i juni 2010 tilpasninger i offentlige tjenstepensjonsordninger til pensjonsreformen, jf. Prop. 107 L (2009–2010) og Innst. 360 L (2009–2010). Regelendringene som følge av pensjonsreformen vil isolert sett medføre reduserte kostnader for de kommunale pensjonsordningene. Levealdersjustering og ny regulering for alderspensjoner (lønnsveksten fratrukket 0,75 pst.) er vedtatt for alle årskull i de kommunale

pensjonsordningene. For årskullene født til og med 1953 er opptjeningsreglene i folketrygden uendret, slik at det nye regelverket er fullstendig for disse.

Personer som er født etter 1953 skal helt eller delvis få alderspensjonen fra folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell. Det er enkelte spørsmål som ikke er avklart for denne gruppen, blant annet hvordan offentlig tjenstepensjon skal samordnes med alderspensjon opptjent etter ny opptjeningsmodell.

Lov om forsikringsvirksomhet mv. krever at framtidige pensjonsforpliktelser skal være dekket gjennom forsikringsmessige avsetninger. Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO) vurderer nå de levealdersforutsetningene som ligger til grunn for premieberegningene og forsikringsmessige avsetningskrav. Det ventes at gjennomgangen resulterer i at det legges til grunn økt levealder. De forsikringsmessige avsetningene som skal dekke framtidige forpliktelser, må dermed økes. Det medfører økte pensjonskostnader for kommunene. Det er ikke klart når arbeidet med levealdersforutsetninger kan ferdigstilles og når det nye beregningsgrunnlaget kan tas i bruk.

Regjeringen vil komme tilbake til konsekvensene for kommunesektoren av pensjonsreformen og nye levealdersforutsetninger.

5.8 Kulturdepartementet

5.8.1 Økt kommuneandel for Rikskonsertenes skolekonserter

Skolekonserter er en vesentlig del av Rikskonsertenes virksomhet. Elever i kommuner som har inngått avtale med Rikskonsertene får tilbud om to konserter i året. Rikskonsertene bruker om lag 100 mill. kroner på skolekonserter i året. Den enkelte skole står som arrangør av konsertene. Det ble arrangert totalt 8 700 skolekonserter i 2011.

Den enkelte kommune betaler 18 kroner per elev per skoleår. Dette tilsvarer 9 kroner per elev per konsert. Denne fellessatsen for kommunenes egenandel for skolekonserter i regi av Rikskonsertene ble fastsatt i 1993, og elevbetalingen fra kommunene har siden ikke vært endret. Samlet utgjorde kommunenes betaling for skolekonserter 10,7 mill. kroner i 2011.

Kulturdepartementet vil øke kommunenes betaling ved at satsen for kommunenes egenandel økes tilsvarende veksten i konsumprisindeksen i perioden 1997–2012. Dette innebærer at prisen per elev per konsert blir 13 kroner fra og med

skoleåret 2013–2014, slik at Rikskonsertenes inntekter fra ordningen økes til om lag 15,5 mill. kroner. Kommuner som ønsker å benytte seg av Rikskonsertenes tilbud om skolekonserter i skoleåret 2013–2014 må inngå nye avtaler med Rikskonsertene, der den nye prisen gjelder.

Det tas videre sikte på at prisen per elev per konsert reguleres jevnlig i avtalene som inngås mellom Rikskonsertene og de enkelte kommuner, om lag hvert tredje år.

5.9 Kunnskapsdepartementet

5.9.1 Stortingsmeldingen om framtidens barnehage

Regjeringen planlegger å legge fram en egen stortingsmelding om framtidens barnehage i løpet av vinteren 2013. Stortingsmeldingen skal gi en tydelig retning for hva barnehagen skal være i framtiden. Flere offentlige utvalg har de siste årene kommet med innspill på barnehagefeltet – herunder Brenna-, Østberg- og Midtlyngutvalget samt Barnehagelovutvalget og Fordelingsutvalget – og forslag fra de ulike utvalgene skal vurderes og ses i sammenheng i arbeidet med den nye stortingsmeldingen.

5.9.2 Oppfølging av rammefinansiering av barnehagene

Kunnskapsdepartementet, via Utdanningsdirektoratet og fylkesmennene, følger med på situasjonen for ikke-kommunale barnehager etter innføringen av rammefinansiering av barnehagesektoren. Kunnskapsdepartementet har videre hatt dialog med KS og Private barnehagers landsforbund (PBL) om situasjonen for ikke-kommunale barnehager etter omleggingen av finansieringen. KS og PBL har i tillegg inngått samarbeid som kan bidra til mer enhetlig forskriftspraktisering i sektoren. Det vil bli gjennomført en undersøkelse om forskriften om likeverdig behandling.

5.9.3 Lovproposisjon med forslag om endringer i barnehageloven

Kunnskapsdepartementet la 27. april 2012 fram Prop. 98 L (2011–2012) *Endringer i barnehageloven (bruk av offentlige tilskudd og foreldrebetaling i ikke-kommunale barnehager)*. Det foreslås bestemmelser som sikrer at det kommunale tilskuddet og foreldrebetalingen i ikke-kommunale barnehager benyttes i tråd med formålet og kommer barna i barnehagen til gode. Forslaget setter

vilkår og rammer for bruken av det offentlige tilskuddet og foreldrebetalingen og oppstiller dokumentasjonskrav overfor eier for å sikre bruk i samsvar med formålet. Kommunen gis adgang til å anvende økonomiske reaksjonsmidler overfor ikke-kommunale barnehager der tilskudd og foreldrebetaling ikke brukes som fastsatt i foreslåtte bestemmelser.

5.9.4 Lovproposisjon med forslag om endringer i opplæringsloven

Kunnskapsdepartementet la 13. april 2012 fram Prop. 84 L (2011–2012) *Endringer i opplæringslova og privatskolelova (undervisningskompetanse m.m.)*. Det foreslås her bestemmelser om krav om relevant kompetanse i undervisningsfag og bestemmelser om mulighet til å ansette på vilkår. Det foreslås videre bestemmelser om innføringstilbud for nyankomne minoritetsspråklige elever og en bestemmelse om opplæring for dem med behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). I tillegg er det forslag om en bestemmelse som åpner for godkjenning og drifts- endringer etter privatskoleloven for skoler som tilbyr opplæring i små og verneverdige håndverksfag.

5.9.5 Motivasjon og mestring for bedre læring – strategi for ungdomstrinnet

Kunnskapsdepartementet la i 2011 fram Meld. St. 22 (2010–2011) *Motivasjon – Mestring – Muligheter*. Meldingen innebærer videreutvikling av en mangfoldig og inkluderende fellesskole. Kunnskapsdepartementet har i samarbeid med partene i utdanningssektoren utformet en femårig strategi for gjennomføring av sentrale tiltak for ungdomstrinnet. Målet er at tiltakene skal nå ut til alle skoler med ungdomstrinn og føre til utvikling av mer varierte arbeidsmåter i klasserommene. Ved å gjøre opplæringen på ungdomstrinnet mer praktisk og variert og styrke opplæringen i regning, lesing og skriving i alle fag og gjennom satsing på klasseledelse, skal elevene få flere opplevelser av mestring og økt motivasjon og dermed økt læring. Kommunene har ansvaret for utviklingsarbeidet ved sine skoler og vil ha en sentral rolle i strategien. Nasjonale utdanningsmyndigheter vil bidra gjennom å legge til rette for faglig støtte og lokalt utviklingsarbeid bl.a. gjennom å tilby skolebasert kompetanseutvikling og pedagogiske ressurser til bruk for lærerne.

5.9.6 Valgfag på ungdomstrinnet

I Meld. St. 22 (2010–2011) *Motivasjon – Mestring – Muligheter* som ble lagt fram i 2011, ble det varslet at det tas sikte på å innføre valgfag tilsvarende 1,5 timer per uke på hvert årstrinn på ungdomstrinnet. Det skal være rom for lokale tilpasninger, og valgfagene skal ha mål for elevenes kompetanse. Læreplaner for valgfagene har vært på høring og skal fastsettes før sommeren. Valgfag innføres på 8. trinn fra høsten 2012 og det tas sikte på å utvide tilbudet til 9. og 10. trinn fra henholdsvis høsten 2013 og høsten 2014. De totale kostnadene er anslått til i overkant av 470 mill. kroner.

5.9.7 Ny GIV – styrket felles innsats i arbeidet mot frafall

Kunnskapsdepartementet inviterte i 2010 alle landets fylkeskommuner og Oslo kommune til et tre-årig samarbeid for å få ned frafallet i videregående opplæring. Ett prosjekt handler om å sikre overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring. Målet er å skape permanente samarbeidsrelasjoner. Fylkeskommunene blir bedt om å etablere et samarbeid med utvalgte kommuner. Den andre delen av Ny GIV handler om å styrke samarbeidet mellom skoler, den fylkeskommunale oppfølgingstjenesten (OT), fagopplæringen og NAV. Målet er å etablere et bærekraftig system for en samordnet oppfølging av unge utenfor opplæring og arbeid. Fylkeskommuner og NAV samarbeider om oppfølgingsarbeidet og kombinerer videregående opplæring med arbeidspraksis/tiltak i NAV når det er hensiktsmessig.

5.9.8 Fagskoler

I forbindelse med forvaltningsreformen ble drifts- og finansieringsansvaret for fagskolene overført til fylkeskommunene i 2010, og tilskuddet ble innlemmet i inntektssystemet. For 2010, 2011 og 2012 ble det gjort en særskilt fordeling av tilskuddet utenfor utgiftsutjevningen, på basis av antall registrerte studenter. Det foreslås at midlene også for 2013 gis som en særskilt fordeling basert på studenttall. Grunnlagstallene vil imidlertid bli oppdatert, slik at det for fylkeskommunalt finansiert fagskoleutdanning er antall registrerte studenter høsten 2012 som legges til grunn for fordelingen av midler i 2013.

Ved behandlingen av Prop. 115 S (2010–2011) *Kommuneproposisjonen 2012*, jf. Innst. 429 S (2010–2011), viste et flertall i kommunal- og forvaltningskomiteen til sine merknader i Innst. S 16

(2010–2011), jf. Prop. 1 S (2010–2011), og ba regjeringen komme tilbake med en vurdering av videre finansiering av fagskolene i kommuneproposisjonen for 2013.

Regjeringen har sett på og vurdert finansieringsordningene for fagskolene. I og med at forvaltningsreformen har virket såpass kort er det imidlertid for tidlig å fastslå om styrker og svakheter ved ordningene er av varig karakter. Regjeringen har i Ot.prp. nr. 10 (2008-2009) lagt opp til å se tidspunkt for innlemming av midlene til helse- og sosialfagskolene i sammenheng med Omsorgsplan 2015. Regjeringen mener at 2016 fremstår som et naturlig tidspunkt for en mulig omlegging av finansieringen av fagskolene. Regjeringen vil høste erfaringer og innhente ny kunnskap frem mot kommuneproposisjonen for 2016. Det vurderes årlig om det er hensiktsmessig med justeringer innenfor dagens ordninger, herunder i den særskilte fordelingen av midlene i rammetilskuddet (tabell C).

5.9.9 Meld. St. 13 (2011–2012) Utdanning for velferd. Samspill i praksis.

Regjeringen la 17. februar 2012 fram Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd. Samspill i praksis*. Meldingen omtaler utfordringer og tiltak knyttet til helse- og sosialfaglige utdanninger på alle nivåer i utdanningssystemet. Målet med meldingen er at utdanningene skal samsvare bedre med kompetansebehovene i tjenestene, herunder å utdanne kandidater med relevant kompetanse for kommunenes helse- og velferdstjenester. Samspillet mellom utdanning og arbeidslivet og mellom de ulike utdanningene tillegges stor vekt. Det legges videre vekt på, blant annet som konsekvens av Samhandlingsreformen, at utdanningene må

støtte opp under en dreining fra et behandlende til et forebyggende perspektiv på tjenesteutøvelsen.

5.10 Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

5.10.1 Stortingsmelding om integreringspolitikken

Regjeringen vil legge fram en melding til Stortinget om integreringspolitikken i 2012. Norges befolkning har endret seg de siste tiårene. I 2012 er hver åttende person som bor i Norge innvandrere eller barn av to innvandrere. Integreringspolitikken som presenteres i meldingen bygger videre på arbeidslinjen i integreringspolitikken. Regjeringen har som visjon å tette sysselsettingsgapet som eksisterer mellom innvandrere og befolkningen for øvrig.

5.10.2 Kommunalt barnevern

For å bidra til at barn og unge som trenger det får hjelp fra barnevernet, øremerket regjeringen i 2011 og 2012 til sammen 290 mill. kroner til det kommunale barnevernet. Hoveddelen av bevilgningen har gått til nye stillinger, men kommunene har også søkt om midler til enkelte andre tiltak som styrker barnevernet lokalt, for eksempel kompetansetiltak. Målsettingen med satsingen er å styrke de mest utsatte barneverntjenestene. Midlene har gitt 470 nye stillinger i det kommunale barnevernet. Rapporteringer fra kommunene for 2011 viser en nedgang i andelen fristbrudd. Selv om det fortsatt er store forskjeller kommuner imellom, har flere fosterbarn tilsynsfører og en større andel barn i tiltak har tiltaks- eller omsorgsplan.

6 Konsultasjonsordningen

Konsultasjonsordningen er regjeringens hovedarena for formell dialog med kommunesektoren representert ved KS (kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon). Ordningen legger til rette for en samordnet diskusjon om makroøkonomiske forhold og enkeltsaker i det økonomiske opplegget for kommunesektoren i statsbudsjettet. Hovedformålet med ordningen er å komme til enighet om hva som kan oppnås innenfor kommunesektorens inntektsrammer. Et annet mål er å redusere bruken av sterke statlige styringsvirkemidler ved at staten og kommunesektoren blir enige om prioriteringen av kommunesektorens ressurser. Ordningen har bidratt til bedre kontakt mellom KS og staten, og større enighet om situasjonsbeskrivelsen for kommunesektoren.

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvaret for å koordinere ordningen. Det er i utgangspunktet fire, faste politiske plenumsmøter i året. Tidspunktene for de faste møtene er i forkant av viktige milepæler i regjeringens årlige budsjettprosess. I tillegg er det bilateral kontakt mellom enkeltdepartementer og KS utenom disse møtene, både på administrativt nivå og på politisk nivå. Noen av de bilaterale prosessene blir initierte i konsultasjonsmøtene, og det er ikke uvanlig at saker som er håndtert i slike bilaterale prosesser blir tatt med tilbake til konsultasjonsmøtene.

Regjeringen og KS vurderer løpende hvordan det best kan legges til rette for en velfungerende ordning. Etter innspill fra KS ble det tredje plenumsmøtet i august 2011 som en prøveordning erstattet av en bilateral møterekke. Prøveordningen ble drøftet på det 2. konsultasjonsmøtet i 2012. Partene er enige om å fortsette prøveordningen også i 2012. Ordningen skal evalueres på 2. konsultasjonsmøte i 2013.

Involvering av KS i kostnadsberegning av statlig initierte reformer

I 2007 ble det innført rutiner for å involvere KS i kostnadsberegninger av statlig initierte reformer. Rutinene skal bidra til at det utarbeides et best mulig beslutningsgrunnlag for regjeringen og

Stortinget. Disse prosessene skal ikke redusere regjeringens mulighet til å foreta helhetlige vurderinger og prioriteringer, men sikre at KS involveres uten at det gis innsyn i fortrolig budsjettarbeid og prioriteringsdiskusjoner. Involvering av KS i kostnadsberegninger er et fast tema på konsultasjonsmøtene, og både departementene og KS kan melde inn aktuelle saker.

Bilaterale samarbeidsavtaler

Bilaterale samarbeidsavtaler er blitt et vanlig virkemiddel i styringen og styringsdialogen mellom staten og kommunesektoren. Bilaterale samarbeidsavtaler i konsultasjonsordningen inngås mellom KS og ett eller flere departement, og skal bidra til tjenesteutvikling og måloppnåelse på sentrale områder som kommunesektoren har ansvaret for. Et annet formål med samarbeidsavtalene er å fremme samordning mellom ulike fagområder og sektorer. Avtalene kan brukes på prioriterte kommunale politikkområder som alternativ til sterkere styringsvirkemidler som lovfesting og øremerking. En avtale tar utgangspunkt i at staten og kommunesektoren har sammenfallende interesser på et område, og definerer felles mål for samarbeidet. Samarbeidsavtalene kan deles inn i tre hovedkategorier: avtaler om kvalitetsutvikling, avtaler om samfunnsutvikling og avtaler om samhandling mellom ulike deler av forvaltningen, eller mellom forvaltningsnivåene. Både staten og KS kan foreslå nye avtaler. Departementene og KS har per mai 2012 8 gjeldende bilaterale avtaler. Det pågår videre prosesser knyttet til reforhandling av 3 avtaler.

Gjeldende avtaler er:

- Avtale om utvikling av barnevernsområdet
- Avtale om kvalitetsutvikling i helse- og omsorgstjenestene
- Samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid
- Avtale om veiledning av nytilsatte pedagoger i barnehagen og skolen
- Avtale om kvalitetsutvikling i barnehager og grunnsopplæringen
- Nasjonal rammeavtale om samhandling på helse- og omsorgsområdet

- Intensjonsavtale om samarbeid vedrørende gjennomføring av samhandlingsreformen
- Samarbeidsavtale om landbruks- og næringsutvikling i kommunesektoren

Helse- og omsorgsdepartementet og KS har forlenget inngåtte avtaler om kvalitetsutvikling i helse- og omsorgstjenestene og nasjonal rammeavtale om samhandling på helse- og omsorgsområdet til 1. juli 2012. Helse- og omsorgsdepartementet og KS er i prosess med å vurdere nye avtaler på disse områdene.

KS og Arbeidsdepartementet vurderer ny avtale om arbeids- og velferdsforvaltningen for å understøtte samarbeidet om NAV-kontorene. Arbeidet er planlagt slutført i løpet av våren 2012. Tidligere rammeavtale om NAV gikk ut ved årsskiftet 2009/2010.

Avtalen om bosetting av flyktninger og etablering/nedleggelse av mottak og omsorgssentre gikk ut ved årsskiftet 2010/2011, men vil vurderes

reforhandlet når Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets forslag om ny bosettingsordning er vurdert.

Utredning om avtaler mellom staten og kommunesektoren

Det er behov for mer kunnskap om avtaler som styringsvirkemiddel overfor kommunesektoren generelt, og om avtaler i konsultasjonsordningen spesielt. Departementet har derfor gitt Deloitte i oppdrag å kartlegge og analysere bruken av avtaler mellom staten og kommunesektoren. Oppdraget gjelder avtaler både i og utenfor konsultasjonsordningen, og skal ferdigstilles innen 1. desember 2012.

En nærmere omtale av konsultasjonsordningen, referater og møtedokumenter ligger på departementets nettsider på www.regjeringen.no. Departementet har utarbeidet en veileder om konsultasjonsordningen (H-2228).

Del III
Resultater i kommunesektoren

7 Utviklingen i kommuneøkonomien til og med 2011

7.1 Den økonomiske situasjonen i kommunesektoren

I perioden 2005–2011 var realveksten i kommunesektorens inntekter om lag 54 mrd. kroner. Det tilsvarer en årlig realvekst i inntektene på 2,8 pst. I perioden 1990–2005 var til sammenligning gjennomsnittlig årlig realinntektsvekst 2,2 pst. Veksten de siste årene har satt kommunene i stand til å bygge ut kommunale tjenester, og det var en kraftig aktivitetsvekst i sektoren. I gjennomsnitt økte aktiviteten i kommunesektoren med 2,8 pst. hvert år fra 2005 til 2011, mot en årlig vekst på 2,2 pst. i perioden 1990–2005. I alt 53 500 nye årsverk kom til, og investeringene lå på et historisk sett høyt nivå. Samtidig har den økonomiske balansen vært god. Netto driftsresultat de siste seks årene var i snitt på 2,9 pst., og antallet kommuner i Register om betinget godkjenning og kontroll (ROBEK) har gått ned i perioden.

I 2011 ble realveksten i kommunesektorens inntekter 2,4 pst., mens veksten i de frie inntektene ble 1,1 pst. Både veksten i samlede og frie inntekter ble høyere enn anslått i budsjettoplegget for 2011, noe som først og fremst hadde sammenheng med god skatteinngang. Veksten i samlede inntekter i 2011 ble om lag som i 2010, mens veksten i frie inntekter ble lavere i 2011 enn i 2010.

Gjeldsnivået i kommunesektoren har økt kraftig de senere årene. Hovedårsaken til denne utviklingen er et høyt investeringsnivå og lånefinansiering knyttet til dette. Et lavt rentenivå gjør gjelden lettere å bære, men gjeldsoppbyggingen gjør kommunesektorens økonomi mer sårbar for framtidige renteøkninger. Det er viktig at kommunene tenker nøye gjennom hvordan de bruker pengene sine og om de kan tåle høyere gjeld og en høyere rente, og tar høyde for dette i sine budsjetter og økonomiplaner.

Økonomiforvaltning i kommunene og fylkeskommunene

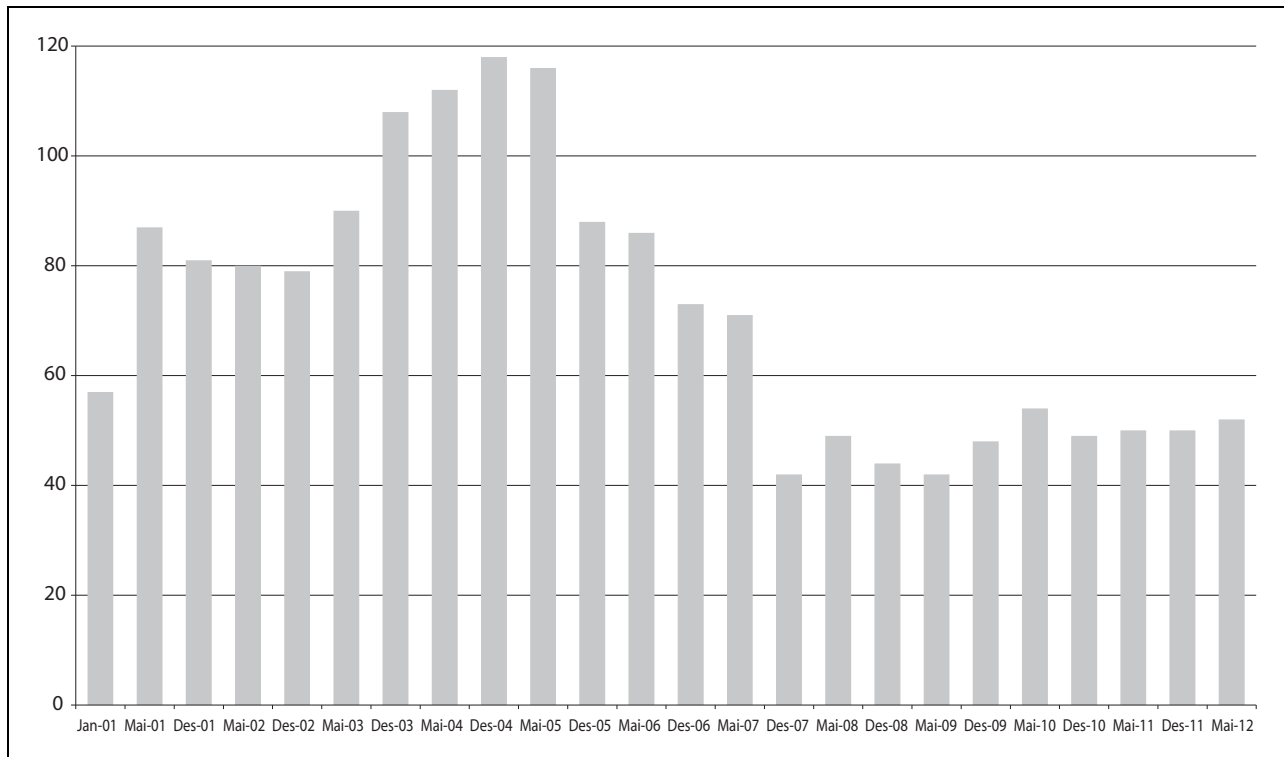
Kommunesektoren forvalter en stor del av felleskapets ressurser, og har et ansvar for mange

store og viktige velferdstjenester. For å sikre innbyggerne høy grad av velferd og fortsatt oppslutning om det kommunale selvstyret, må kommunesektoren yte tjenester av god kvalitet. Til tross for de siste års styrking av kommuneøkonomien vil mange kommuner fortsatt kunne oppleve inntektsrammene som begrensede. God økonomistyring er avgjørende for at den enkelte kommune kan yte et godt og stabilt tjenestetilbud over tid, og det styrker kommunenes omdømme og legitimitet og tillit i befolkningen. En sunn økonomi gir økt politisk handlingsrom og bedre kontroll over ressursbruken, og det gjør det lettere å tilpasse ressursene når rammevilkårene endres.

Staten skal gi kommunesektoren gode og forutsigbare rammebetingelser, men fylkeskommuner og kommuner har selv ansvaret for den løpende driften og investeringene i egen kommune og må ta ansvar for egen situasjon.

En rekke samfunnstrender vil påvirke behovet for kommunale tjenester. Demografisk utvikling, endring i bosettingsmønsteret, teknologisk utvikling og den private velstandsutviklingen vil ha stor betydning for sammensetningen og nivået på tjenestene. Kommuner med god økonomistyring kartlegger hva behovet vil være i framtiden. De setter seg konkrete mål og er tidlig ute med nødvendige omstillinger. Endringene blir mindre dramatiske fordi debatten og tilpasningene blir tatt i forkant. Økonomistyring er en kontinuerlig og syklisk prosess, og styringsdokumentene kommuneplan, økonomiplan, årsbudsjett og årsregnskap bør være tett koblet til hverandre.

Sunn økonomiforvaltning krever et godt samarbeid mellom de folkevalgte og administrasjonen. Respekt for vedtatt budsjett må forankres på alle nivåer i kommunen. Kommunens utgifter er et resultat av politiske og administrative avgjørelser. De lokale folkevalgte må ivareta sitt overordnede ansvar for kommunens økonomi. I sine vedtak må de folkevalgte alltid ta stilling til de økonomiske konsekvensene. Administrasjonen har det operative ansvaret for å utrede og iverksette de politiske vedtakene. Den skal løpende følge opp økonomien og har et selvstendig ansvar for å varsle de folkevalgte når det er fare for budsjett-

Figur 7.1 Antall kommuner oppført i ROBEK. 2001–2012.

overskridelser. Politikerne har på sin side et ansvar for å vedta korrigerende tiltak om nødvendig. God økonomistyring forutsetter at det tas stilling til avvik fra budsjettet på et tidlig tidspunkt, både på administrativt og politisk nivå.

Kommuner og fylkeskommuner som er i en vanskelig finansiell situasjon, blir underlagt noe sterkere statlig kontroll enn de øvrige. Disse kommunene og fylkeskommunene er ført opp i ROBEK. Det fins klare, objektive kriterier for når en kommune eller fylkeskommune blir ført opp i registeret: Kommunestyret eller fylkestinget må ha vedtatt et budsjett eller en økonomiplan som ikke er i økonomisk balanse, de må ha vedtatt å dekke inn et tidligere underskudd over mer enn to år, eller de har ikke klart å følge opp den opprinnelig vedtatte inndekningsplanen. Formålet med reglene er å fange opp kommunene og fylkeskommunene som er i en vanskelig situasjon, og bidra til at økonomisk balanse gjenopprettes.

For kommunene og fylkeskommunene som er i ROBEK, skal departementet godkjenne vedtak om låneopptak og langsiktig leie samt gjennomføre lovlighetskontroll av årsbudsjettet. For kommunene er denne statlige myndigheten delegert til fylkesmannen. Etter Kommunal- og regionaldepartementets retningslinjer for skjønnsfordelingen for 2012, har fylkesmannen også anledning til å gi skjønnsmidler til kommuner ut fra at de er i

en vanskelig økonomisk situasjon. I slike tilfeller skal imidlertid alltid skjønnsfordelingen være knyttet opp mot en forpliktende plan fra kommunen for å komme i økonomisk balanse. Denne planen skal enten være økonomiplan/budsjett eller en egen spesifisering av disse. Kommunen skal i denne planen redegjøre for hvorledes økonomisk balanse kan oppnås. Planen skal inneholde konkrete tiltak for å komme i økonomisk balanse. Fylkesmannen skal følge opp at planen blir fulgt, gjerne ved bruk av tilstands- og statusrapportering. Fylkesmannen har anledning til å holde tilbake midler gjennom året, eventuelt gradvis utbetale skjønn, i tilfelle kommunen ikke følger sin vedtatte plan.

Ved inngangen til mai 2012 var i alt 52 kommuner, men ingen fylkeskommuner oppført i ROBEK. Dette er et lavt tall, sammenlignet med situasjonen for få år tilbake. Dette bygger opp under at den økonomiske situasjonen for øyeblikket er god i de aller fleste kommunene.

Av de 52 kommunene som for øyeblikket er i ROBEK og har rapportert inn regnskapstallene for 2011 i tide til å inngå i Statistisk sentralbyrås publisering av nye KOSTRA-tall 15. mars 2012, ser om lag ti kommuner ut til å ha dekket inn tidligere underskudd i 2011. Disse kommunene vil da bli meldt ut av ROBEK så snart kommunestyret har vedtatt årsregnskapet for 2011 (innen utgangen av

juni 2012). En håndfull kommuner blant dem som for øyeblikket ikke er i ROBEK, har ikke dekket inn underskudd fra to år tilbake og kan ventes å bli meldt inn. Antallet kommuner i ROBEK i 2012 vil derfor være om lag like høyt som i 2011.

7.2 Kommunesektorens størrelse i norsk økonomi

I tabell 7.1 er det vist noen indikatorer for kommunesektorens størrelse i norsk økonomi. Indikatorene tegner i grove trekk et stabilt bilde av kommunesektorens plass i norsk økonomi fra 1990 og fram til 2011. Nedgangen fra og med 2002 målt ved samtlige indikatorer har sammenheng med at staten overtok ansvaret for spesialisthelsetjenesten dette året (sykehusreformen).

Kommunesektoren forvalter en betydelig del av de økonomiske ressursene i norsk økonomi. Målt i forhold til BNP for Fastlands-Norge utgjorde kommunesektorens inntekter knapt 18 pst. i 2011. Kommunalt konsum har som andel av BNP for Fastlands-Norge holdt seg i underkant av 13 pst. i perioden 2002–2008, for så å øke til nærmere 14 pst. etter 2009.

Som andel av antall utførte timeverk i norsk økonomi har kommunal sysselsetting avtatt svakt fram til 2008, da andelen var 14,4 pst. De to siste årene har timeverksandelen økt og anslås i 2011 å utgjøre 15,2 pst. Siden en relativt stor andel av de kommuneansatte jobber deltid, er kommunesektorens andel av totalsysselsettingen større målt i personer enn i timeverk. Vel 19 pst. av sysselsatte

i 2011 jobbet i kommunesektoren, det samme som i 2002.

Økningen i kommunesektorens størrelse i 2009 og 2010 målt i forhold til norsk økonomi må både ses på bakgrunn av styrkingen av kommuneøkonomien gjennom 2009 og den avdempede veksten i norsk økonomi. Kommunesektorens andel har holdt seg om lag på det samme nivået i 2011 som de to foregående årene, selv om aktiviteten i norsk økonomi har tatt seg opp igjen.

7.3 Inntekts- og aktivitetsutvikling

Utviklingen i den samlede aktiviteten i kommuneforvaltningen kan måles med en indikator, hvor endring i sysselsetting (timeverk), produktinnsats (faste priser) og brutto realinvesteringer (faste priser) veies sammen. Aktivitetsindikatoren gir uttrykk for ressursbruken til løpende tjenesteproduksjon og nyinvesteringer. I figur 7.2 sammenliknes aktivitetsveksten i kommuneforvaltningen med inntektsveksten og med veksten i BNP for Fastlands-Norge i perioden 1990–2011.

Aktivitetsveksten fra 2010 til 2011 anslås til 0,7 pst. Veksten i 2011 er påvirket av en nedgang i investeringene og produktinnsats. Den anslåtte aktivitetsveksten de to siste årene innebærer en klar avdemping av veksttakten i forhold til perioden 2006–2009, da sysselsetting og realinvesteringene økte kraftig. Aktivitetsveksten i 2010 og 2011 var også klart lavere enn veksten i BNP for Fastlands-Norge.

Tabell 7.1 Indikatorer for kommuneforvaltningens plass i norsk økonomi, 1990–2011.

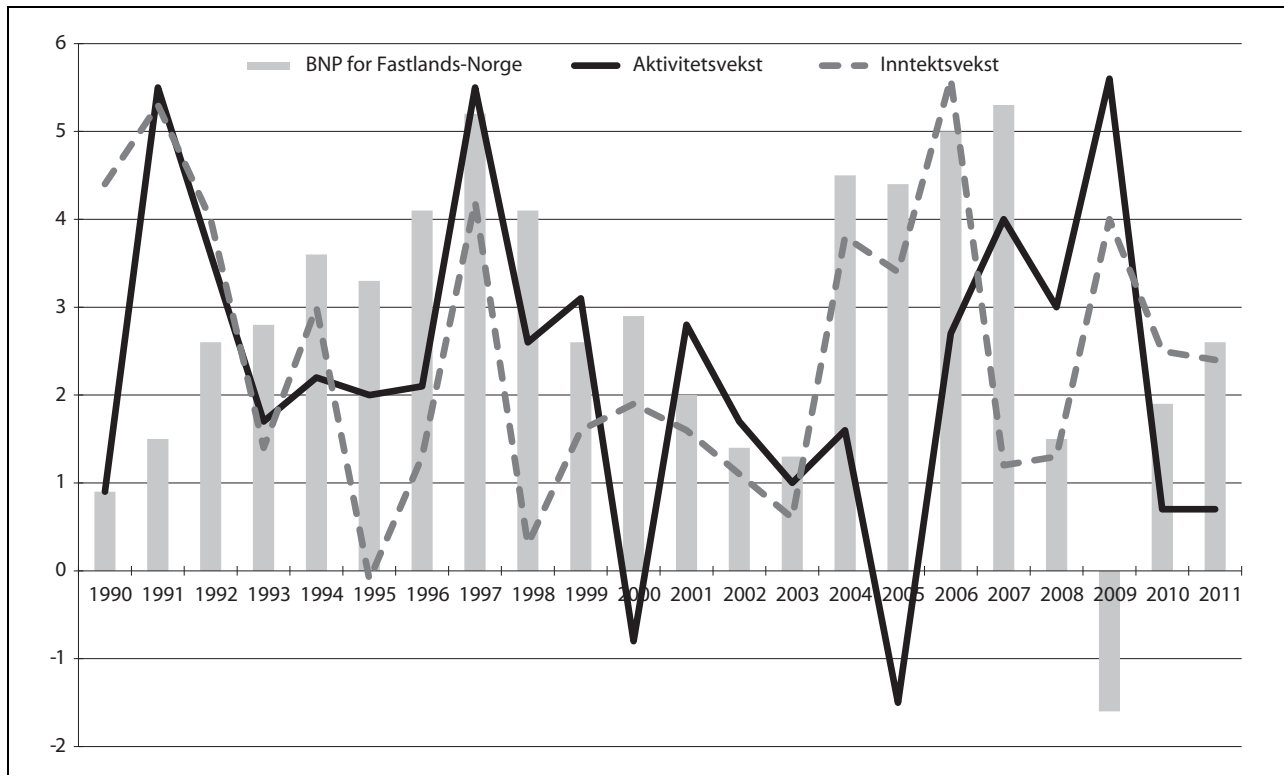
	1990–2001 ¹	2002–2005 ²	2006	2007	2008	2009	2010 ³	2011 ³
Kommunalt konsum i pst. av BNP for Fastlands-Norge	15,3	13,0	12,3	12	12,6	13,6	13,8	13,9
Inntekter i kommunesektoren i pst. av BNP for Fastlands-Norge	20,5	16,4	16,2	15,7	15,9	17,4	17,6	17,8
Utførte timeverk i kommunesektoren, pst. av:								
– landet	18,5	15,2	14,6	14,4	14,4	15,0	15,2	15,2
– offentlig forvaltning	69,9	56,9	56,6	56,8	57,2	57,7	57,8	57,9
Sysselsatte personer i kommunesektoren, pst. av landet	22,5	19,3	18,7	18,3	18,2	18,7	19,1	19,3

¹ Gjennomsnitt over perioden.

² Tallene er påvirket av overføringen av ansvaret for spesialisthelsetjenesten til staten.

³ Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 7.2 Aktivitetsutvikling i kommuneforvaltningen og utviklingen i brutto nasjonalprodukt for Fastlands-Norge 1990–2011. Prosentvis volumendring fra året før¹.

¹ Som vektor brukes de andelene som lønnsutgifter, produktinnsats og brutto realinvesteringer utgjør av de samlede utgifter. Siden indikatoren er basert på ressursinnsatsen i kommunesektoren, fanger den ikke opp vekst i produksjonen som følge av produktivitetstvekst.

Kilde: Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) april 2011 og Finansdepartementet.

I tabell 7.2 vises aktivitetsveksten i kommunesektoren i perioden 1990–2011 dekomponert i utvikling i sysselsetting, produktinnsats (vareinnsats) og bruttoinvesteringer. Gjennomsnittlig årlig aktivitetsvekst i perioden var 2,3 pst.

Tabell 7.3 viser realutviklingen i kommunesektorens samlede inntekter og frie inntekter i perio-

den 1990–2011. Gjennomgående i perioden har veksten i de frie inntektene vært lavere enn veksten i de samlede inntektene. Dette skyldes i første rekke at reformer og satsinger innen pleie- og omsorgssektoren, helsesektoren og barnehager har vært finansiert ved øremerkede tilskudd. Økningen i frie midler som skyldes at øremer-

Tabell 7.2 Utvikling i sysselsetting, produktinnsats og bruttoinvesteringer 1990–2010. Volumendring i pst. fra året før.

	1990–2001 ¹	2002–2005 ²	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sysselsetting ³	1,7	0,1	1,2	2,9	3,3	2,8	2,0	1,6
Produktinnsats	3,8	2,1	3,4	1,2	2,3	10,6	-0,9	-0,5
Brutto realinvesteringer	5,4	1,0	9,2	14,6	3,1	10,0	-2,5	-1,6
Aktivitet totalt	2,7	0,7	2,7	4,0	3,0	5,6	0,7	0,7

¹ Gjennomsnitt over perioden.

² Korrigert for overføring av ansvaret for spesialisthelsetjenesten til staten.

³ Endring i antall utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.3 Kommunesektorens inntekter 1990–2010. Reell endring i pst. fra året før¹.

	1990–2001 ²	2002–2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Samlede inntekter	2,3	2,2	5,6	1,2	1,3	4,0	2,5	2,4
Frie inntekter	0,9	1,2	6,2	-0,7	0,0	3,0	2,3	1,1

¹ Inntektsveksten er korrigert for oppgaveendringer.

² Gjennomsnitt over perioden.

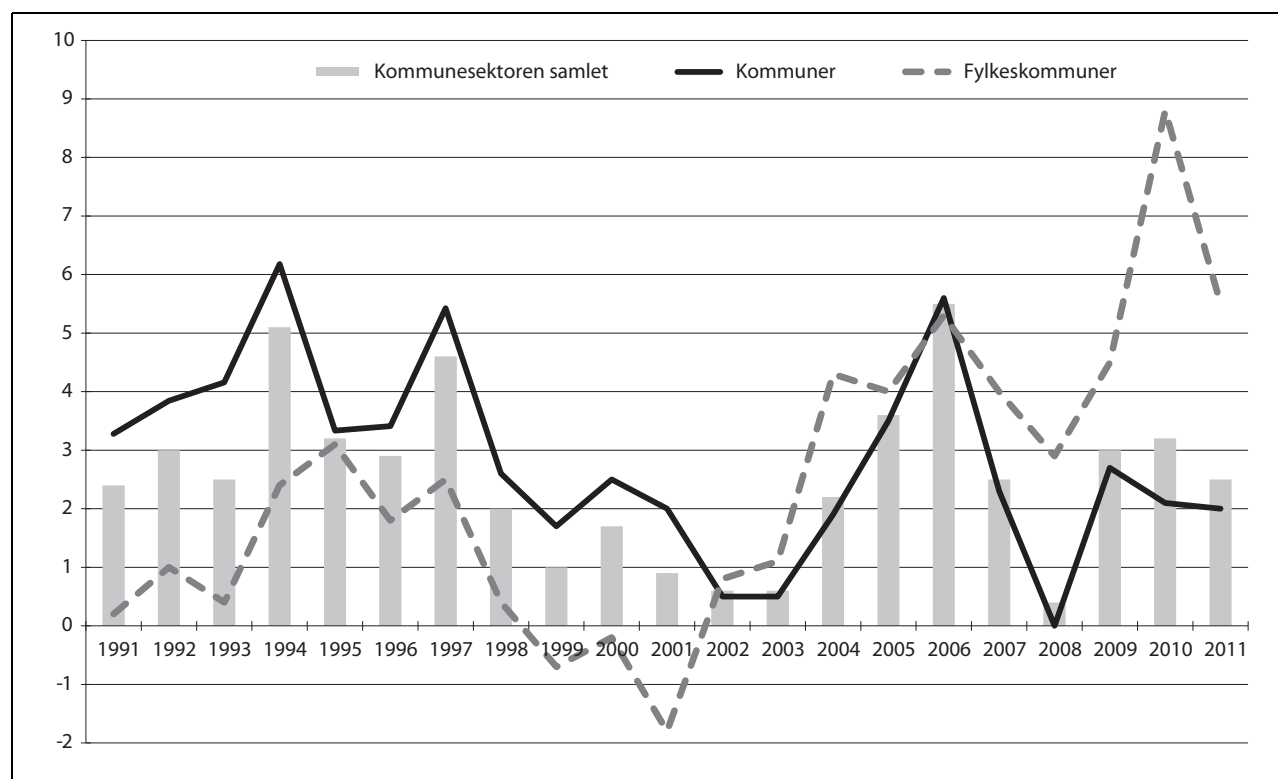
Kilde: Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) april 2011 og Finansdepartementet.

kede ordninger innlemmes, eller at det bevilges midler til finansiering av nye oppgaver som pålegges kommunesektoren, regnes ikke med i veksten i de frie inntektene. Det innebærer at disse tallene undervurderer utviklingen i andelen frie inntekter.

Inntektsveksten varierer gjennomgående mer enn aktivitetsveksten. Dette har blant annet sammenheng med at skatteinntangen er usikker og kan avvike fra prognosene som legges til grunn i de økonomiske oppleggene, samt at varslede svingninger i inntektene ikke vil slå fullt ut i aktivitetsnivået på kort sikt.

7.4 Netto driftsresultat

Netto driftsresultat er hovedindikatoren for den økonomiske balansen i kommuner og fylkeskommuner. Netto driftsresultat viser årets driftsoverskudd etter at renter og avdrag er betalt, og er et uttrykk for hva kommuner og fylkeskommuner har til disposisjon til avsetninger og investeringer. Over tid bør netto driftsresultat for kommunesektoren under ett utgjøre om lag 3 pst. av inntektene. Kravet vil variere fra kommune til kommune, særlig knyttet til graden av lånefinansiering i den enkelte kommune.

Figur 7.3 Netto driftsresultat i kommunene og fylkeskommunene 1991–2011 i pst. av brutto driftsinntekter.

Kilde: Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) april 2011 og Finansdepartementet.

For kommunesektoren som helhet anslås netto driftsresultat til 2,5 pst. av inntektene i 2011. Dette er en nedgang på om lag ½ prosentpoeng i forhold til 2009 og 2010.

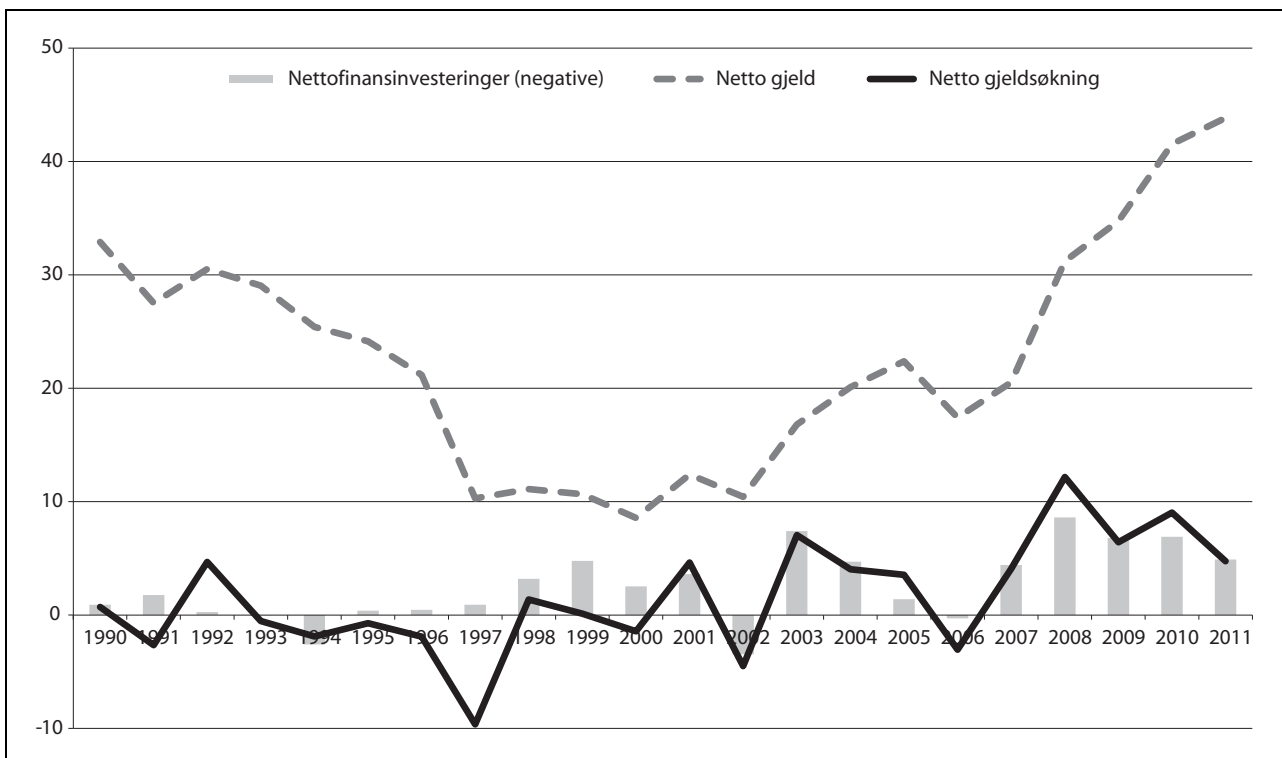
I kommunene var veksten i driftsinntekter i 2011 større enn veksten i driftsutgifter, noe som bidro til en styrking av brutto driftsresultat. Økning i netto renteutgifter og netto avdrag, samt tap på finansielle plasseringer, bidro på den andre siden til økte netto finansutgifter. Den samlede effekten av disse forholdene er at netto driftsresultat for 2011 kommer til å bli litt lavere enn i 2010. Det ser likevel ut til at den underliggende økonomiske balansen er noe forbedret. Det har sammenheng med at kommunene i 2010 hadde betydelige gevinster på finansielle plasseringer, som isolert sett trakk driftsresultatet opp, mens de i 2011 kom ut med netto tap, som isolert sett trakk driftsresultatet ned. Korrigeres det for denne effekten blir det underliggende resultatet i 2011 noe bedre enn i 2010.

Netto driftsresultat i fylkeskommunene anslås redusert fra 8,8 pst. i 2010 til 5,5 pst. i 2011.

7.5 Nettofinansinvesteringer og nettogjeld

Nettofinansinvesteringer er i nasjonalregnskapet definert som samlede inntekter fratrukket samlede utgifter, der utgifter til bruttorealinvesteringer er medregnet, mens lån og avdrag er holdt utenom. Nettofinansinvestering, med tillegg for eventuelle omvurderinger av fordringer og gjeld, bestemmer utviklingen i kommunesektorens netto fordringer. Dersom aktivitetsveksten er lavere enn inntektsveksten trekker dette i retning av at nettofinansinvesteringene vil bli mindre negative.

Kommunesektoren har de senere årene hatt betydelige underskudd, dvs. negative nettofinansinvesteringer. Det er særlig det høye nivået på bruttoinvesteringene som har bidratt til store underskudd. Nettofinansinvesteringene var -24 mrd. kroner i 2010, tilsvarende 6,9 pst. av inntektene. For 2011 anslås underskuddet til 4,9 pst. av inntektene, som er en betydelig reduksjon i forhold til de foregående årene. Dette har sammenheng med at aktivitetsveksten ble klart lavere enn inntektsveksten.

Figur 7.4 Nettofinansinvesteringer (negative), nettogjeld og netto gjeldsøkning i kommuneforvaltningen 1990–2011. Pst. av inntekter

Kilde: Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) april 2011 og Finansdepartementet.

Figur 7.4 viser utviklingen i netto gjeld (brutto gjeld fratrukket brutto fordringer) basert på statistikken for finansielle sektorregnskaper (Statistisk sentralbyrå). Som følge av store negative nettofinansinvesteringer de siste årene har netto gjeld steget til over 40 pst. av inntektene ved

utgangen av 2011. Dette er høyere enn gjeldsnivået på slutten av 1980-tallet. For årene 1997–2000 var nettogjelden så lav som rundt 10 pst. av inntektene, blant annet som følge av flere år med positive omvurderinger av fordringsposter.

8 Utviklingen i det kommunale tjenestetilbudet

Kommunesektoren forvalter en betydelig del av de samlede ressursene i norsk økonomi. En stor del av de offentlige tjenestene leveres av kommuner og fylkeskommuner, og én av fem arbeidstakere er sysselsatt i kommunal sektor.

I dette kapitlet redegjøres det for en del sentrale indikatorer for utviklingen i de kommunale velferdstjenestene i perioden 2006 til 2011. Det er særlig lagt vekt på utviklingen fra 2010 til 2011. Indikatorene belyser utviklingstrekk innenfor barnehagesektoren, grunnskolen, pleie- og omsorgssektoren, sosialtjenesten, boliger for vanskeligstilte, barnevern, videregående opplæring og eiendomsforvaltning.

For barnehage, grunnskole, barnevern, pleie og omsorg og videregående opplæring vises nivået på tjenesteytingen i kommunal regi, samt private tjenesteytere som driver med offentlig støtte. Tallene er hentet fra KOSTRA (kommunestat-rapportering), der foreløpige tall for 2011 ble publisert 15. mars 2011, IPLOS (individbasert pleie- og omsorgsstatistikk) og GSI (Grunnskolens informasjonssystem).

8.1 Utviklingstrekk i kommunale og fylkeskommunale tjenester 2006–2011

De siste fem årene har Norge hatt en relativt kraftig befolkningsvekst. Det samlede innbyggertallet har økt med i underkant av 305 000, eller 6,5 pst., i perioden 2006–2011. Den demografiske utviklingen stiller krav til kommuner og fylkeskommuner om videre utbygging av tjenestetilbudet, for å tilby velferdstjenester til en voksende befolkning.

De største og viktigste målgruppene for kommunale og fylkeskommunale tjenester er barn og unge under 19 år og innbyggere over 67 år. I løpet av de siste fem årene har antall innbyggere i disse gruppene økt med 66 000, noe som indikerer et økt behov for kommunale og fylkeskommunale tjenester. Antall barn i grunnskolealder har gått noe ned, det samme har antall eldre mellom 80 og 89 år. I de øvrige aldersgruppene har det vært en

økning, med sterkest vekst i aldersgruppene 0–5 år, 67–79 år og innbyggere 90 år og over.

Utviklingen fra de siste årene fortsatte også i 2011. I løpet av året ble det flere barn i barnehagealder, mens antallet barn og unge mellom 6 og 18 år var om lag uendret. Samlet sett ble det i underkant av 18 000 flere eldre over 67 år fra 2010 til 2011. Veksten var svært sterk i både aldersgruppen 67–79 år og i gruppen 90 år og over, mens det ble færre eldre i aldersgruppen 80–89 år.

Barnehager

De siste fem årene har antall barn i barnehagealder økt kraftig. Flere barn i barnehagealder har isolert sett gjort det mer krevende å oppnå målsettingen om full barnehagedekning. I alt 48 000 flere barn har fått plass i barnehage siden 2006, og barnehagedekningen har økt fra i overkant av 80 pst. i 2006 til i underkant av 90 pst. i 2011. Økningen i dekningsgraden skyldes den sterke barnehageutbyggingen i perioden. For de eldste barna har dekningsgraden de siste årene stabilisert seg på i overkant av 96 pst., mens dekningsgraden blant de yngste barna fortsatt øker noe. Vel halvparten av barna har plass i en kommunal barnehage, og denne andelen har vært relativt stabil de siste fem årene.

Samtidig som det har blitt flere barn i barnehage har også barna i gjennomsnitt tilbrakt stadig mer tid i barnehagen. I snitt tilbrakte hvert barn med barnehageplass om lag 2,5 timer mer i barnehagen per uke i 2011 enn i 2006, og andelen barn med heltidsplass i barnehage har økt kraftig i perioden. Kapasitetsveksten i barnehagesektoren har altså vært enda større enn det økningen i antall barn med barnehageplass tyder på. Målt ved antall oppholdstimer i kommunale barnehager økte kapasiteten med 27,9 pst. fra 2006 til 2011, mens veksten i antall barn med barnehageplass var om lag 20,5 pst.

Den sterke utbyggingen av barnehageplasser har vært fulgt av en kraftig økning i ressursinnsatsen målt ved avtalte årsverk. Siden 2006 har veksten i antall årsverk (30 pst.) ligget på om lag samme nivå som kapasitetsveksten i sektoren

Tabell 8.1 Utviklingen i barnehagesektoren 2006–2011 (private og kommunale)

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Produksjon:</i>						
Barn med plass i barnehage i alt:	234 800	277 000	282 600	47 800	5 600	2,0
- herav andel i kommunal barnehage	52,4	52,7	52,3	-0,1	-0,4	
Barn 1–2 år med barnehageplass	71 600	98 700	100 300	28 700	1 600	1,6
Andel barn med heltidsplass (41 timer eller mer per uke)	75,4	87,1	88,6	13,2	1,5	
Korrigerte oppholdstimer (kommunale barnehager, i 1000)*	334 900	435 900	443 800	108 900	7 900	1,8
Ukorrigerte oppholdstimer (kommunale barnehager, i 1000)	239 600	300 700	306 400	66 800	5 700	1,9
Gjennomsnittlig oppholdstid per barn per uke (timer)	40,2	42,5	42,9	2,7	0,4	0,9
<i>Dekningsgrad:</i>						
Andel av 1–5 åringer som har barnehageplass	80,3	89,3	89,6	9,3	0,3	
Andel av 1–2 åringer som har barnehageplass	61,8	78,8	79,5	17,7	0,7	
Andel av 3–5 åringer som har barnehageplass	92,8	96,5	96,5	3,7	0,0	
<i>Ressursinnsats:</i>						
Antall årsverk	54 900	70 200	71 600	16 700	1 400	2,0
Antall årsverk i kommunale barnehager	29 300	37 600	38 100	8 800	500	1,3
<i>Kvalitet:</i>						
Andel styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskoleutdanning i pst.	86,9	84,6	85,0	-1,9	0,5	
Andel assistenter med førskole-, fag eller annen pedagogisk utdanning i pst.	19,1	24,2	25,1	6,0	0,9	

* Oppholdstimer i kommunale barnehager korrigert for alder og oppholdstidskategorier. Antall barn 0–2 år vektet med 2, antall barn 3 år vektet med 1,5 og 4–6 åringer vektet med 1. Oppholdstid 0–8 timer vektet med 6 timer, 9–16 timer vektet med 13 timer, 17–24 timer vektet med 21 timer, 25–32 timer vektet med 29 timer, 33–40 timer vektet med 37 timer, og 41 timer eller mer vektet med 45 timer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

målt ved korrigerte oppholdstimer i kommunale barnehager (32,5 pst.). Siden 2006 har andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning gått nedover. Nedgangen må ses i sammenheng med at antall barnehager og antall barnehageplasser økte kraftig i perioden, uten at antallet styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning økte i samme takt som utbyggingen av sektoren. Ande-

len assistenter med fagutdanning har på sin side økt fra 19 pst. i 2006 til 25 pst. i 2011.

Utviklingen fra de siste årene ble i stor grad videreført i 2011. Kommunene har fortsatt satsingen på barnehage, også etter at sektoren ble ramrefinansiert i 2011. Totalt fikk 5 600 flere barn plass i barnehage i løpet av 2011, og barnehagedekningen var ved utgangen av året på i underkant av 90 pst. Også barnas gjennomsnittlige opp-

holdstid per uke fortsatte å øke i 2011, slik at også i 2011 gikk en del av kapasitetsveksten i sektoren med til å gi barn som allerede hadde plass lengre oppholdstid. Ressursinnsatsen fortsatte også å øke i 2011, og avtalte årsverk vokste i takt med korrigert oppholdstid. Etter en periode med svak nedgang i andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning var det en svak økning fra 2010 til 2011. Også andelen assistenter med fagutdanning økte i 2011.

Grunnskole

Utviklingen i grunnskolen har vært relativt stabil de siste fem årene. Antall elever i grunnskolen har

gått noe ned i perioden, men fra 2008 har elevtallet vært om lag på samme nivå. Ressursinnsatsen, målt ved antall årstimer til undervisning, har økt gjennom hele perioden. Denne økningen kan i stor grad knyttes til en økning i antall årstimer til spesialundervisning.

I løpet av de siste fem årene har stadig flere barn fått plass i skolefritidsordningen (SFO), og andelen av elevene i aldersgruppen 6–9 år som går i SFO har økt fra 55,5 pst. i 2006 til 62,2 pst. i 2011. Gruppestørrelsen på både barne- og ungdomstrinnet går noe ned i perioden, og indikerer at det blir flere lærere per elev.

Elevtallet i grunnskolen er om lag uendret fra 2010 til 2011, mens antall elever med spesialunder-

Tabell 8.2 Utviklingen i grunnskolesektoren 2006–2011 (privat og offentlig)

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Produksjon:</i>						
Elever i alt i grunnskolen	619 000	612 800	612 600	-6 400	-200	0,0
Elever i private grunnskoler	14 900	16 300	16 700	1 800	400	2,5
Antall elever med plass i SFO	136 900	145 600	150 500	13 600	4 900	3,4
Antall elever med spesialundervisning	35 600	50 200	52 700	17 100	2 500	5,0
<i>Dekningsgrad:</i>						
Andel elever 6–9 år med plass i SFO*	55,5	60,6	62,2	6,7	1,6	
<i>Ressursinnsats:</i>						
Avtalte årsverk (kommunale)	86 900	93 500	93 300	6 400	-200	-0,2
Årstimer til undervisning i alt (i 1000)**	33 800	35 200	35 900	2 100	700	2,0
- Derav årstimer til spesialundervisning (i 1000)	4 800	6 000	6 600	1 800	600	10,0
Årstimer til undervisn. i alt per elev**	54,6	57,4	58,4	3,8	1,0	1,7
<i>Kvalitet:</i>						
Gjennomsnittlig gruppestørrelse 1.-7. årstrinn***	13,5	13,1	13,0	-0,5	-0,1	
Gjennomsnittlig gruppestørrelse 8.-10. årstrinn***	15,1	14,9	14,7	-0,4	-0,2	

* Andel innbyggere 6–9 år i kommunal og privat SFO.

** Inkludert alle grunnskoler, alle eierforhold. Begrepene årstimer og årstimer per elev kan illustreres gjennom et eksempel. På en skole med 10 lærere hvor alle underviser 26 timer per uke i 38 uker, vil antall årstimer ved skolen være 9 880 (10x26x38). Og dersom skolen har 135 elever, blir årstimer per elev 73,2 (9 880/135).

***Indikatoren viser beregnet gjennomsnittlig gruppestørrelse ved å se på forholdet mellom elevtimer og lærertimer (inkludert timer til spesialundervisning og særskilt språkopplæring). Elevtimer er det samlede antall timer elevene har krav på etter forskriftsfestet fag- og timestfordeling, herunder eventuelle kommunale tillegg til nasjonal norm. Lærertimer er det samlede antall timer lærerne underviser. Selv om antall elever i en gitt undervisningssituasjon vil variere innenfor den enkelte skole og det enkelte årstrinn, gir indikatorene et bilde av hvor mange elever som i gjennomsnitt befinner seg i undervisningssituasjonen til den enkelte lærer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og GSI.

visning fortsatte å øke sammenlignet med 2010. Som for de siste fem årene som helhet fortsatte det totale årstimetallet å øke i 2011, og mesteparten av denne økningen skyldes at det ble flere timer til spesialundervisning. Antallet elever med spesialundervisning økte på alle alderstrinn fra 2010 til 2011, men veksten var relativt sett noe sterkere på mellom- og ungdomstrinnet enn på barnetrinnet. Andelen elever med spesialundervisning økte med alderstrinnene, fra i underkant av 6 pst. på barnetrinnet til om lag 11 pst. på ungdomstrinnet.

6 av 10 barn mellom 6 og 9 år hadde plass i SFO i 2011. I løpet av 2011 fikk nærmere 5 000 flere barn plass i SFO, noe som er en økning på i overkant av 1,5 prosentpoeng fra året før.

Pleie- og omsorgstjenester

Den demografiske utviklingen med at det blir stadig flere eldre, særlig i aldersgruppen over 90 år, gir økende behov innen pleie- og omsorgstjenestene. I tillegg til at antallet eldre øker blir det også flere yngre mottakere av pleie- og omsorgstjenester. I takt med de økende behovene i sektoren har det også vært en kraftig økning i antall årsverk; i løpet av de siste fem årene har antall årsverk økt med om lag 14 pst.

De siste årene har antall mottakere av hjemmetjenester under 67 år økt mer enn befolkningsveksten skulle tilsi, og denne gruppen utgjør en stadig større andel av mottakerne av hjemmetjenester. Fra 2010 til 2011 var det totalt en liten nedgang i antall mottakere av hjemmetjenester i de eldste aldersgruppene, mens veksten blant de yngste mottakerne fortsatte. Samlet sett har utviklingen de siste årene vist en betydelig endring i hvilke grupper som benytter de hjemmebaserte pleie- og omsorgstjenestene. Endring i sammensetning av mottakergruppen med flere mottakere blant de yngre og blant de eldste kan tyde på at den totale pleietyngden øker.

Antall beboere i institusjon er på samme nivå i 2011 som i 2010, men det har vært en liten endring i alderssammensetningen. I løpet av det siste året har det vært en liten nedgang i antall eldre over 80 år i institusjoner, mens det har vært en tilsvarende økning i antall beboere under 80 år.

Fra 2006 til 2011 økte antallet årsverk med 15 900, og økningen var på nærmere 3 000 årsverk i 2011. Årsverk av leger i institusjon har økt kraftig de siste årene, og økte også i 2011. I 2011 var det 10,3 legeårsverk per 1000 plasser i institusjon, mot 7,0 årsverk i 2006. Også fysioterapeutdekningen har økt i perioden, og økningen fortsatte i 2011. Andelen enerom, der beboeren har eget bad og

toalett, fortsatte å øke i 2011, men det er noe usikkerhet knyttet til disse tallene. Andel årsverk med fagutdanning har også økt noe i løpet av de siste fem årene. Samlet sett tyder dette på at kvaliteten i institusjonstilbudet bedres.

Sosiale tjenester

Innenfor sosialhjelpstjenesten har det vært nedgang i antall sosialhjelpstilfeller i løpet av de siste fem årene, og også i 2011 var det en nedgang i antallet. Gjennomsnittlig utbetaling per stønadsmåned har økt med om lag 540 kroner siden 2006 (nominelle tall), og fra 2010 til 2011 var det en økning på 3,9 pst. Gjennomsnittlig stønadslengde per mottaker har gått ned i hele perioden, og denne utviklingen fortsatte også i 2011.

Kvalifiseringsprogrammet og kvalifiseringsstønad har fra 2010 vært en oppgave for alle landets kommuner. Grunnet gradvis innfasing av ordningen og usikker datakvalitet er det ikke lagt inn tall for disse tjenestene i tabell 8.4.

Boliger for vanskeligstilte

Antallet kommunalt disponerte boliger for vanskeligstilte per 1 000 innbygger var uendret fra 2010 til 2011 på 21. Regjeringens mål er at ingen skal oppholde seg i midlertidig botilbud mer enn tre måneder. Det gjenstår fortsatt noe før målet er nådd, men utviklingen går i riktig retning. Andelen husstandene som oppholder seg i midlertidig botilbud av kortere varighet enn tre måneder økte fra 71 pst. i 2010 til 77 pst. i 2011. På grunn av et brudd i statistikken er ikke tallene for 2010 og 2011 direkte sammenlignbare med tall fra tidligere år.

Eldre og personer med ulike funksjonsnedsettelser utgjør en høy andel av dem som tildeles kommunalt disponerte boliger. Det er derfor viktig at boligene tilrettelegges for rullestolbrukere. I 2011 var 46 pst. av de kommunalt disponerte boligene tilrettelagt for personer som bruker rullestol. Dette er en liten økning fra året før.

Barnevern

Omfanget av barnevernstjenesten har økt kraftig i løpet av den siste femårsperioden. Både antallet årsverk, antall undersøkelser og antall barn som tar imot hjelp fra barnevernet har økt. Denne utviklingen fortsatte også i 2011.

I alt mottok i underkant av 53 000 barn og unge hjelp fra barnevernet i 2011, og i løpet av året kom det til 500 flere årsverk.

Tabell 8.3 Utviklingen i pleie- og omsorgssektoren 2006–2011 (private og kommunale)

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Produksjon:</i>						
Antall mottakere av hjemmetjenester*	171 200	186 500	188 400		1 900	1,0
- herav under 67 år	55 000	77 600	79 700		2 100	2,7
- herav 67–79 år	36 000	33 100	33 000		-100	-0,3
- herav over 80 år	80 200	75 800	75 700		-100	-0,1
Antall beboere i institusjon**	40 500	43 500	43 500		0	0,0
- herav under 67 år	1 900	4 500	4 700		200	4,4
- herav 67–79 år	7 500	7 400	7 500		100	1,4
- herav over 80 år	31 100	31 500	31 200		-300	-1,0
Kommunalt disponerte omsorgsboliger, i alt	26 400	27 600	27 600	1 200	0,0	0,0
<i>Dekningsgrad:</i>						
Andel 80 år og over som bor på institusjon**	14,3	14,3	14,1		-0,2	
Andel 67 år og over som mottar hjemmetjenester**	19,1	17,1	16,6		-0,5	
Andel 80 år og over som mottar hjemmetjenester**	36,8	34,3	34,1		-0,1	
<i>Ressursinnsats:</i>						
Årsverk i alt ***	113 200	126 200	129 100	15 900	2 900	2,3
<i>Kvalitet:</i>						
Legeårsverk per 1000 plasser i institusjon	7,0	9,8	10,3	3,3	0,5	5,3
Fysioterapiårsverk per 1000 plasser i institusjon****	8,0	8,9	9,2	1,2	0,3	3,2
Andel årsverk med fagutdanning	71,0	72,0	73,0	2,0	1,0	
Andel plasser i brukertilpasset enerom m/ bad/wc	55,6	76,0	77,2	21,6	1,2	

* Brudd i tidsserien. Tallene for 2006 refererer seg til mottakere av hjemmetjenester, hentet fra innrapporterte KOSTRA-skjema. F.o.m. 2007 er dataserien definert som mottakere av kjernetjenester i IPLOS, og inkluderer da også antall personer som mottar avlastning utenfor institusjon og omsorgslønn, samt hjemmesykepleie, praktisk bistand og brukerstyrt personlig assistanse (BPA).

** Brudd i tidsserien på grunn av innføring av ny datakilde i 2007, nytt innhold f.o.m. 2007.

***Årsverksstatistikken er registerbasert personellstatistikk fra KOSTRA. Statistikken baserer seg i hovedsak på Rikstrygdeverkets Arbeidstaker/Arbeidsgiverregister. SSB supplerer A/A-statistikken med tall fra andre registre. Innrapportering til A/A-registeret skjer løpende gjennom året. Registerstatistikk gir ikke mulighet til å skille ut vikarer. Årsverk er beregnet ut fra avtalt arbeidstid.

****Omfatter kun fysioterapeuter med driftsavtale.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 8.4 Utvikling i sosiale tjenester 2006–2011

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Produksjon:</i>						
Antall stønadstilfeller*	130 900	126 900	125 500	-5 400	-1 400	-1,1
<i>Prioritering:</i>						
Gjennomsnittlig utbetaling per stønadsmåned **	7 079	7 337	7 621	542	284	3,9
<i>Kvalitet:</i>						
Gjennomsnittlig stønadslengde (mnd)	5,3	5,2	4,8	-0,54	-0,44	-8,5

* Tallet på sosialhjelpstilfeller vil være høyere enn tallet på mottakere fordi en og samme person kan ha mottatt stønad i flere kommuner. Vedkommende blir da telt som flere sosialhjelpstilfeller

** Nominelle tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Når barnevernet får en melding, skal det innen én uke avklares om det skal settes i gang en undersøkelse eller om meldingen kan henlegges. En undersøkelse skal gjennomføres innen tre måneder (seks måneder i særlige tilfeller). Andre-

len undersøkelser der saksbehandlingstiden overskred fristen i lovverket på tre måneder har gått noe opp sammenlignet med 2006, og det var også en svak økning fra 2010 til 2011.

Tabell 8.5 Utvikling boliger for vanskeligstilte 2006–2011

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Dekningsgrad:</i>						
Kommunalt disponerte boliger per 1000 innbygger	20,0	21,0	21,0	1,0	0,0	0,0
<i>Kvalitet:</i>						
Andel kommunalt disponerte boliger som er tilrettelagt for rullestolbrukere*	37	45	46	9	1	
Andel midlertidige opphold med varighet 0–3 måneder**	71	71	77	6	6	

* Brudd i statistikken mellom 2008 og 2009. Fram til og med 2008: telte antall tilrettelagte boliger. Fra og med 2009: teller antall tilgjengelige boliger. Er en nyanseforskjell mellom tilrettelagt og tilgjengelig. En tilrettelagt bolig for rullestolbrukere oppfyller nødvendigvis ikke alle krav til å være tilgjengelig for rullestolbrukere. Tilgjengelig regnes derfor å være et strengere krav enn tilrettelagt. Men uvisst hvor mye kommunene legger vekt på denne nyanseforskjellen når de teller boligene.

** OBS: brudd i statistikken mellom 2008 og 2009. Målte andel opphold i midlertidig botilbud med varighet 0–3 mnd til og med 2008. Fra og med 2009 måles andel husstander i midlertidig botilbud i 0–3 mnd. En lavere andel husstander i midlertidig botilbud i 0–3 mnd enn andel opphold i midlertidig botilbud i 0–3 mnd indikerer nødvendigvis ikke økt bruk av midlertidig botilbud. Dette fordi en husstand som har mer enn ett opphold ofte vil ha flere, forholdsvis korte, opphold. Er dette tilfellet, vil andelen opphold med varighet 0–3 måneder være større enn andel husstander som er i midlertidig botilbud i 0–3 mnd.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 8.6 Utviklingen i barnevernet 2006–2011 (kommunale og private)

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Produksjon:</i>						
Antall undersøkelser	28 400	39 800	43 600	15 200	3 800	9,5
Antall barn med barneverntiltak av innbyggere 0–17 år	41 200	50 500	52 700	11 500	2 200	4,4
<i>Dekningsgrad:</i>						
Andel barn med undersøkelse av innbyggere 0–17 år	2,6	3,6	3,9	1,3	0,3	
Andel barn med barneverntiltak av innbyggere 0–17 år	3,8	4,5	4,7	0,9	0,2	
<i>Ressursinnsats:</i>						
Antall årsverk	2 700	3 500	4 000	1 300	500	14,3
<i>Kvalitet:</i>						
Stillinger med fagutdanning per 1 000 barn 0–17 år	2,5	2,9	3,3	0,8	0,4	15,5
Andel undersøkelser med behandlingstid over tre måneder	21,7	24,1	24,5	2,8	0,4	

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Videregående opplæring

Antall 16–18-åringene økte kraftig på begynnelsen av 2000-tallet og den demografiske utfordringen var derfor større for fylkeskommunene enn for kommunene i disse årene. I 2009 flatet veksten i antall unge i aldersgruppen 16–18 år ut, og veksten har vært lav i årene etter 2009. Andelen av 16–18-åringene som er i videregående opplæring, har ligget relativt stabilt i overkant av 90 pst. de siste årene.

Fra 2010 til 2011 var det en økning i antall lærlinger, etter at det var en nedgang i perioden 2008

til 2010. Også antall elever i videregående skoler økte i 2011. Andelen elever som går i fylkeskommunale skoler er imidlertid noe redusert.

Ressursinnsatsen ved de fylkeskommunale skolene, målt ved avtalte lærerårsverk, var noe høyere i 2011 enn året før, men veksten var noe svakere enn veksten i elevtallet.

Andelen av elevene som fikk oppfylt førstevalget til utdanningsprogram gikk noe ned i 2011 sammenlignet med året før, og andelen elever som har sluttet i løpet av året økte noe i 2011.

Tabell 8.7 Utviklingen i videregående opplæring 2006–2011 (offentlige og private)

	2006	2010	2011	Absolutt endring 2006–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Produksjon:</i>						
Antall elever i videregående skole i alt	188 400	192 500	195 700	7 300	3 200	1,7
- herav i fylkeskommunale videregående skoler	176 800	178 500	180 600	3 800	2 100	1,2
Antall lærlinger	34 400	34 200	35 300	900	1 100	3,2
Antall elever i fagskoler	3 300	5 700	6 000	2 700	300	5,3
<i>Dekningsgrad:</i>						
Andel 16–18-åringer som er i videregående opplæring (både elever og lærlinger)	91,3	91	91,5	0,2	0,5	
Andel av elevene som er 20 år eller eldre*	9,7	8,5	8,5	-1,3	-0,1	
<i>Ressursinnsats:</i>						
Lærerårsverk i alt, fylkeskommunale skoler, minus fravær	20 500	21 200	21 400	900	200	0,9
Elever i fylkeskommunale skoler per lærerårsverk, minus fravær	8,8	8,7	8,7	-0,1	0	0,0
<i>Kvalitet:</i>						
Andel elever med førstevalget til utdanningsprogram oppfylt	.	88,7	88,5	.	-0,2	
Andel elever som har sluttet i løpet av året	4,6	4,8	4,9	0,3	0,1	

* Tallene omfatter ikke egen innsamling for voksne.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

8.2 Eiendomsforvaltning

Kommunesektoren har selv ansvaret for å prioritere utgifter til drift og vedlikehold av bygg. Kommunal- og regionaldepartementet følger opp ved å tilrettelegge rammebetingelsene som skal gjøre kommunesektoren i stand til å ivareta eiendomsforvaltningen på en god måte. Det er fortsatt nødvendig for de fleste kommuner og fylkeskommuner å høyne statusen på eiendomsforvaltning og prioritere ressurser med tanke på et godt, verdibevarende vedlikehold. Dette vil sikre gode tjenester for brukerne av de kommunale og fylkeskommunale bygningene. God eiendomsforvaltning er god økonomi og styrker handlingsrommet for framtida.

Mangel på kunnskap og kompetanse om eiendomsforvaltning har vært en av de store utfordrin-

gene i kommunesektoren. For at kommuner og fylkeskommuner skal kunne eie og drive sine bygninger og sin eiendomsforvaltning på en god måte er god kompetanse en viktig forutsetning. Kommunal- og regionaldepartementet har støttet opp om arbeidet i KoBE-prosjektet (Kompetanse for Bedre Eiendomsforvaltning). Prosjektet var et kompetanseprogram for eiendomsforvaltning i kommunene og fylkeskommunene. Direktoratet for byggkvalitet (DiBK), tidligere Statens bygningstekniske etat, hadde ansvaret for prosjektet i perioden 2006–2011. Prosjektperioden er over, og eiendomsforvaltning er etablert som fagområde i DiBK fra 2012.

KOSTRA gir nøkkeltall om prioriteringer, dekningsgrader, produktivitet og utdypende tjenesteindikatorer på en rekke forhold knyttet til ansvaret med å forvalte bygninger. KOSTRA-tal-

Tabell 8.8 Kommunal eiendomsforvaltning 2008–2011 (konsern). Nominelle tall i kroner.

	2008	2010	2011	Absolutt endring 2008–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Prioritering</i>						
Netto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per innbygger	3 382	4 089	4 168	786	79,0	1,9
<i>Dekningsgrader</i>						
Samlet areal på formålsbyggene i kvadratmeter per innbygger	4,7	4,8	4,8	0,1	0,0	0,0
<i>Produktivitet</i>						
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	756	896	893	137	-3,0	-0,3
Utgifter til vedlikehold per kvadratmeter	85	102	81	-4	-21,0	-20,6
Utgifter til drift	414	495	493	79	-2,0	-0,4
Energiutgifter per kvadratmeter	110	135	117	7	-18,0	-13,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

lene gir kommuner og fylkeskommuner informasjon for planlegging og styring av egen virksomhet. Fra 2008 fikk kommunesektoren bedre styringsinformasjon i form av nøkkeltall om eiendomsforvaltning i KOSTRA. Rapporteringen av regnskapsdata i KOSTRA ble tilpasset NS3454 (Norsk standard om livssyklus-kostnader for bygg-

verk). I tillegg ble det etablert rapportering av bygningsareal for (fylkes)kommuner og (fylkes)kommunale foretak. I KOSTRA-publiseringsen i 2012 ble det publisert foreløpige tall for 2011, slik at det nå finnes en tidsserie på fire år. Dette kapitlet viser utviklingen i perioden, og endringen fra 2010 til 2011.

Tabell 8.9 Fylkeskommunal eiendomsforvaltning 2008–2011 (konsern). Nominelle tall i kroner.

	2008	2010	2011	Absolutt endring 2008–11	Absolutt endring 2010–11	Prosentvis endring 2010–11
<i>Prioritering</i>						
Netto driftsutgifter til fylkeskommunal eiendomsforvaltning per innbygger	766	833	828	62	-5,0	-0,6
<i>Dekningsgrader</i>						
Samlet areal på formålsbyggene i kvadratmeter per innbygger	1,0	1,0	0,9	0,0	-0,1	-6,2
<i>Produktivitet</i>						
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	992	1 018	1 071	79	53,0	5,2
Utgifter til vedlikehold per kvadratmeter	79	90	83	4	7,0	-7,8
Utgifter til drift	535	483	487	-48	4,0	0,8
Energiutgifter per kvadratmeter	97	110	97	0	-13,0	-11,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Den foreløpige publiseringen av tallene for 2011 bygger på data som er rapportert fra kommuner og fylkeskommuner til Statistisk sentralbyrå innen fristen. På grunn av at enkelte kommuner og fylkeskommuner ikke har rapportert i tide, er tallmaterialet ikke helt fullstendig.

Tabell 8.8 og 8.9 viser at kommunesektorens samlede netto driftsutgifter til eiendomsforvaltning per innbygger har økt noe fra 2010 til 2011. Det samlede arealet på formålsbyggene i sektoren har vokst de siste årene etter et høyt investeringsnivå. Det samlede arealet målt per innbygger har imidlertid vært stabilt siden 2008.

For kommunene ble de samlede enhetskostnadene (korrigerede brutto driftsutgifter) per kvadratmeter svakt redusert fra 2010 til 2011, mens det for fylkeskommunene var en liten økning. I

dette inngår samlede utgifter til vedlikehold og drift. Utgiftene til vedlikeholdsaktiviteter per kvadratmeter har gått ned for både kommuner og fylkeskommuner fra 2010 til 2011. Reduksjonen var størst for kommunene. Noe av reduksjonen har trolig sammenheng med at resterende midler fra tiltakspakken i 2009 ble benyttet i 2010. Nedgangen kan også ha sammenheng med at det høye investeringsnivået erstatter enkelte eldre bygg med stort vedlikeholdsbehov. Nivået på de samlede utgiftene til drift av eiendommer (inklusive energiutgifter) per kvadratmeter er om lag uendret for sektoren fra 2010 til 2011. Energikostnadene per kvadratmeter var imidlertid lavere i 2011 enn i 2010.

Boks 8.1 Definisjoner:

Utgifter til vedlikeholdsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter:

Indikatoren viser utgifter til vedlikeholdsaktiviteter for eiendomsforvaltningen, som omfatter KOSTRA-funksjonene 130, 221, 222, 261, 381 og 386 i kroner per kvadratmeter (BTA). Utgifter til vedlikeholdsaktiviteter omfatter ikke artene 090 «Pensjonsinnskudd og trekkpliktige forsikringsordninger», 099 «Arbeidsgiveravgift» og 710 «Sykelønnsrefusjon».

Utgifter til kommunal forvaltning av eiendommer, i kroner per kvm = (utgifter til kommunal forvaltning av eiendommer / samlet areal på eide og leide formålsbygg) * 1 000.

Utgifter til driftsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter:

Indikatoren viser utgifter til driftsaktiviteter for eiendomsforvaltningen, som omfatter KOSTRA-funksjonene 130, 221, 222, 261, 381 og 386 i kroner per kvadratmeter (BTA). Utgifter til driftsaktiviteter omfatter ikke artene 090 «Pensjonsinnskudd og trekkpliktige forsikringsordninger», 099 «Arbeidsgiveravgift» og 710 «Sykelønnsrefusjon».

Utgifter til driftsaktiviteter, kommunal eiendomsforvaltning, i kroner per kvm = (utgifter til driftsaktiviteter, kommunal eiendomsforvaltning / samlet areal på eide formålsbygg) * 1 000.

9 Bruken av nynorsk i kommunane

Det overordna målet for regjeringas språkpolitikk er å sikre det norske språket sin posisjon som eit fullverdig og samfunnsberande språk i Noreg, jf. St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. For å få til eit meir systematisk arbeid for å styrkje nynorsk språk og den nynorske skriftkulturen på brei basis, er det m.a. naudsynt å rette merksemda mot språk og språkbruk i kommunar og fylkeskommunar.

Både som lokaldemokratisk arena og som leverandør av velferdstenester, er kommunesektoren ein viktig språkaktør. Det språket kommunane nyttar i den skriftlege kommunikasjonen med innbyggjarane, kan vere med på å avgjere korleis demokratiet og det offentlege velferdstilbodet verkar. For mange kommunar kan val av administrasjonsspråk tene som ein identitetsskapande faktor og bidra til å gje eit lokalsamfunn profil og særpreg. Samstundes veit vi at nynorsk både på landbasis og i randsonene av det nynorske kjerneområdet er utsett for eit vedvarande press frå bokmål som det dominerande nasjonale fleirtalsmålet. Også innafor det nynorske kjerneområdet gjer det seg gjeldande eit slikt press i større eller mindre grad.

På bakgrunn av dette trengst det eit meir systematisk arbeid for å styrkje nynorsk som administrasjonsspråk i kommunesektoren. Det trengst å skape større medvit om den funksjonen den nynorske skriftkulturen kan ha både som lokalt og regionalt identitetsuttrykk og som eit element i å forme kommunen sitt omdømme både overfor eigne innbyggjarar og omverda. Det er difor viktig å fremje bruken av funksjonell nynorsk på ulike kommunale arenaer, m.a. i det kommunale plan-systemet, som opplæringsmål i skulen, som bruksmål i barnehagane og så langt det er råd som undervisnings- og opplæringspråk i norskopplæringa for innvandrarak som kommunane har ansvaret for.

Etter føresegna i § 5 i *Lov om målbruk i offentleg teneste*, kan kommunar og fylkeskommunar gjere vedtak om å krevje nynorsk i alle skriv frå statlege styresmakter til kommunen. Slike vedtak er gjort i 114 kommunar. Tilsvarende vedtak har også tre av fylkeskommunane gjort, Hordaland,

Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Oversikt over målvedtaka finst i forskrift om målvedtak i kommunar og fylkeskommunar på www.lovdata.no.

Språkrådet, Landssamanslutninga av nynorsk-kommunar og Nynorsk kultursentrum gjorde ei undersøking om målbruken i nynorskkommunar frå desember 2010 til februar 2011. Føremålet med undersøkinga var å kartleggje dei språklege behova til kommunar med nynorsk som eit sentralt bruksspråk. Sjølv om nynorskkommunane skal ha alle brev og e-postar frå statsorgan på nynorsk, viser undersøkinga at 44 pst. av nynorskkommunane sjeldan eller aldri får skriv frå statsorgan på nynorsk. Heile 62 pst. melde at dei sjeldan eller aldri får e-post frå statsorgan på nynorsk. Kommunane har inntrykk av at det er dei sentrale statsorgana som oftast bryt lova; dei lokale og regionale statsorgana er flinkare. Berre 13 pst. av kommunane har gjeve uttrykk for at skriv frå statsorgan ikkje kjem i den målforma som er vedteken.

Undersøkinga viste og at vel 60 pst. av kommunane set språkkrav i utlysingar, omkring 40 pst. gjev innvandrarak opplæring på bokmål, og omkring 55 pst. driv språkstimulering i barnehagane i samsvar med det som er opplæringsmål i skulekrinsane. I 23 pst. av nynorskkommunane er språkpolitiske tiltak ein del av planverket i kommunen.

Kulturdepartementet og Språkrådet vil følgje opp resultatet av undersøkinga i 2010/2011 og vurdere tiltak for å betre praktiseringa av mållova i dei sentrale statsorgana.

Sidan 2009 har Kommunal- og regionaldepartementet kvart år gjeve prisen Årets nynorskkommune til ein kommune som har gjort ein innsats for å fremje, vidareutvikle og vedlikehalde nynorsk som målform i kommunen. Kommunane blir vurderte etter følgjande kriterium:

- Bruk av nynorsk i kommunal informasjon og heimeside
- Bruk av nynorsk i kommunale planar og målbruksplanar
- Kor aktiv kommunen er i å nytte nynorsk i lokalt kulturarbeid

- Aktiv bruk av nynorsk i skular, barnehagar og anna arbeid for barn og unge
- Eventuelle kvalitetssikringstiltak for å sikre godt språk i kommunen.

Fjell kommune vann prisen på 100 000 kroner i 2011. Kommunen syner at ei medviten haldning til nynorsk språk er innarbeidd som ei fagleg rettesnor i den kommunale organisasjonen og som eit strategisk verkemiddel i det kommunale overordna planverket. Fjell legg stor vekt på å auke språkkompetansen hjå dei tilsette og å ha ei medviten haldning til språkinnsats i barnehage og skule. Kommunen er i sterk vekst, og har stor tilflytting frå nabokommunen Bergen. Det fører til at Fjell kommune er under sterkt språkleg press.

Tidlegare vinnarkommunar er Stord (2009) og Seljord (2010). Kommunal- og regionaldepartementet vil også i 2012 dele ut denne prisen på 100 000 kroner til beste nynorskkommune. Departementet vil kome attende til dette i ei eiga utlysing som informerer om kriteria for å få prisen, søknadsfristar med vidare.

Kommunal- og regionaldepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om Kommuneproposisjonen 2013.

Vi **HARALD**, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om Kommuneproposisjonen 2013 i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til vedtak om Kommuneproposisjonen 2013

I

Stortinget gir Kommunal- og regionaldepartementet fullmakt til å fordele etter skjønn 2 564 millioner kroner for 2013. Beløpet foreslås bevilget over kapittel 571 Rammetilskudd til kommuner og kapittel 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner.

Vedlegg 1**Inntekter og utgifter i kommunesektoren 2009–2012**

Tabell 1.1 Inntekter og utgifter i kommuneforvaltningen i alt i perioden 2009–2012 i mill. kroner og endring i prosent

	Mill. kroner				Endring i pst.	
	2009	2010	2011	2012	2011	2012
A. Inntekter i alt	340 118	362 362	391 268	407 921	8,0	4,3
Formuesinntekter	13 402	13 248	20 324	13 743	53,4	-32,4
Skatteinntekter	136 570	145 835	143 610	149 900	-1,5	4,4
<i>Skatt på inntekt og formue</i>	<i>129 561</i>	<i>138 222</i>	<i>135 503</i>	<i>141 680</i>	<i>-2,0</i>	<i>4,6</i>
<i>Produksjonsskatter</i>	<i>7 009</i>	<i>7 613</i>	<i>8 107</i>	<i>8 220</i>	<i>6,5</i>	<i>1,4</i>
Overføringer fra statsforvaltningen	142 533	152 941	172 320	187 427	12,7	8,8
Gebyrinntekter	43 387	45 782	49 043	50 917	7,1	3,8
Andre overføringer	4 226	4 556	5 971	5 934	31,1	-0,6
B. Totale utgifter	362 335	386 361	409 461	428 984	6,0	4,8
Renteutgifter	10 485	10 494	12 256	11 570	16,8	-5,6
Overføringer til private	31 777	34 773	36 412	37 784	4,7	3,8
Overføringer til statsforvaltningen	2 348	2 620	3 010	8 077	14,9	-
Lønnskostnader	185 907	195 367	208 670	218 660	6,8	4,8
Produktinnsats	70 176	74 669	77 455	79 560	3,7	2,7
Produktkjøp til husholdninger	17 655	19 242	20 861	21 647	8,4	3,8
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	43 377	48 709	49 790	50 786	2,2	2,0
Netto kjøp av tomter og grunn	-719	-903	-1 298	-1 100	-	-
Andre kapitaloverføringer	1329	1 390	2 305	2 000	-	-
C. Nettofinansinvestering (A-B)	-22 217	-23 999	-18 193	-21 063	-	-
Memo:						
Konsum i kommuneforvaltningen	255 188	274 243	290 836	303 070	6,1	4,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Vedlegg 2

Korrigerte frie inntekter i kommuner og fylkeskommuner 2011

1 Frie inntekter

I dette vedlegget presenteres kommunenes og fylkeskommunenes frie inntekter for 2011, korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Som frie inntekter regnes her rammeoverføringer og skatt på inntekt og formue fra personer. Det vises også tall for frie inntekter inkl. naturressursskatt og eiendomsskatt. Korrigerte frie inntekter i 2011 for kommuner er gruppert etter landsdel (tabell 2.1), etter fylke (tabell 2.2) og etter ulike kommunegrupper (tabell 2.3). Tabell 2.4 inneholder tall for korrigerte frie inntekter for fylkeskommunene, mens i tabell 2.5 presenteres tall for den enkelte kommune. I tabell 2.5 vises også kommunenes inntekter fra utbytte som andel av korrigerte frie inntekter.

2 Frie inntekter korrigert for variasjoner i utgiftsbehov

Det er til dels store forskjeller mellom kommunene i befolkningssammensetning, geografi og kommunestørrelse. Dette gir variasjoner i hvilke tjenester innbyggerne har behov for og hvilke utgifter kommunene har ved å gi disse tjenestene.

Når man skal sammenligne inntektsnivået mellom kommunene, er det derfor relevant å ta hensyn til at kommunene har ulikt utgiftsbehov. En ser dermed på utgifts- og inntektssiden samlet. I tabellene som blir presentert i dette vedlegget er nivået på de frie inntektene korrigert for variasjoner i utgiftsbehovet.

Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet utjevnes forutsetningene kommunene har for å tilby et likeverdig tjenestetilbud. Det er imidlertid elementer i inntektssystemet og finansieringen av kommunesektoren som fører til ulikt inntektsnivå mellom kommuner også etter utgiftsutjevningen. Regionalpolitiske tilskudd i inntektssystemet og skjønnstilskuddet er ulikt fordelt mellom kommunene og fører til forskjeller i inntektsnivå. Samtidig kommer en betydelig andel av kommunesek-

torens inntekter gjennom skatteinntekter, og forskjeller i skattenivå utjevnes kun delvis i inntektssystemet.

I beregningen tas det utgangspunkt i summen av rammetilskudd og skatteinntekter, som sammen utgjør frie inntekter. Den delen av de frie inntektene som inngår i utgiftsbehovet, blir korrigert ved hjelp av kostnadsnøkkelen i inntektssystemet. De resterende inntektene blir deretter lagt til i beregningen. Driftsutgifter til skole, pleie og omsorg, helse og sosial og administrasjon inngår i kommunenes utgiftsbehov, og det er beregnet variasjon i kostnadene til drift av disse tilbudene det korrigeres for.

Kommuner med et lavt beregnet utgiftsbehov («billige» å drive) vil få justert opp sine inntekter mens kommuner med et høyt beregnet utgiftsbehov («dyre» å drive) vil få justert ned sine inntekter.

Det er viktig å huske på at det er visse svakheter knyttet til å bruke utgiftskorrigerte frie inntekter når man sammenligner inntektsnivået mellom kommuner. Viktige inntektskomponenter som øremerkede tilskudd og gebyrer er ikke med i beregningene. Det er heller ikke tatt hensyn til at noen kommuner har fordeler ved ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift.

En del kommuner har også inntekter fra utbytte. I tabell 2.5 er det tatt med en kolonne som viser hvor mye utbytteinntekter utgjør for den enkelte kommune, målt i prosent av korrigerte frie inntekter. Merk at heller ikke utbytteinntekter inngår i de korrigerte frie inntektene. Denne kolonnen viser hvor mye kommunen har i inntekter fra utbytte sammenlignet med hvor mye kommunen har i korrigerte frie inntekter.

Utbyttekolonnen omfatter kun ordinært utbytte (utbetaling av tidligere overskudd i selskapet), dvs. inntekter som kommunene og fylkeskommunene har ført i driftsregnskapet. Ekstraordinært utbytte (tilbakebetaling av innskutt kapital), som er ført i investeringsregnskapet, er ikke tatt med. For Oslo er alle utbytteinntekter ført på Oslo som kommune.

I beregningen av kommunenes utgiftsbehov for 2011, er det brukt innbyggertall per 1. juli 2010, siden det ble benyttet tilsvarende innbyggertall ved beregningen av utgiftsbehovet og fordelingen av rammetilskudd i 2011. Når vi beregner korrigerede frie inntekter per innbygger for 2011, er det brukt innbyggertall per 1. januar 2011. I 2011 utgjorde de frie inntektene om lag 76 pst. av samlede inntekter i kommunesektoren, ekskl. momskompensasjon. Tallene for eiendomsskatt, konsesjonskraftinntekter, hjemfallsinntekter og utbytteinntekter er fra 2010.

3 Variasjon i frie inntekter for kommunene

For å få et mest mulig fullstendig bilde av kommunenes frie inntekter, er kommunenes korrigerede frie inntekter beregnet med og uten eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Eiendomsskatten er en frivillig skatt som den enkelte kommune kan velge å innføre i sin kommune. 309 kommuner hadde eiendomsskatt i 2010.

I tabell 2.1 vises de frie inntektene korrigeret for variasjoner i utgiftsbehovet gruppert etter landsdeler. Tabellen viser at det i 2011 var kommunene i Nord-Norge, samt Oslo kommune, som hadde høyest nivå på de korrigerede frie inntektene, både når man regner med og uten eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Innad i lands-

delene kan det være store variasjoner i inntektsnivå mellom kommunene.

Tabell 2.2 viser tilsvarende tall for kommuner fordelt fylkesvis. De utgiftskorrigerede frie inntektene, eksklusiv eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter, varierer fra 97 pst. av landsgjennomsnittet for kommunene i Vestfold til 119 pst. for kommunene i Finnmark.

I tabell 2.3 vises frie inntekter korrigeret for variasjoner i utgiftsbehovet for kommuner gruppert etter innbyggertall. I tabellen er kommunene med mindre enn 20 000 innbyggere (utenom kraftkommuner) fordelt i fire grupper etter innbyggertall med like mange kommuner i hver. De mest folkerike kommunene er videre skilt ut i egne grupper: kommuner med mer enn 20 000 innbyggere, eksklusive de fire største kommunene: Bergen, Stavanger, Trondheim og Oslo. I tillegg er 22 kommuner med høye inntekter fra eiendomsskatt, konsesjonskraft og hjemfall skilt ut som egen gruppe. Kraftkommuner er her definert som kommuner hvor inntekter fra eiendomsskatt, konsesjonskraft og hjemfall er høyere enn 70 pst. av landsgjennomsnittet for ordinær skatt. Se også rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) fra november 2011 for mer informasjon om kommunenes inntekter fra konsesjonskraft og eiendomsskatt.

Sammen med kraftkommunene har de minste kommunene det høyeste nivået på korrigerede frie inntekter.

Tabell 2.1 Frie inntekter i 2011 korrigeret for variasjoner i utgiftsbehov. Kommuner gruppert etter landsdeler. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100.

Landsdel	Korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter	
	Korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter	Korrigerede frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter
Akershus	102	98
Hedmark og Oppland	97	98
Sør-Østlandet	97	97
Agder og Rogaland	100	101
Vestlandet	100	102
Trøndelag	99	100
Nord-Norge	106	108
Oslo	106	103
Hele landet	100	100

¹ I denne tabellen inneholder de ulike grupperingene følgende fylker: Akershus (Akershus), Hedmark og Oppland (Hedmark, Oppland), Sør-Østlandet (Østfold, Buskerud, Vestfold, Telemark), Agder og Rogaland (Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland), Vestlandet (Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal), Trøndelag (Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag), Nord-Norge (Nordland, Troms, Finnmark), Oslo (Oslo).

Tabell 2.2 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Kommuner gruppert fylkesvis. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100.

Fylke	Korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter	Korrigerte frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter
Østfold	96	96
Akershus	102	98
Oslo	106	103
Hedmark	97	98
Oppland	98	98
Buskerud	98	98
Vestfold	97	93
Telemark	97	101
Aust-Agder	97	99
Vest-Agder	97	100
Rogaland	102	102
Hordaland	100	101
Sogn og Fjordane	100	108
Møre og Romsdal	99	100
Sør-Trøndelag	99	100
Nord-Trøndelag	99	99
Nordland	102	105
Troms	106	107
Finnmark	119	123
Hele landet	100	100

Tabell 2.3 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Kommuner gruppert etter innbyggertall. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100.

Kommunegruppe	Korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter	Korrigerte frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter
< 2071 innb.	113	116
2071 – 3980 innb.	104	106
3980 – 7267 innb.	99	102
7267 – 20 000 innb.	98	97
> 20 000 innb.	99	98
Bergen, Stavanger, Trondheim	102	101
Kraftkommuner ¹	107	160
Oslo	106	103
Hele landet	100	100

¹ Kraftkommuner er her definert som kommuner hvor inntekter fra eiendomsskatt, konsesjonskraft- og hjemfallsinntekter er høyere enn 70 pst. av landsgjennomsnittet for ordinær skatt. Denne gruppen omfatter 22 kommuner.

4 Variasjon i frie inntekter for fylkeskommunene

Tabell 2.4 viser nivået på fylkeskommunenes frie inntekter i 2011 (rammetilskudd og skatt på inntekt, formue og naturressursskatt), korrigert for variasjoner i utgiftsbehov.

Av tabell 2.4 framgår det at det er store inntektsforskjeller mellom fylkeskommunene. Korrigerte frie inntekter varierer fra 90 pst. i Østfold og Akershus til 133 pst. i Sogn og Fjordane. Tallene for fylkeskommunene er sterkt påvirket av forvaltningsreformen. Midlene som ble overført til fylkeskommunene i forbindelse med forvaltningsreformen ligger i tabell C i Grønt hefte med særskilt fordeling. Dette betyr at midlene ikke fordeles etter kostnadsnøkkelen, og at midlene til disse formålene heller ikke blir korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. I 2011 ligger 6,8 mrd. kroner med særskilt fordeling i tabell C i Grønt hefte. Disse midlene vil fra og med 2014 fordeles etter kostnadsnøkkelen i inntektssystemet.

Oslo har som eneste fylkeskommune beholdt ansvaret for barnevernet som ble overført til staten i 2002. Oslo får midler til dette over tabell C i Grønt hefte med særskilt fordeling. I 2011 fikk Oslo 444 mill. kroner begrunnet med deres oppgaver innen barnevern. Dette er en oppgave som øvrige fylkeskommuner ikke har, så Oslos inntekter er derfor ikke direkte sammenliknbare med tallene for de øvrige fylkeskommunene.

5 Tabell for enkeltkommuner

Dette avsnittet inneholder tall for enkeltkommuner. Tabell 2.5 viser den enkelte kommunes frie inntekter korrigert for variasjoner i utgiftsbehov for 2011, både med og uten eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tabellen viser også kommunenes utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter (ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter). Det benyttes her siste tilgjengelige tall for utbytteinntekter, fra 2010.

Tabell 2.4 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov for fylkeskommunene. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100.

Fylkeskommune	Korrigerte frie inntekter i pst. av landsgjennomsnittet
Østfold	90
Akershus	90
Oslo	100
Hedmark	96
Oppland	100
Buskerud	94
Vestfold	92
Telemark	96
Aust-Agder	94
Vest-Agder	95
Rogaland	94
Hordaland	102
Sogn og Fjordane	133
Møre og Romsdal	108
Sør-Trøndelag	96
Nord-Trøndelag	109
Nordland	127
Troms	125
Finnmark	130
Hele landet	100

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
0101 Halden	95	98	1,3
0104 Moss	95	98	1,2
0105 Sarpsborg	95	96	1,4
0106 Fredrikstad	95	95	0,7
0111 Hvaler	100	96	0,0
0118 Aremark	103	99	4,7
0119 Marker	95	92	2,1
0121 Rømskog	115	110	9,7
0122 Trøgstad	97	94	0,5
0123 Spydeberg	96	96	1,4
0124 Askim	95	98	1,5
0125 Eidsberg	95	92	1,5
0127 Skiptvet	95	98	2,1
0128 Rakkestad	95	92	1,0
0135 Råde	97	97	1,1
0136 Rygge	96	98	0,0
0137 Våler	96	93	1,6
0138 Hobøl	98	97	1,5
Østfold	96	96	1,1
0211 Vestby	97	94	0,0
0213 Ski	98	94	0,0
0214 Ås	98	95	2,1
0215 Frogn	101	97	0,0
0216 Nesodden	98	94	0,5
0217 Oppegård	102	99	0,0
0219 Bærum	110	106	0,0
0220 Asker	108	104	0,0
0221 Aurskog-Høland	95	92	0,0
0226 Sørumsund	98	97	0,0
0227 Fet	98	95	0,0
0228 Rælingen	98	94	0,0
0229 Enebakk	96	92	0,5
0230 Lørenskog	100	97	0,0
0231 Skedsmo	98	96	0,0

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter
0233 Nittedal	98	95	0,0
0234 Gjerdrum	99	96	0,3
0235 Ullensaker	99	95	0,0
0236 Nes	96	96	0,0
0237 Eidsvoll	95	92	0,0
0238 Nannestad	95	91	0,0
0239 Hurdal	100	96	0,0
Akershus	102	98	0,1
0301 Oslo	106	103	3,9
0402 Kongsvinger	95	95	0,2
0403 Hamar	96	100	4,7
0412 Ringsaker	95	94	3,2
0415 Løten	97	96	2,0
0417 Stange	96	97	2,4
0418 Nord-Odal	98	97	0,4
0419 Sør-Odal	96	96	0,0
0420 Eidskog	99	101	0,0
0423 Grue	101	102	0,0
0425 Åsnes	103	101	0,0
0426 Våler	101	102	0,2
0427 Elverum	95	95	1,3
0428 Trysil	99	102	1,2
0429 Åmot	102	106	1,8
0430 Stor-Elvdal	102	98	1,4
0432 Rendalen	103	116	0,1
0434 Engerdal	106	107	8,7
0436 Tolga	102	98	0,1
0437 Tynset	98	107	0,1
0438 Alvdal	101	104	0,2
0439 Folldal	103	106	0,1
0441 Os	104	101	0,1
Hedmark	97	98	1,9
0501 Lillehammer	97	98	7,4
0502 Gjøvik	95	95	0,8
0511 Dovre	107	104	8,0

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
0512 Lesja	100	105	11,0
0513 Skjåk	100	113	1,9
0514 Lom	99	98	9,9
0515 Vågå	106	114	6,0
0516 Nord-Fron	103	113	2,1
0517 Sel	102	102	3,9
0519 Sør-Fron	100	108	1,6
0520 Ringebu	99	102	2,5
0521 Øyer	95	100	2,2
0522 Gausdal	99	99	5,2
0528 Østre Toten	96	93	1,0
0529 Vestre Toten	95	94	0,5
0532 Jevnaker	96	93	0,4
0533 Lunner	96	94	0,3
0534 Gran	96	93	0,5
0536 Søndre Land	101	98	0,1
0538 Nordre Land	99	99	2,2
0540 Sør-Aurdal	98	99	0,0
0541 Etnedal	104	100	3,4
0542 Nord-Aurdal	95	99	0,4
0543 Vestre Slidre	100	105	2,0
0544 Øystre Slidre	95	99	1,5
0545 Vang	102	126	3,3
Oppland	98	98	2,6
0602 Drammen	98	94	7,1
0604 Kongsberg	104	106	0,5
0605 Ringerike	96	97	1,8
0612 Hole	109	105	1,1
0615 Flå	114	113	0,0
0616 Nes	96	102	0,1
0617 Gol	97	99	0,0
0618 Hemsedal	99	104	9,0
0619 Ål	97	103	0,1
0620 Hol	104	152	0,1
0621 Sigdal	102	98	0,3

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter
0622 Krødsherad	105	102	0,1
0623 Modum	98	98	0,0
0624 Øvre Eiker	96	92	0,8
0625 Nedre Eiker	95	92	0,2
0626 Lier	100	96	0,9
0627 Røyken	97	94	2,7
0628 Hurum	96	92	1,4
0631 Flesberg	100	100	0,0
0632 Rollag	109	125	0,1
0633 Nore og Uvdal	100	144	0,1
Buskerud	98	98	2,5
0701 Horten	95	92	0,1
0702 Holmestrand	97	95	0,0
0704 Tønsberg	99	95	0,0
0706 Sandefjord	96	93	0,4
0709 Larvik	97	93	0,3
0711 Svelvik	95	95	0,0
0713 Sande	95	92	0,1
0714 Hof	99	96	0,0
0716 Re	98	94	1,7
0719 Andebu	96	92	0,0
0720 Stokke	95	92	0,3
0722 Nøtterøy	97	93	0,0
0723 Tjøme	97	94	0,0
0728 Lardal	100	97	0,0
Vestfold	97	93	0,2
0805 Porsgrunn	96	97	1,6
0806 Skien	95	96	1,2
0807 Notodden	99	104	0,2
0811 Siljan	99	98	0,0
0814 Bamble	95	98	0,9
0815 Kragerø	96	97	3,5
0817 Drangedal	100	98	0,0
0819 Nome	101	104	1,8
0821 Bø	98	97	1,7

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
0822 Sauherad	99	98	1,5
0826 Tinn	101	123	0,0
0827 Hjartdal	106	114	1,4
0828 Seljord	99	106	3,0
0829 Kviteseid	101	102	3,5
0830 Nissedal	104	122	1,6
0831 Fyresdal	102	130	6,4
0833 Tøkke	102	141	3,7
0834 Vinje	105	146	2,4
Telemark	97	101	1,5
0901 Risør	96	97	3,3
0904 Grimstad	96	96	2,8
0906 Arendal	95	97	3,0
0911 Gjerstad	103	99	5,0
0912 Vegårshei	104	100	7,6
0914 Tvedestrand	95	92	3,5
0919 Froland	95	98	6,9
0926 Lillesand	96	97	6,5
0928 Birkenes	95	93	5,3
0929 Åmli	104	111	11,6
0935 Iveland	106	117	14,8
0937 Evje og Hornnes	96	95	8,7
0938 Bygland	105	120	16,0
0940 Valle	106	158	15,3
0941 Bykle	125	246	11,3
Aust-Agder	97	99	4,6
1001 Kristiansand	97	99	1,3
1002 Mandal	95	92	2,7
1003 Farsund	95	97	2,7
1004 Flekkefjord	96	97	5,5
1014 Vennesla	96	98	3,0
1017 Songdalen	95	93	6,6
1018 Søgne	96	96	3,0
1021 Marnardal	99	104	17,7
1026 Åseral	111	174	18,6

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter
1027 Audnedal	103	102	4,2
1029 Lindesnes	95	94	7,1
1032 Lyngdal	95	91	6,0
1034 Hægebostad	105	101	14,8
1037 Kvinesdal	97	116	7,7
1046 Sirdal	122	210	18,1
Vest-Agder	97	100	3,4
1101 Eigersund	97	96	2,6
1102 Sandnes	100	96	2,3
1103 Stavanger	108	107	2,5
1106 Haugesund	99	97	2,5
1111 Sokndal	97	99	1,0
1112 Lund	104	100	2,6
1114 Bjerkreim	99	100	2,4
1119 Hå	95	92	1,8
1120 Klepp	99	96	2,3
1121 Time	98	95	2,9
1122 Gjesdal	97	95	0,7
1124 Sola	106	102	2,7
1127 Randaberg	102	101	2,4
1129 Forsand	108	174	8,1
1130 Strand	98	98	1,8
1133 Hjelmeland	103	121	2,9
1134 Suldal	105	158	8,9
1135 Sauda	106	122	0,0
1141 Finnøy	107	109	2,4
1142 Rennesøy	103	100	2,1
1144 Kvitsøy	128	128	2,6
1145 Bokn	109	125	2,5
1146 Tysvær	97	120	2,1
1149 Karmøy	95	96	2,5
1151 Utsira	151	152	2,7
1160 Vindafjord	106	106	1,7
Rogaland	102	102	2,4

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
1201 Bergen	101	98	4,5
1211 Etne	100	103	0,0
1216 Sveio	98	94	2,2
1219 Bømlo	99	98	0,0
1221 Stord	98	94	0,4
1222 Fitjar	105	106	0,2
1223 Tysnes	105	105	0,0
1224 Kvinnherad	102	110	1,0
1227 Jondal	110	111	11,5
1228 Odda	103	129	1,1
1231 Ullensvang	101	103	2,3
1232 Eidfjord	119	237	4,6
1233 Ulvik	112	152	2,6
1234 Granvin	110	109	2,5
1235 Voss	97	101	1,9
1238 Kvam	99	108	5,7
1241 Fusa	99	99	0,0
1242 Samnanger	102	113	0,0
1243 Os	96	93	0,0
1244 Austevoll	112	113	0,0
1245 Sund	96	96	5,2
1246 Fjell	97	93	2,7
1247 Askøy	96	92	3,2
1251 Vaksdal	98	122	2,8
1252 Modalen	135	249	0,1
1253 Osterøy	96	97	0,0
1256 Meland	98	99	3,5
1259 Øygarden	94	158	3,9
1260 Radøy	96	97	3,5
1263 Lindås	99	113	4,2
1264 Austrheim	111	117	2,7
1265 Fedje	121	129	4,9
1266 Masfjorden	108	140	3,0
Hordaland	100	101	3,4

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter
1401 Flora	99	103	0,8
1411 Gulen	107	115	3,3
1412 Solund	117	113	2,6
1413 Hyllestad	108	108	3,7
1416 Høyanger	99	127	0,8
1417 Vik	107	129	4,7
1418 Balestrand	105	120	3,7
1419 Leikanger	101	102	0,8
1420 Sogndal	98	101	1,2
1421 Aurland	112	184	6,2
1422 Lærdal	105	142	0,4
1424 Årdal	102	123	4,4
1426 Luster	101	130	0,0
1428 Askvoll	101	97	1,0
1429 Fjaler	102	99	2,9
1430 Gaular	100	98	1,9
1431 Jølster	99	103	1,5
1432 Førde	98	99	3,3
1433 Naustdal	101	102	0,8
1438 Bremanger	104	122	1,2
1439 Vågsøy	104	104	0,0
1441 Selje	100	96	1,0
1443 Eid	96	92	0,3
1444 Hornindal	103	100	0,0
1445 Gloppen	97	99	0,0
1449 Stryn	98	97	0,7
Sogn og Fjordane	100	108	1,6
1502 Molde	98	99	0,7
1504 Ålesund	100	98	2,9
1505 Kristiansund	100	101	0,9
1511 Vanylven	102	98	1,8
1514 Sande	105	102	0,3
1515 Herøy	104	100	4,2
1516 Ulstein	102	99	0,4
1517 Hareid	95	91	1,4

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
1519 Volda	96	92	1,9
1520 Ørsta	96	92	1,3
1523 Ørskog	101	98	4,0
1524 Norddal	104	136	5,6
1525 Stranda	101	98	1,0
1526 Stordal	109	105	0,6
1528 Sykkylven	95	91	1,6
1529 Skodje	99	96	0,4
1531 Sula	98	95	0,0
1532 Giske	97	94	0,0
1534 Haram	98	95	0,0
1535 Vestnes	95	92	2,7
1539 Rauma	98	100	3,5
1543 Nesset	103	110	2,6
1545 Midsund	106	102	0,0
1546 Sandøy	111	107	0,4
1547 Aukra	97	188	0,0
1548 Fræna	96	99	0,0
1551 Eide	97	94	0,0
1554 Averøy	96	99	0,9
1557 Gjemnes	106	103	0,0
1560 Tingvoll	99	96	0,9
1563 Sunndal	98	118	2,4
1566 Surnadal	98	106	0,9
1567 Rindal	100	110	1,1
1571 Halså	104	101	1,3
1573 Smøla	102	106	2,4
1576 Aure	113	128	0,9
Møre og Romsdal	99	100	1,5
1601 Trondheim	99	101	0,3
1612 Hemne	100	103	4,5
1613 Snillfjord	108	105	4,7
1617 Hitra	100	102	2,2
1620 Frøya	106	104	2,3
1621 Ørland	98	95	3,1

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter
1622 Agdenes	108	104	2,4
1624 Rissa	99	98	5,7
1627 Bjugn	101	98	5,8
1630 Åfjord	105	102	4,8
1632 Roan	108	106	3,7
1633 Osen	108	105	3,5
1634 Oppdal	99	101	4,0
1635 Rennebu	100	115	0,1
1636 Meldal	102	102	4,9
1638 Orkdal	96	93	4,2
1640 Røros	98	100	1,8
1644 Holtålen	120	117	5,4
1648 Midtre Gauldal	98	97	3,6
1653 Melhus	96	96	3,9
1657 Skaun	96	94	10,3
1662 Klæbu	97	98	0,1
1663 Malvik	96	92	0,9
1664 Selbu	101	104	5,1
1665 Tydal	109	164	2,0
Sør-Trøndelag	99	100	1,7
1702 Steinkjer	96	95	0,4
1703 Namsos	100	99	0,0
1711 Meråker	100	120	0,0
1714 Stjørdal	95	92	0,2
1717 Frosta	102	98	0,0
1718 Leksvik	101	97	0,0
1719 Levanger	98	99	0,0
1721 Verdal	98	97	0,0
1723 Mosvik	117	116	0,0
1724 Verran	107	114	0,1
1725 Namdalseid	109	106	0,0
1729 Inderøy	99	97	0,0
1736 Snåsa	109	108	0,0
1738 Lierne	113	122	0,0
1739 Røyrvik	127	152	0,0

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
1740 Namsskogan	116	149	0,0
1742 Grong	110	122	0,0
1743 Høylandet	112	108	0,0
1744 Overhalla	98	96	0,0
1748 Føsnes	126	121	0,0
1749 Flatanger	116	111	0,0
1750 Vikna	98	98	0,0
1751 Nærøy	99	98	0,0
1755 Leka	128	123	0,0
Nord-Trøndelag	99	99	0,1
1804 Bodø	102	102	2,2
1805 Narvik	100	107	4,5
1811 Bindal	107	118	0,0
1812 Sømna	104	100	2,9
1813 Brønnøy	100	100	2,9
1815 Vega	109	108	3,9
1816 Vevelstad	123	119	3,7
1818 Herøy	108	109	4,1
1820 Alstahaug	99	99	2,7
1822 Leirfjord	104	104	2,8
1824 Vefsn	101	106	2,5
1825 Grane	113	120	2,8
1826 Hattfjelldal	106	112	3,1
1827 Dønna	108	109	10,0
1828 Nesna	107	103	4,5
1832 Hemnes	99	123	2,9
1833 Rana	99	103	2,1
1834 Lurøy	106	104	1,3
1835 Træna	128	123	1,5
1836 Rødøy	110	111	2,1
1837 Meløy	101	126	0,7
1838 Gildeskål	108	122	1,6
1839 Beiarn	119	149	1,8
1840 Saltdal	100	97	0,2
1841 Fauske	99	109	2,1

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerede frie inntekter
1845 Sørfold	109	158	0,0
1848 Steigen	107	109	0,1
1849 Hamarøy	110	124	0,0
1850 Tysfjord	106	123	0,0
1851 Lødingen	107	103	2,0
1852 Tjeldsund	110	107	3,1
1853 Evenes	114	116	2,0
1854 Ballangen	102	104	2,7
1856 Røst	131	126	0,5
1857 Værøy	116	112	0,6
1859 Flakstad	109	105	0,8
1860 Vestvågøy	101	98	0,7
1865 Vågan	98	99	0,9
1866 Hadsel	99	97	0,6
1867 Bø	105	101	0,9
1868 Øksnes	99	95	0,5
1870 Sortland	99	100	0,3
1871 Andøy	100	99	0,7
1874 Moskenes	111	109	2,1
Nordland	102	105	2,0
1901 Harstad	102	102	0,9
1902 Tromsø	104	104	1,6
1911 Kvæfjord	109	105	2,0
1913 Skånland	109	106	1,5
1915 Bjarkøy	136	131	6,9
1917 Ibestad	121	116	2,7
1919 Gratangen	117	114	3,4
1920 Lavangen	122	118	0,0
1922 Bardu	104	121	0,0
1923 Salangen	109	105	0,0
1924 Målselv	102	107	0,0
1925 Sørreisa	102	98	0,0
1926 Dyrøy	115	111	0,0
1927 Tranøy	120	119	0,0
1928 Torsken	127	123	0,0

Tabell 2.5 Frie inntekter i 2011 korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. Tabellen viser pst. av landsgjennomsnittet av inntekt per innbygger. Landsgjennomsnittet = 100. Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter. Tall for enkeltkommuner.

Kommune	Korr. frie inntekter ekskl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Korr. frie inntekter inkl. eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter	Utbytteinntekter i pst. av korrigerte frie inntekter
1929 Berg	119	124	0,0
1931 Lenvik	102	101	0,1
1933 Balsfjord	102	103	0,0
1936 Karlsøy	120	120	0,0
1938 Lyngen	112	111	0,0
1939 Storfjord	117	129	0,3
1940 Kåfjord	124	134	1,8
1941 Skjervøy	119	120	1,4
1942 Nordreisa	105	109	1,0
1943 Kvæningen	127	143	1,5
Troms	106	107	1,1
2002 Vardø	130	127	4,6
2003 Vadsø	112	112	3,3
2004 Hammerfest	113	145	1,1
2011 Kautokeino	122	120	1,4
2012 Alta	111	111	0,1
2014 Loppa	153	147	1,6
2015 Hasvik	150	145	1,0
2017 Kvalsund	141	143	1,1
2018 Måsøy	146	141	0,0
2019 Nordkapp	122	121	0,0
2020 Porsanger	114	112	0,1
2021 Karasjok	124	119	0,0
2022 Lebesby	136	151	0,6
2023 Gamvik	150	145	0,1
2024 Berlevåg	147	143	0,0
2025 Tana	123	120	3,6
2027 Nesseby	156	151	4,6
2028 Båtsfjord	126	122	3,7
2030 Sør-Varanger	112	116	3,0
Finnmark	119	123	1,4
Landet	100	100	2,1

Vedlegg 3

Finansielle indikatorer

Omtalen av den økonomiske situasjonen i kommunene og fylkeskommunene er basert på foreløpige KOSTRA-tall fra 2011, publisert av Statistisk sentralbyrå (SSB) 15. mars 2012. Regnskapstallene bygger på rapporter fra i alt 384 kommuner og 18 fylkeskommuner.

Brutto driftsinntekter for kommunesektoren samlet var på drøye 320 mrd. kroner i 2011, hvorav fylkeskommunens andel (eksklusive Oslo) var på drøye 62 mrd. kroner. Ingen av fylkeskommunene hadde et negativt netto driftsresultat. I 2010 var det 71 kommuner med negativt netto driftsresultat, mens det i 2011 var 93 kommuner. Det har vært en avdempning i gjeldsveksten og i bruk av lån til investeringer i 2011.

Følgende indikatorer er brukt for å beskrive den økonomiske situasjonen:

- Netto driftsresultat i pst. av driftsinntektene
- Disposisjonsfond + mindreforbruk i pst. av driftsinntektene
- Merforbruk i pst. av driftsinntektene
- Arbeidskapital (fratrasket premieavvik) i pst. av driftsinntektene
- Netto lånegjeld i pst. av driftsinntektene
- Bruk av lån til investeringer i pst. av brutto investeringsutgift

Definisjoner av indikatorene

Netto driftsresultat viser hva kommunen/fylkeskommunen sitter igjen med av løpende inntekter etter at løpende utgifter er trukket fra. I tillegg til inntekter og utgifter knyttet til den ordinære driften inngår også finansinntekter (renteinntekter, mottatt utbytte og eventuelle kursgevinster på finansielle omløpsmidler) og finansutgifter (renteutgifter, avdrag på lån og eventuelle kurstap på finansielle omløpsmidler). Avskrivninger er derimot holdt utenom.

Netto driftsresultat kan benyttes til finansiering av investeringer eller avsettes til senere bruk og gir dermed en indikasjon på kommunens/fylkeskommunens økonomiske handlefrihet. Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) anser at et driftsresultat på om lag tre pst. for sektoren samlet er

nødvendig over tid for å sitte igjen med tilstrekkelige midler til investeringer og for å ha en sunn økonomi på sikt.

Disposisjonsfond er oppsparte midler som fritt kan benyttes til finansiering i drifts- eller investeringsutgifter.

Regnskapsmessig mer- eller mindreforbruk er bunnlinjen i kommuneregnskapet. Det består av årets netto driftsresultat tillagt årets bruk av fond, fratrukket årets avsetninger til fond og årets overføring av driftsinntekter til investeringsbudsjettet.

Et regnskapsmessig mindreforbruk er de midlene som er til overs etter at netto driftsresultat er disponert i tråd med kommunestyrets budsjettvedtak. Et mindreforbruk innebærer at driftsresultatet ikke er disponert fullt ut. Disposisjonsfond og mindreforbuk er her slått sammen til én indikator for å vise hvor mye kommunene reelt sett har til disposisjon. Indikatoren sier noe om hvor stor økonomisk buffer kommunen eller fylkeskommunen har for sin løpende drift.

Et regnskapsmessig merforbruk vil si at kommunen/fylkeskommunen har overskredet det vedtatte, balanserte budsjettet. Et merforbruk skal dekkes inn i løpet av to år. Dette kan enten skje gjennom bruk av fond eller ved å disponere et positivt netto driftsresultat til formålet. Indikatoren som brukes her er akkumulert merforbruk. Den viser ikke bare årets merforbruk, men kommunenes/fylkeskommunenes totale merforbruk som må dekkes inn.

Arbeidskapitalen er lik omløpsmidler fratrukket kortsiktig gjeld (inkludert premieavvik). Arbeidskapitalen gir uttrykk for kommunenes og fylkeskommunenes likviditet, det vil si deres evne til å betale forpliktelsene etter hvert som de forfaller. Arbeidskapitalen omfatter bankinnskudd, verdipapirer (aksjer, sertifikater og liknende) og kortsiktige fordringer, fratrukket kassakredittlån, sertifikatlån og leverandørgjeld. Premieavvik er regnskapsteknisk definert under kortsiktige fordringer/gjeld, men er i realiteten bare en periodiseringspost. Premieavviket er derfor trukket fra i indikatoren for arbeidskapital for å få et bedre mål på likviditeten. Utviklingen i arbeidskapital bestemmes av forskjellen mellom årets tilgang og

bruk av midler, korrigert for årets endring i ubrukte lånemidler.

Netto lånegjeld gir uttrykk for hvor mye av kommunens/fylkeskommunens langsiktige gjeld som skal betjenes av kommunens ordinære driftsinntekter. Netto lånegjeld er definert som langsiktig gjeld fratrukket formidlingslån, utlån av egne midler og ubrukte lånemidler. Kommunens/fylkeskommunens pensjonsforpliktelser er holdt utenom. I likhet med disposisjonsfond, regnskapsmessig mer-/mindreforbruk og nivået på arbeidskapitalen er netto lånegjeld et resultat av den økonomiske utviklingen i kommunen/fylkeskommunen gjennom flere år.

Utviklingen i langsiktig gjeld avhenger av forholdet mellom nye låneopptak som kommunen/fylkeskommunen tar opp til egne investeringer og avdrag på tidligere opptatte lån. Indikatoren her påvirkes også av utviklingen i utlån av midler og endringer i ubrukte lånemidler. Utlån og ubrukte lånemidler trekkes fra kommunenes langsiktige gjeld for å komme frem til netto lånegjeld. I tolkingen av indikatoren netto lånegjeld er det viktig å være klar over at deler av gjelden vil være knyttet til forhold som ikke, eller bare delvis, belaster kommuneøkonomien. Staten dekker renteutgifter på investeringer foretatt innen rentekompensasjonsordningene for skole og kirkebygg, og innen

selvkostregulerte tjenester som vann, avløp og renovasjon blir renter og avdrag i prinsippet dekket gjennom gebyrene fra innbyggerne. Disse faktorene er det ikke tatt hensyn til i indikatoren, men de vil påvirke kommunens reelle gjeldsbelastning.

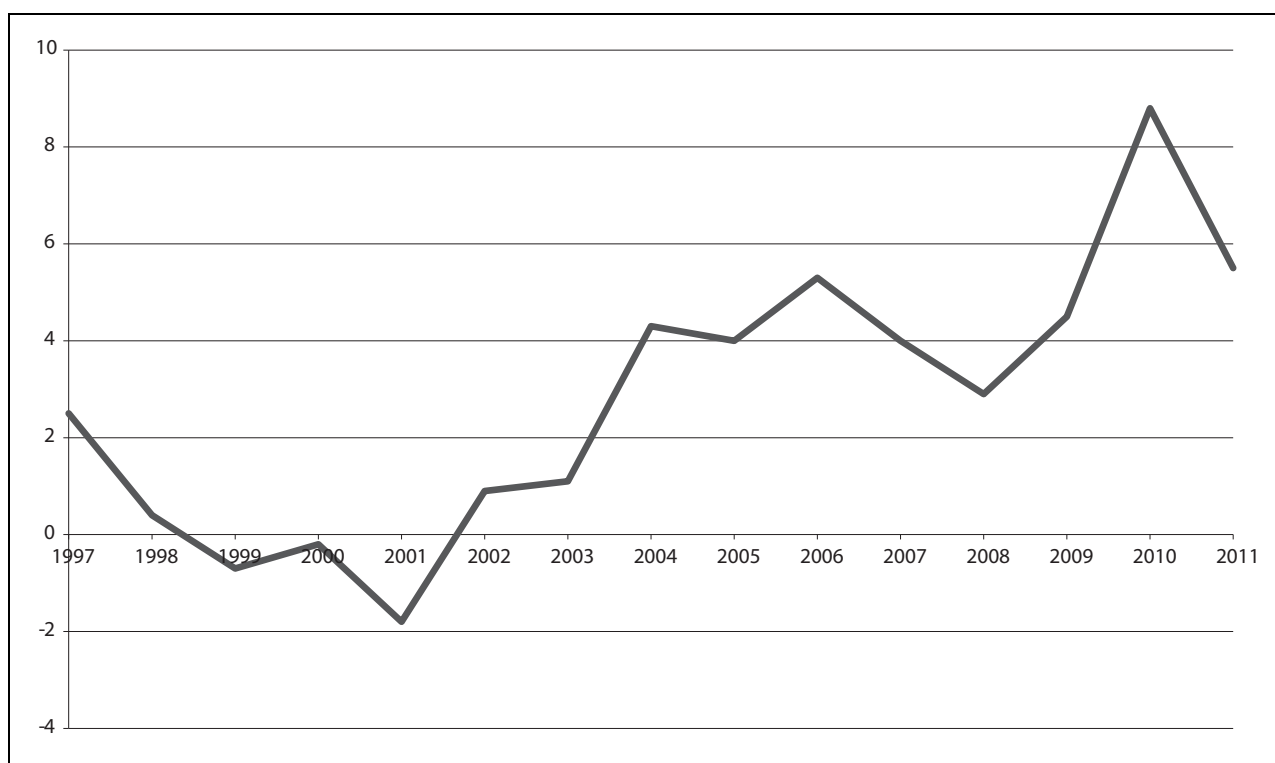
Bruk av lån viser kommunens/fylkeskommunens bruk av lån som andel av sum brutto investeringsutgifter og utlån. Indikatoren uttrykker hvor stor andel av regnskapsårets investeringer og utlån som finansieres ved hjelp av bruk av lån.

1 Fylkeskommuner

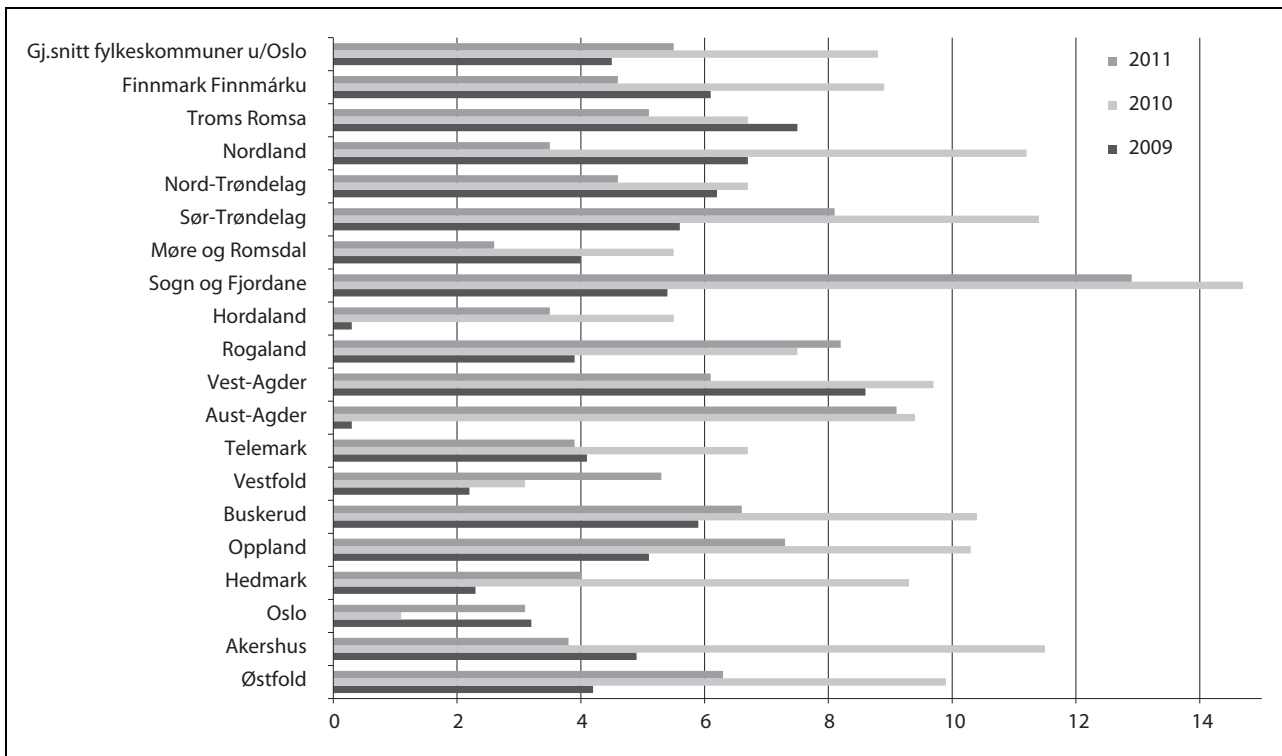
De foreløpige regnskapstallene for fylkeskommunene viser et høyt driftsoverskudd i 2011. Etter en oppgang fra 2008 til 2010 har driftsoverskuddet nå gått litt ned igjen fra fjorårets spesielt høye nivå. Statistikken indikerer at gjeldsbelastningen for fylkeskommunene i 2011 har økt svakt fra 2010.

Netto driftsresultat

Netto driftsresultat for fylkeskommunene utenom Oslo utgjorde 5,5 pst. av driftsinntektene. Det er det nest beste driftsresultatet som er målt de siste 15 årene, jf. figur 3.1. Fylkeskommunene har

Figur 3.1 Utvikling i netto driftsresultat 1997–2011 for fylkeskommunene utenom Oslo i pst. av driftsinntektene

Figur 3.2 Netto driftsresultat i pst. av driftsinntektene for alle fylkeskommunene i 2009, 2010 og 2011.

siden 2004 hatt et driftsresultat over det anbefalte nivået på 3 pst.

Figur 3.2 viser at ingen av fylkeskommunene hadde et negativt driftsresultat i 2011. Alle fylkeskommunene utenom Møre og Romsdal hadde et driftsresultat som var tre pst. eller høyere. Netto driftsresultat er lavere enn i 2010, men fortsatt høyere enn i 2009.

Fylkeskommunenes driftsresultater i 2010 var i stor grad påvirket av forvaltningsreformen, som blant annet innebar at ansvaret for store deler av riksvegnettet er overført fra staten. Kompensasjonen for nye oppgaver ble gitt i form av økt rammetilskudd som ble inntektsført i driftsregnskapet. En betydelig del av utgiftsøkningen til de overtatte riksveiene var likevel knyttet til investeringer, og disse ble utgiftsført i investeringsregnskapet. Investeringene ble i stor grad finansiert av den økte rammeoverføringen, og dette synliggjøres i kommuneregnskapet som en overføring fra drifts- til investeringsregnskapet (dvs. investeringsutgiftene påvirker ikke netto driftsresultat). Finansieringsopplegget for forvaltningsreformen medførte en kraftig økning i driftsresultatet for fylkeskommunene i 2010, men også når det er korrigert for forvaltningsreformen, ble driftsresultatet for fylkeskommunene forbedret fra 2009 til 2010.

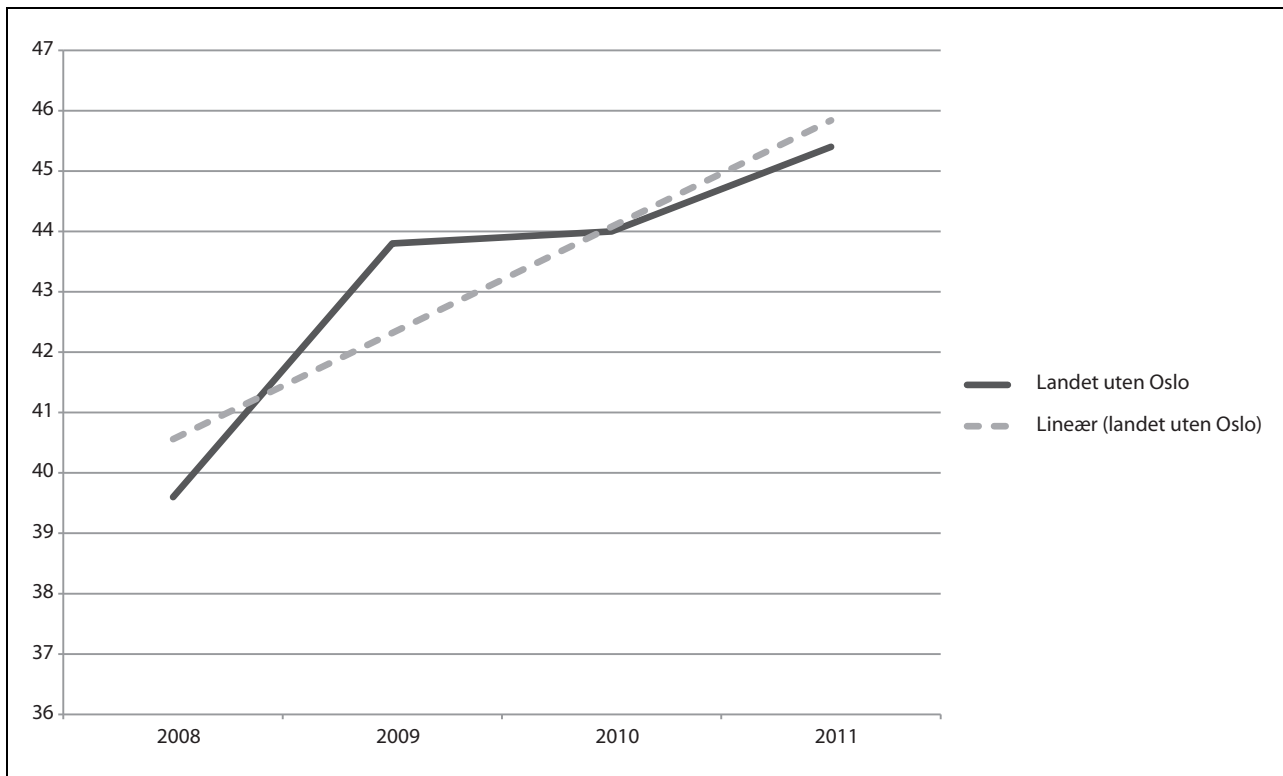
I 2011 var veksten i fylkeskommunenes driftsutgifter betydelig høyere enn veksten i driftsinntekter i 2011. Særlig driftsutgiftene til samferdsel økte kraftig i 2011. Som følge av dette ble brutto driftsresultat redusert med vel tre prosentpoeng fra 2010 til 2011. Netto finansutgifter var stabile målt som andel av inntektene, slik at netto driftsresultat også ble redusert med vel tre prosentpoeng, fra 8,7 pst. av inntektene i 2010 til 5,5 pst. i 2011.

Disposisjonsfond/mindreforbruk og merforbruk

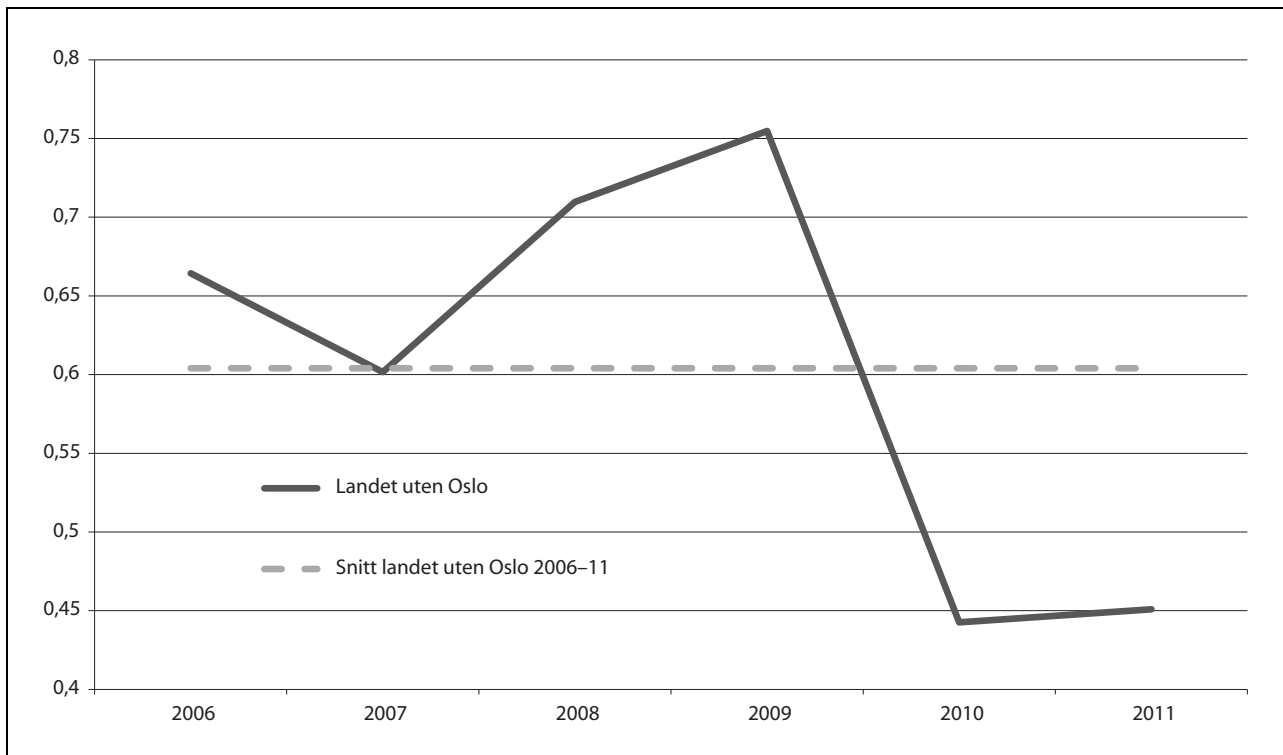
Disposisjonsfond inklusiv mindreforbruket utgjorde for landet utenom Oslo 8,5 pst. Det er en svak økning fra 2010. Tabell 3.1 viser de finansielle nøkkeltallene for fylkeskommunene i 2011. Østfold hadde høyest kombinasjon av disposisjonsfond og mindreforbruk med 17,3 pst. Ingen av fylkeskommunene hadde et merforbruk i 2011.

Arbeidskapital

Arbeidskapital (eksklusiv premieavvik) utgjorde for fylkeskommune utenom Oslo 12,5 pst av driftsinntektene i 2011, jf. tabell 3.1. Dette er noe lavere enn i 2010 da arbeidskapital (eksklusiv premieavvik) var på 13,9 pst., og det indikerer at fylkeskommunenes likviditet samlet sett har gått noe ned.

Figur 3.3 Utviklingen i netto lånegjeld for fylkeskommunene 2008–2011.

Figur 3.4 Utvikling i bruk av lån til investeringer og utlån for fylkeskommunene.

Tabell 3.1 Finansielle nøkkeltall for fylkeskommunene i 2011.

	Netto drifts- resultat (pst.)	Disp.fond + mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (under-skudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premie- avvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.) *	Bruk av lån*
Østfold	6,3	17,3	0,0	22,2	56,3	37,7
Akershus	3,8	12,4	0,0	6,0	-1,4**	46,4
Hedmark	4,0	5,6	0,0	14,2	21,4	13,2
Oppland	7,3	10,7	0,0	8,1	34,7	51,0
Buskerud	6,6	7,6	0,0	6,5	39,5	50,0
Vestfold	5,3	8,5	0,0	11,5	77,7	45,0
Telemark	3,9	7,4	0,0	6,0	72,2	74,5
Aust-Agder	9,1	9,8	0,0	21,4	39,4	56,5
Vest-Agder	6,1	7,2	0,0	15,3	55,7	18,9
Rogaland	8,2	5,9	0,0	10,1	51,9	25,0
Hordaland	3,5	2,6	0,0	5,7	73,5	52,1
Sogn og Fjordane	12,9	11,4	0,0	20,2	55,2	35,7
Møre og Romsdal	2,6	12,0	0,0	23,6	65,8	63,2
Sør-Trøndelag	8,1	12,9	0,0	6,4	73,7	57,1
Nord-Trøndelag	4,6	10,1	0,0	13,6	-17,9**	82,6
Nordland	3,5	10,6	0,0	21,0	22,1	46,9
Troms Romsa	5,1	2,6	0,0	7,7	42,5	30,0
Finnmark Finnmarku	4,6	2,3	0,0	26,9	67,2	75,6
Landet utenom Oslo	5,5	8,5	0,0	12,5	45,7	45,1

* Konsern

** Nord-Trøndelag fylkeskommune har negativ netto lånegjeld på -17,9 pst. Dette skyldes store videreutlån til kraftselskap som blir trukket fra når en regner ut netto lånegjeld. Akershus har også negativ netto lånegjeld på -1,4 pst., og dette skyldes opprettelse av et fylkeskommunalt eiendomsforetak som har overtatt fylkeskommunens gjeld knyttet til eiendommene.

Dette kan ses i sammenheng med nedgangen i netto driftsresultat fra 2010 til 2011. Tabell 3.1 viser at likviditeten varierer en del mellom fylkene.

Netto lånegjeld

Netto lånegjeld eksklusive pensjonsforpliktelse utgjorde 45,7 pst. av de totale driftsinntektene for fylkeskommunene samlet, eksklusive Oslo, jf. tabell 3.1. Lånegjelden i 2011 er høyere enn de tre foregående årene, jf. figur 3.3. Dette skyldes at fylkeskommunene foretok store investeringer også i 2011. Det var en liten nedgang i bygging og påkostninger av de videregående skoler, mens investeringsutgiftene til fylkesveiene økte kraftig.

Bruk av lån til investeringer

Bruk av lån til investeringer og utlån viser at andelen lån for fylkeskommunene utenom Oslo utgjorde 45,1 pst. i 2011. Dette viser at fylkeskommunenes investeringer ble finansiert i snitt med 54,9 pst. egenkapital og tilskudd/refusjoner. Bruk av lån til investeringer har gått ned siden 2009, jf. figur 3.4. Dette skyldes blant annet flyttingen av momskompensasjon fra driftsregnskapet til investeringsregnskapet. Her er det stor variasjon mellom de ulike fylkeskommunene. Hedmark fylkeskommune hadde lavest andel bruk av lån på 13,2 pst., mens Nord-Trøndelag hadde høyest andel på 82,6 pst.

2 Kommuner

Netto driftsresultat

Ureviderte KOSTRA-tall for 2011, basert på regnskapstall fra 384 kommuner (som utgjør om lag 89 pst. av landets befolkning), tyder på at netto driftsresultat for alle kommuner inklusive Oslo er på om lag samme nivå som i 2010, jf. figur 3.5.

De foreløpige tallene for 2011 viser at netto driftsresultat for alle kommuner utenom Oslo var på 1,8 pst. av driftsinntektene. I 2011 var veksten i driftsinntekter større enn veksten i driftsutgifter. Dette bidro til at brutto driftsresultat ble styrket. Økning i netto renteutgifter og netto avdrag, samt tap på finansielle plasseringer, bidro på den andre siden til økte netto finansutgifter. Den samlede effekten av disse forholdene er at netto driftsresultat for 2011 ble litt lavere enn driftsresultatet i 2010. Det ser likevel ut til at den underliggende økonomiske balansen ble noe forbedret i 2011. Det har sammenheng med at kommunene i 2010 hadde betydelige gevinster på finansielle plasseringer, mens de i 2011 kom ut med netto tap.

På landsbasis hadde 96 av de 384 kommunene et negativt driftsresultat for 2011. Dette er en økning på 22 kommuner fra 2010. En av årsakene til dette er at flere kommuner hadde et nettotap på

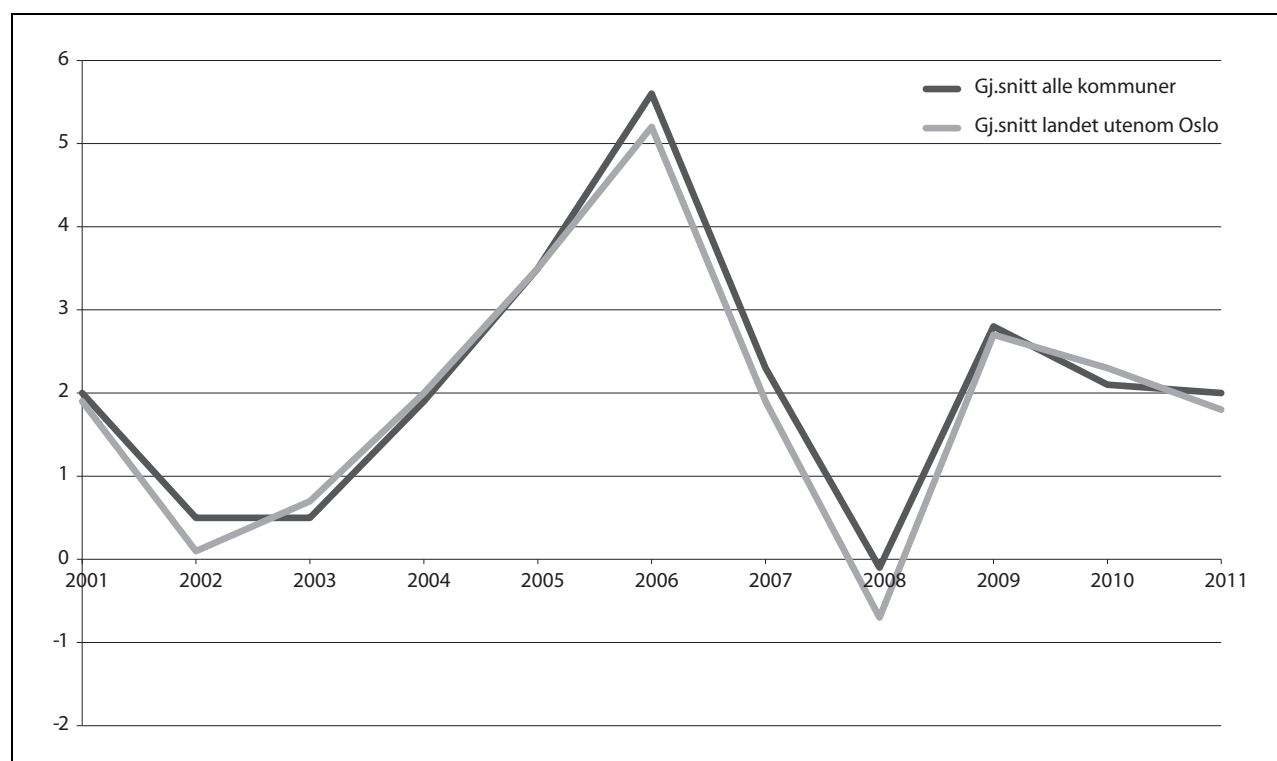
finansmarkedene. Per 1. april 2011 var det 51 kommuner i ROBEK, mot 50 kommuner på tilsvarende tidspunkt i 2010.

Tabell 3.2, med fylkesvise gjennomsnittstall, viser at kommunene i Akershus hadde høyest netto driftsresultat med 3,6 pst. mens kommunene i Østfold hadde lavest snitt på 0,2 pst. Det er bare Oslo og kommunene i Akershus og Sør-Trøndelag som har gjennomsnittlig netto driftsresultat på det anbefalte nivået på 3 pst. eller høyere.

Disposisjonsfond/mindreforbruk og merforbruk

Landet utenom Oslo hadde disposisjonsfond/mindreforbruk på i gjennomsnitt 5,6 pst. av driftsinntektene i 2011. Nivået på disposisjonsfond varierer i stor grad mellom kommunene, men også på fylkesnivå, jf. tabell 3.2. Kommunene i Akershus hadde den høyeste kombinasjon av disposisjonsfond og mindreforbruk med 10,3 pst., etterfulgt av Hedmark og Vest-Agder med 8 pst. og Oppland med 7,9 pst. Disse fire var de eneste fylkene over landssnittet.

Akkumulert merforbruk i landet utenom Oslo var på 0,7 pst. Sogn og Fjordane har det klart høyeste fylkessnittet for merforbruk, tilsvarende 3,5 pst. av driftsinntektene. Dette kan forklares med de to Terra-kommunene i fylket som fremdeles

Figur 3.5 Utviklingen i netto driftsresultat 2001–2011 for kommunene med og uten Oslo, i pst. av driftsinntektene.

Tabell 3.2 Fylkesvise gjennomsnitt for finansielle nøkkeltall i 2011.

	Netto drifts- resultat (pst.)	Disp.fond + mindre- forbruk (pst.)	Merforbruk (under- skudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*	Bruk av lån*
Østfold	0,2	3,6	1,2	15,5	75,5	83,6
Akershus	3,6	10,3	0,0	25,0	83,1	68,1
Oslo	3,1	5,3	0,0	0,7	42,3	44,6
Hedmark	2,4	8,0	0,2	23,3	64,0	70,9
Oppland	2,5	7,9	0,0	22,4	53,6	56,3
Buskerud	1,5	4,3	0,8	6,2	43,5	76,6
Vestfold	0,5	5,6	1,2	31,7	67,2	75,5
Telemark	0,7	5,3	0,3	15,5	70,0	63,8
Aust-Agder	0,9	4,1	0,3	15,2	88,8	76,2
Vest-Agder	1,7	8,0	0,3	24,6	87,8	67,7
Rogaland	2,4	5,1	0,2	10,8	58,9	64,8
Hordaland	1,0	3,5	0,4	5,7	62,4	70,4
Sogn og Fjordane	1,7	4,4	3,5	13,9	72,8	83,3
Møre og Romsdal	0,7	4,1	1,5	15,9	89,1	77,3
Sør-Trøndelag	3,0	4,2	0,1	25,3	86,9	76,1
Nord-Trøndelag	1,7	3,9	0,1	8,9	75,4	79,2
Nordland	2,5	4,5	1,4	14,4	67,5	76,6
Troms	0,8	1,4	0,9	1,7	86,5	67,7
Finnmark	2,1	3,7	0,3	13,6	86,6	88,0
Landet uten Oslo	1,8	5,6	0,7	16,7	71,9	71,9

* Konsern

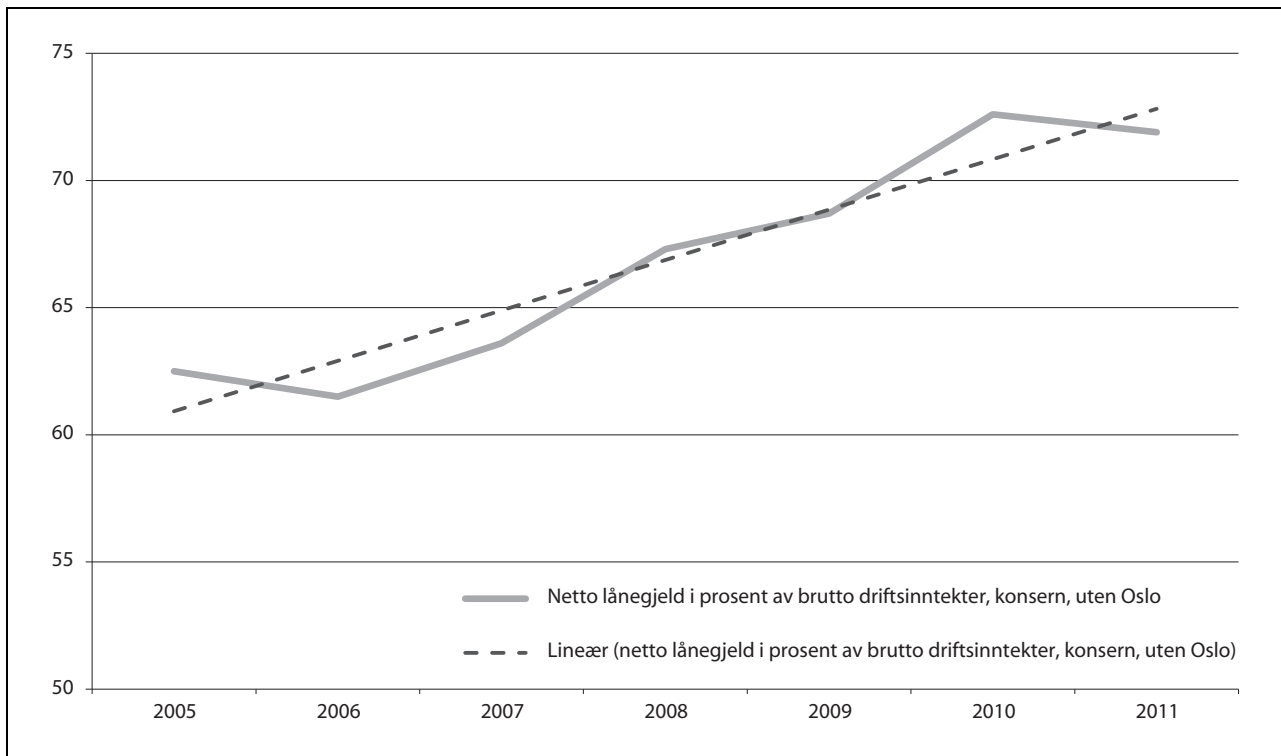
har store underskudd å dekke inn. Akershus, Oslo og Oppland er fylker uten merforbruk ved utgangen av 2011.

Arbeidskapital

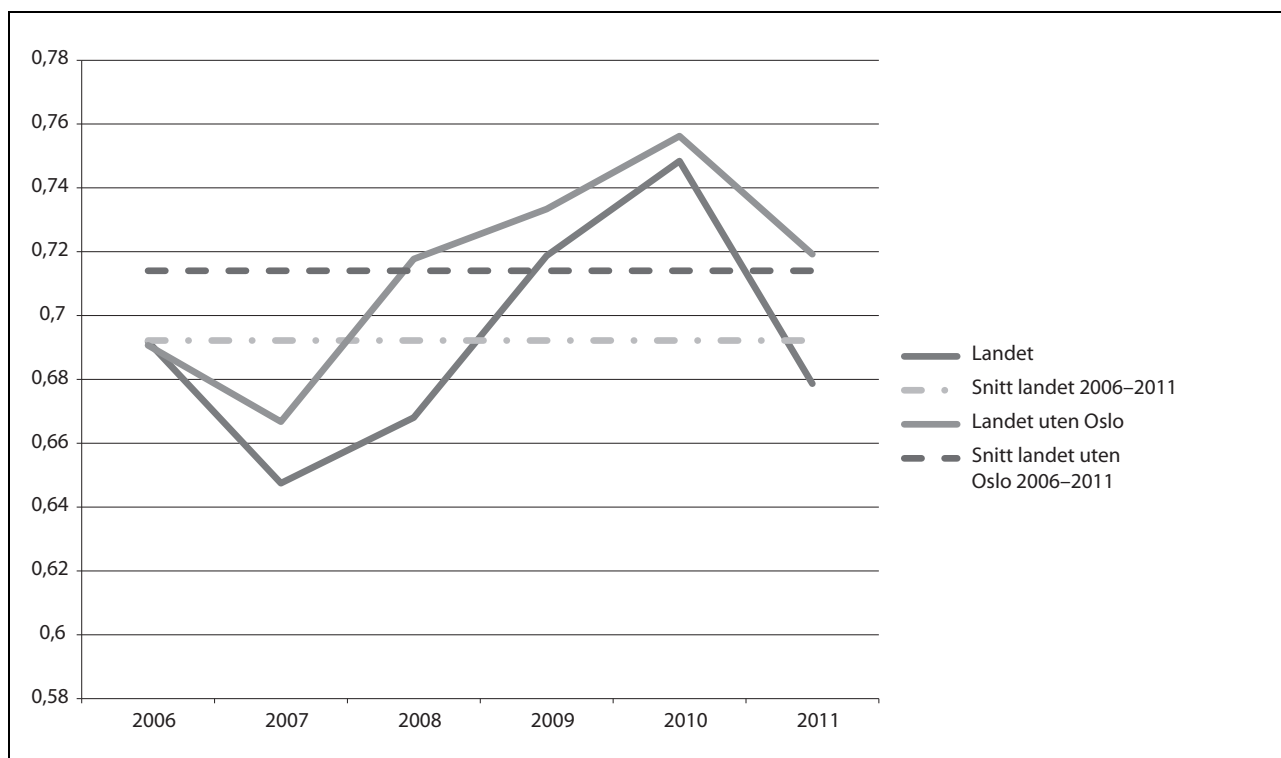
Arbeidskapital (eksklusiv premieavvik) gir et bilde av likviditeten til kommunene, jf. tabell 3.2. Snittet for landet utenom Oslo var på 16,7 pst. i 2011. I 2010 var nivået på 17,6 pst., noe som indikerer at likviditeten til kommunene samlet sett har blitt litt svakere i 2011. Det fylkesvise snittet varierer fra 1,7 pst. i Troms til 31,7 pst. i Vestfold.

Netto lånegjeld

Kommunenes gjeldsbelastning som andel av driftsinntektene, målt ved langsiktig gjeld eksklusive pensjonsforpliktelser fratrukket utlån og ubrukte lånemidler, har steget med om lag 10 prosentpoeng fra 2005 til 2011, jf. figur 3.6. Dette betyr at lånegjelden utgjør en stadig større andel av driftsinntektene. Gjeldsøkningen skyldes det høye investeringsnivået de siste årene. Deler av investeringene har vært innen selvkostregulerte tjenester som vann, avløp og renovasjon der kostnadene dekkes gjennom gebyrene fra abonnentene, og innen rentekompensasjonsordningene for skole og kirkebygg der staten dekker renteut-

Figur 3.6 Utvikling netto lånegjeld 2005–2011.

Figur 3.7 Utvikling i bruk av lån til investeringer og utlån for kommunene.

giftene. Deler av gjelden vil derfor være knyttet til lån som ikke, eller bare delvis, belaster kommuneøkonomien. Netto lånegjeld flatet ut i 2011, og nivået er noe redusert i forhold til 2010.

Landet utenom Oslo hadde en netto lånegjeld på 71,9 pst. i 2011. Akershus, Vest-Agder, Aust-Agder, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Troms og Finnmark hadde alle over 80 pst. netto lånegjeld.

Bruk av lån til investeringer

Andelen lån til investeringer varierer fra år til år. Snittet har i perioden 2006-2011 vært på 71,4 pst. for landet uten Oslo, jf figur 3.7. For 2011 er andelen rett over snittet på 71,9 pst. På samme måte som for fylkeskommunene skyldes dette blant annet flyttingen av momskompensasjon fra driftsregnskapet til investeringsregnskapet.

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
0101 Halden	-7,4	0,3	7,5	7,0	87,4
0104 Moss	1,6	2,4	0,0	2,4	80,3
0105 Sarpsborg	0,4	7,1	0,0	23,4	67,1
0106 Fredrikstad	1,8	1,3	1,1	16,5	85
0111 Hvaler	-3,7	6,8	0,0	19,9	77,7
0118 Aremark	-7,9	0,5	7,0	1,8	40,8
0119 Marker					
0121 Rømskog	5,5	43,8	0,0	48,3	35,1
0122 Trøgstad	1,3	9,5	0,0	32,3	39,5
0123 Spydeberg	1,2	3,6	0,0	19,0	69,1
0124 Askim	3,5	7,8	0,0	29,0	69,1
0125 Eidsberg	1,3	3,9	0,0	14,2	89,6
0127 Skiptvet	1,4	10,5	0,0	13,8	16,6
0128 Rakkestad	1,6	5,3	0,0	7,0	87,7
0135 Råde	2,0	0,5	2,6	9,4	60,5
0136 Rygge	-1,3	0,4	0,2	13,0	66,2
0137 Våler (Østf.)	-1,5	7,9	0,0	22,4	58,2
0138 Hobøl	0,5	0,0	2,5	9,5	58,3
<i>Østfold</i>	<i>0,2</i>	<i>3,6</i>	<i>1,2</i>	<i>15,5</i>	<i>75,5</i>
0211 Vestby	5,5	19,7	0,0	41,8	104,4
0213 Ski	4,3	7,1	0,0	19,8	86,9
0214 Ås	0,9	3,2	0,0	29,9	98,4
0215 Frogn	2,4	5,5	0,0	7,0	79,6
0216 Nesodden	6,1	5,2	0,0	6,3	76,5
0217 Oppegård	5,6	6,9	0,0	13,5	83,5
0219 Bærum	5,3	14,6	0,0	29,7	70,8

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
0220 Asker	2,6	18,4	0,0	45,1	88,8
0221 Aurskog-Høland	0,0	3,2	0,0	11,8	64,2
0226 Sørums	-3,7	2,3	0,0	0,8	108,6
0227 Fet	3,3	6,7	0,0	20,8	113,5
0228 Rælingen	3,2	2,7	0,0	17,7	100
0229 Enebakk	5,3	5,6	0,0	46,6	68,7
0230 Lørenskog	3,4	7,7	0,0	21,0	136,1
0231 Skedsmo	4,9	7,2	0,0	21,1	58,7
0233 Nittedal	5,4	15,1	0,0	28,0	51,2
0234 Gjerdrum	-0,9	24,8	0,0	33,0	96,6
0235 Ullensaker	1,3	1,9	0,0	7,2	117,5
0236 Nes (Ak.)	5,0	4,9	0,0	22,6	53,4
0237 Eidsvoll	-0,8	13,9	0,0	32,8	58,2
0238 Nannestad	3,2	13,7	0,0	32,5	104,5
0239 Hurdal	6,3	9,3	0,3	9,5	39,1
<i>Akershus</i>	<i>3,6</i>	<i>10,3</i>	<i>0,0</i>	<i>25,0</i>	<i>83,1</i>
0301 Oslo kommune	3,1	5,3	0,0	0,7	42,3
<i>Oslo</i>	<i>3,1</i>	<i>5,3</i>	<i>0,0</i>	<i>0,7</i>	<i>42,3</i>
0402 Kongsvinger	1,6	3,7	0,0	5,4	82,2
0403 Hamar	0,8	12,8	0,0	41,0	55,7
0412 Ringsaker	4,2	18,2	0,0	57,5	36,9
0415 Løten	2,6	12,6	0,0	20,6	61,8
0417 Stange	3,6	7,7	0,0	24,7	67,6
0418 Nord-Odal	1,1	0,0	0,5	7,1	82,6
0419 Sør-Odal	1,8	2,2	2,4	5,7	101,6
0420 Eidskog	7,0	2,1	2,4	4,7	82,9
0423 Grue	1,3	1,4	0,0	-0,1	91,6
0425 Åsnes	1,6	0,1	0,6	6,0	50,8
0426 Våler (Hedm.)	3,8				
0427 Elverum	1,4	7,8	0,0	11,4	64,4
0428 Trysil	3,0	7,3	0,0	16,5	84,9
0429 Åmot	0,1	2,8	0,5	23,3	75

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
0430 Stor-Elvdal	1,7	2,9	0,0	8,8	69,5
0432 Rendalen	6,6	8,9	0,0	11,8	50,7
0434 Engerdal	-1,9	0,2	0,5	23,9	29,9
0436 Tolga	2,2	4,8	0,0	8,9	54,1
0437 Tynset	3,2	2,1	0,0	14,9	63,1
0438 Alvdal	1,6	6,3	0,0	18,9	45,6
0439 Folldal	-0,3	4,3	1,1	8,1	70,5
0441 Os (Hedm.)	4,9	9,0	0,0	8,1	84,4
<i>Hedmark</i>	<i>2,4</i>	<i>8,0</i>	<i>0,2</i>	<i>23,3</i>	<i>64</i>
0501 Lillehammer	1,4	2,3	0,0	9,2	58
0502 Gjøvik	-0,1	8,5	0,0	47,2	57,5
0511 Dovre	1,4	9,2	0,0	13,4	58,5
0512 Lesja	-1,7	2,9	0,0	14,7	47,5
0513 Skjåk	9,2	12,8	0,0	40,9	15,7
0514 Lom	7,9	14,1	0,0	36,5	27,7
0515 Vågå	4,2	4,5	0,0	30,3	79,6
0516 Nord-Fron	4,1	6,9	0,0	20,0	43,2
0517 Sel	0,7	6,2	0,0	12,6	60,7
0519 Sør-Fron	1,4	5,7	0,0	17,5	22
0520 Ringebu	11,6	10,7	0,0	20,2	57,6
0521 Øyer	1,4	4,6	0,0	11,7	61,9
0522 Gausdal	2,6	14,7	0,0	33,9	77,5
0528 Østre Toten	1,5	4,3	0,0	12,0	52,1
0529 Vestre Toten					
0532 Jevnaker	2,8	10,2	0,0	15,3	66,6
0533 Lunner	1,2	5,1	0,0	10,8	56,1
0534 Gran	4,0	9,6	0,0	17,2	47,4
0536 Søndre Land	-0,8	4,1	0,1	44,1	44,3
0538 Nordre Land	-0,8	7,1	0,0	13,7	46,2
0540 Sør-Aurdal	4,7	5,2	0,0	16,5	51,4
0541 Etnedal	5,2	12,7	0,0	8,3	10,1
0542 Nord-Aurdal	6,6	17,5	0,0	11,8	49,4

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
0543 Vestre Slidre	3,3	15,5	0,0	24,1	30,2
0544 Øystre Slidre	11,6	25,9	0,0	31,8	54,7
0545 Vang	6,9	14,3	0,0	35,6	0,7
<i>Oppland</i>	<i>2,5</i>	<i>7,9</i>	<i>0,0</i>	<i>22,4</i>	<i>53,6</i>
0602 Drammen	-0,2	4,4	0,0	-5,6	28,1
0604 Kongsberg	1,5	0,8	0,0	8,9	54,2
0605 Ringerike	1,4	0,5	6,1	-1,7	44
0612 Hole	0,5	0,9	0,7	5,8	83,7
0615 Flå	3,9	16,4	0,0	28,2	39,5
0616 Nes (Busk.)	4,4	0,4	0,0	6,4	31,2
0617 Gol	-0,2	15,3	0,0	28,7	40,8
0618 Hemsedal	-2,3	9,3	2,5	10,0	59,7
0619 Ål	3,6	4,2	0,0	15,4	22,2
0620 Hol	4,9	34,9	0,0	56,8	39,4
0621 Sigdal	2,7	5,6	0,0	29,1	36,9
0622 Krødsherad	0,0	7,0	0,0	16,0	14,9
0623 Modum	1,4	2,7	0,0	9,1	34,9
0624 Øvre Eiker	3,6	11,5	0,0	15,8	64,9
0625 Nedre Eiker	2,0	0,2	0,4	4,0	72,4
0626 Lier	0,9	1,5	0,0	7,4	78,6
0627 Røyken	2,4	0,6	0,0	1,4	18,4
0628 Hurum	-1,0	3,6	1,2	0,5	9,2
0631 Flesberg	3,0	1,7	0,0	6,8	33,6
0632 Rollag	5,4	6,3	0,0	17,2	28,5
0633 Nore og Uvdal	6,1	4,2	0,0	14,4	35,1
<i>Buskerud</i>	<i>1,5</i>	<i>4,3</i>	<i>0,8</i>	<i>6,2</i>	<i>43,5</i>
0701 Horten	3,6	1,6	0,5	11,3	65,4
0702 Holmestrand	1,7	4,9	0,0	29,8	90,6
0704 Tønsberg	-2,6	0,0	4,4	36,7	91,8
0706 Sandefjord	2,1	16,2	0,0	54,2	27,3
0709 Larvik	-2,4	0,7	1,9	30,5	79,6
0711 Svelvik					

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
0713 Sande (Vestf.)	2,3	4,9	0,0	15,5	61,4
0714 Hof	1,3	6,5	0,0	14,1	40,9
0716 Re (f.o.m. 2002)	0,0	2,1	0,0	30,2	79,8
0718 Ramnes (t.o.m. 2001)					
0719 Andebu	2,2	6,8	0,0	39,4	54,4
0720 Stokke	0,2	5,3	0,0	27,2	61,2
0722 Nøtterøy	3,7	8,5	0,0	13,3	59,4
0723 Tjøme	0,1	17,7	0,9	38,6	117,2
0728 Lardal					
<i>Vestfold</i>	<i>0,5</i>	<i>5,6</i>	<i>1,2</i>	<i>31,7</i>	<i>67,2</i>
0805 Porsgrunn	1,1	10,0	0,0	41,8	86,1
0806 Skien	-0,7				
0807 Notodden	-0,6	3,8	0,0	5,2	73,6
0811 Siljan	2,8	13,0	0,0	34,0	38,4
0814 Bamble	0,8	15,1	0,0	37,3	63,5
0815 Kragerø	-2,8	0,0	2,6	8,6	96,8
0817 Drangedal	1,2	1,7	0,0	14,8	53,8
0819 Nome	0,1	0,7	0,0	-0,2	74,2
0821 Bø (Telem.)					
0822 Sauherad	-0,1	0,0	5,2	-4,1	77,1
0826 Tinn	3,4	12,7	0,0	13,2	35,8
0827 Hjartdal	-1,7	6,6	0,0	12,0	30,8
0828 Seljord	0,0	3,0	0,2	3,8	73,1
0829 Kviteseid	3,0	7,4	0,0	5,2	40,6
0830 Nissedal	3,3	2,1	0,0	18,4	46,7
0831 Fyresdal	10,4	6,1	0,0	27,0	14,7
0833 Tokke	6,7	13,5	0,0	19,8	28,3
0834 Vinje	5,9	8,0	0,0	25,0	64,1
<i>Telemark</i>	<i>0,7</i>	<i>5,3</i>	<i>0,3</i>	<i>15,5</i>	<i>70</i>
0901 Risør	2,1	3,1	0,0	28,0	80,4
0904 Grimstad	3,0	1,7	0,0	12,8	65,1
0906 Arendal	-0,5	2,1	0,0	8,2	106,1

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
0911 Gjerstad	2,1	18,9	0,0	18,3	133,1
0912 Vegårshei	1,0	0,8	0,0	26,1	70,8
0914 Tvedestrand	-0,8	2,3	0,4	1,1	54,4
0919 Froland	-0,2	2,0	1,1	-1,1	98,1
0926 Lillesand	-1,2	4,7	0,0	14,9	131,7
0928 Birkenes	-0,9	3,4	5,0	33,0	114,1
0929 Åmli	2,6	5,3	0,0	39,7	70,2
0935 Iveland					
0937 Evje og Hornnes	7,3	13,4	0,0	24,7	50,2
0938 Bygland	5,4	9,2	0,0	28,4	54
0940 Valle	1,2	8,3	0,0	40,3	55,4
0941 Bykle	4,7	21,2	0,0	39,4	14,6
<i>Aust-Agder</i>	<i>0,9</i>	<i>4,1</i>	<i>0,3</i>	<i>15,2</i>	<i>88,8</i>
1001 Kristiansand	1,2	6,9	0,0	13,3	105
1002 Mandal	3,0	3,7	0,0	29,2	101,7
1003 Farsund	0,6	1,2	0,0	37,7	69,2
1004 Flekkefjord	-0,3	1,1	0,0	4,9	64,8
1014 Vennesla	4,9	7,3	0,0	20,7	62,5
1017 Songdalen	-5,3	6,9	3,3	54,7	93,1
1018 Søgne	3,7	7,2	0,0	33,8	74,8
1021 Marnardal	4,5	37,3	0,0	75,1	74,7
1026 Åseral	2,0	52,9	0,0	148,6	42,3
1027 Audnedal	-7,2	26,6	0,0	142,5	76,2
1029 Lindesnes	3,9	0,0	7,2	18,7	80
1032 Lyngdal	0,3	8,7	0,0	15,0	53
1034 Hægebostad	1,4	23,0	0,0	50,9	51,8
1037 Kvinesdal	2,9	13,0	0,0	21,7	57,5
1046 Sirdal	8,3	20,5	0,0	49,0	67
<i>Vest-Agder</i>	<i>1,7</i>	<i>8,0</i>	<i>0,3</i>	<i>24,6</i>	<i>87,8</i>
1101 Eigersund	2,2	5,4	0,0	6,4	55,7
1102 Sandnes	1,7	5,6	0,0	6,2	57,6
1103 Stavanger	3,3	2,0	0,0	0,9	63,3

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1106 Haugesund	0,9	0,2	2,1	0,2	63,5
1111 Sokndal	-2,1	14,4	0,0	59,8	97,1
1112 Lund	-0,4	6,2	0,0	26,9	44
1114 Bjerkreim	3,7	8,3	0,0	34,7	47,9
1119 Hå	7,3	12,0	0,0	24,6	30,3
1120 Klepp	4,3	9,3	0,7	13,5	53,8
1121 Time	1,9	2,2	0,2	10,7	62,3
1122 Gjesdal	3,7	7,1	0,0	22,7	83,8
1124 Sola	3,3	3,9	0,0	16,6	58,8
1127 Randaberg	3,4	2,3	0,0	23,7	82,1
1129 Forsand	-11,3	34,9	0,0	69,3	55,8
1130 Strand	2,1	4,0	0,0	12,1	49,1
1133 Hjelmeland	-2,5	1,2	1,3	10,8	54,6
1134 Suldal	9,8	43,3	0,0	54,2	29,4
1135 Sauda	2,7	13,9	0,0	37,6	60,4
1141 Finnøy	2,5	2,9	0,0	10,6	37,3
1142 Rennesøy	-0,5	1,1	3,5	10,8	105,8
1144 Kvitsøy	1,9	16,3	0,0	15,2	35,6
1145 Bokn	3,4	23,5	0,0	24,0	32,9
1146 Tysvær	2,9	8,0	0,0	16,8	75,7
1149 Karmøy	-2,4	2,0	0,0	15,4	42,1
1151 Utsira	6,5	14,6	0,0	39,4	48,6
1154 Vindafjord (t.o.m. 2005)					
1159 Ølen (t.o.m. 2005)					
1160 Vindafjord	5,6	9,0	0,0	14,5	56,9
<i>Rogaland</i>	<i>2,4</i>	<i>5,1</i>	<i>0,2</i>	<i>10,8</i>	<i>58,9</i>
1201 Bergen	1,4	2,2	0,0	-6,9	57,1
1211 Etne	5,3	13,5	0,0	25,5	58,3
1214 Ølen (t.o.m. 2001)					
1216 Sveio	3,5	2,1	0,0	11,8	46,1
1219 Bømlo	1,9	1,1	0,0	-4,9	63,3
1221 Stord	-0,1	0,0	2,8	15,0	89,5

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1222 Fitjar	2,3	1,8	0,0	11,9	60,5
1223 Tysnes					
1224 Kvinnherad	-5,1	0,1	5,6	40,8	92,5
1227 Jondal	2,6	10,7	0,0	15,7	45,1
1228 Odda	4,9	6,4	0,0	17,5	59,8
1231 Ullensvang	1,4	8,0	0,0	13,0	45,7
1232 Eidfjord	9,8	14,7	0,0	28,3	-13,4
1233 Ulvik	6,9	9,2	0,0	45,0	9,5
1234 Granvin	3,5	6,0	0,0	56,6	54,9
1235 Voss	-1,0	0,1	0,9	13,5	48,5
1238 Kvam	7,8	5,2	0,0	30,1	81,4
1241 Fusa					
1242 Samnanger	3,1	6,2	0,0	19,1	45,5
1243 Os (Hord.)	-2,0	11,3	0,0	25,6	80,9
1244 Austevoll	6,2	3,5	2,9	3,1	58,9
1245 Sund	0,7	3,4	0,0	6,8	54,5
1246 Fjell	-2,6	13,8	2,0	22,7	89,7
1247 Askøy	0,8	1,8	0,0	14,3	90,4
1251 Vaksdal	1,9	13,0	0,0	26,3	48,4
1252 Modalen	8,8	11,8	0,0	15,6	20,2
1253 Osterøy	-1,4	0,0	2,3	5,8	37,2
1256 Meland	-0,9	0,0	3,1	14,9	79
1259 Øygarden					
1260 Radøy	0,2	0,9	0,8	5,7	56,1
1263 Lindås	-4,5	5,1	0,0	28,3	55,9
1264 Austrheim	3,5	4,5	0,0	22,4	68,6
1265 Fedje	4,3	16,4	0,0	41,1	30,5
1266 Masfjorden	3,3	21,7	0,0	21,4	39,6
<i>Hordaland</i>	<i>1,0</i>	<i>3,5</i>	<i>0,4</i>	<i>5,7</i>	<i>62,4</i>
1401 Flora	1,4	0,0	1,9	2,7	96,8
1411 Gulen	11,8	12,9	0,0	35,9	31,5
1412 Solund	-0,6	0,5	0,0	10,8	60,5

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1413 Hyllestad	-0,3	-1,3	0,0	9,0	58,7
1416 Høyanger					
1417 Vik	4,9	0,0	29,1	-25,5	44,2
1418 Balestrand	1,6	1,5	0,0	16,9	32,9
1419 Leikanger	-3,1	17,1	1,7	51,5	76,2
1420 Sogndal	3,0	6,7	0,0	16,7	56,4
1421 Aurland	9,2	3,5	0,0	3,7	40,1
1422 Lærdal	2,4	1,9	0,0	3,1	101,2
1424 Årdal	-3,4	0,1	1,9	22,3	85,7
1426 Luster	-0,2	12,7	0,0	41,5	54,8
1428 Askvoll	-1,9	2,2	0,0	6,7	82
1429 Fjaler	3,6	4,6	0,0	15,1	55,5
1430 Gaular					
1431 Jølster	2,0	6,7	0,0	30,7	69,9
1432 Førde	0,6	5,8	0,0	24,1	110,3
1433 Naustdal					
1438 Bremanger	0,6	0,0	51,9	-53,2	75,9
1439 Vågsøy	1,0	2,1	0,0	8,0	77,2
1441 Selje	-0,1	0,2	0,0	0,2	88,1
1443 Eid	-0,2	5,8	0,0	36,7	90,9
1444 Hornindal	8,7	35,4	0,0	37,3	62,1
1445 Gloppen	2,7	4,8	0,0	18,0	53,1
1449 Stryn	2,3	1,2	0,0	15,0	48,9
<i>Sogn og Fjordane</i>	<i>1,7</i>	<i>4,4</i>	<i>3,5</i>	<i>13,9</i>	<i>72,8</i>
1502 Molde	-1,0	0,7	0,3	2,9	114,2
1503 Kristiansund (t.o.m. 2007)					
1504 Ålesund	-1,0	1,1	0,5	6,1	83,8
1505 Kristiansund	2,1	1,9	0,0	-2,9	70,7
1511 Vanylven	1,5	-0,3	0,0	9,4	52,8
1514 Sande (M. og R.)	3,1	0,4	0,0	29,0	76,6
1515 Herøy (M. og R.)	5,1	2,8	0,2	20,8	85,9
1516 Ulstein	-0,8	4,8	0,7	14,3	121,1

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1517 Hareid	-0,5	0,0	5,9	1,6	104,2
1519 Volda	1,5	3,6	0,0	22,9	99,3
1520 Ørsta	0,2	0,0	2,8	12,7	89,2
1523 Ørskog	-0,7	8,4	0,0	18,2	64,7
1524 Norddal	-0,5	1,1	0,9	25,9	108,9
1525 Stranda	-2,2	0,0	7,6	1,8	224,6
1526 Stordal	4,2	12,2	0,0	78,7	61,3
1528 Sykkylven	0,2	0,2	8,8	-11,7	97,7
1529 Skodje	-2,5	17,2	4,4	35,4	102,8
1531 Sula	4,5	11,9	0,0	30,1	80,8
1532 Giske	-5,8	3,0	0,0	54,3	121,5
1534 Haram	-7,3	0,0	6,3	74,1	119,4
1535 Vestnes	-2,2	1,6	7,6	19,5	73,7
1539 Rauma	0,3	1,9	0,0	9,4	49,7
1543 Nesset	1,5	7,1	0,0	25,5	84,5
1545 Midsund	2,5	0,2	0,0	22,5	74,5
1546 Sandøy	-3,8	31,0	0,0	97,5	68,8
1547 Aukra	25,3	29,8	0,0	45,7	43,4
1548 Fræna	-0,6	0,4	3,7	19,8	85,3
1551 Eide	-4,6	11,5	1,3	33,4	107,9
1554 Averøy	3,6	4,0	0,0	4,3	105,5
1556 Frei (t.o.m. 2007)					
1557 Gjemnes	-3,4	0,0	12,4	-5,3	77,8
1560 Tingvoll	1,2	6,1	0,0	10,7	102,7
1563 Sunndal	2,1	7,5	0,0	10,6	58,6
1566 Surnadal	4,3	12,5	0,0	19,1	66,1
1567 Rindal	3,1	12,7	0,0	12,3	61
1569 Aure (t.o.m. 2005)					
1571 Halså	4,7	2,9	0,0	20,2	60,7
1572 Tustna (t.o.m. 2005)					
1573 Smøla	0,5	5,5	0,0	12,5	66,6
1576 Aure	4,7	10,8	0,0	25,0	64,5

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
<i>Møre og Romsdal</i>	<i>0,7</i>	<i>4,1</i>	<i>1,5</i>	<i>15,9</i>	<i>89,1</i>
1601 Trondheim	3,2	2,9	0,0	27,9	95,7
1612 Hemne	1,7	9,4	0,0	32,8	56,4
1613 Snillfjord	-1,8	4,5	0,7	24,7	54,6
1617 Hitra	4,9	15,7	0,0	34,7	119
1620 Frøya	5,6	8,2	0,0	48,5	97,4
1621 Ørland	-0,8	0,5	1,9	7,4	123,2
1622 Agdenes	4,6	22,7	0,0	58,9	32,6
1624 Rissa	2,0	2,2	0,0	20,9	100,7
1627 Bjugn	-1,5	0,9	2,8	20,8	90,8
1630 Åfjord	2,7	9,0	0,0	21,8	104,3
1632 Roan	-0,7	0,0	0,2	9,7	113,9
1633 Osen	0,3	1,9	0,0	2,4	49,7
1634 Oppdal	5,6	8,2	0,0	23,0	68,8
1635 Rennebu	2,8	6,0	0,0	21,1	63
1636 Meldal	4,9	5,6	0,0	12,6	46,1
1638 Orkdal	4,0	-2,2	0,0	-14,1	10,6
1640 Røros	-0,2	3,2	0,0	22,2	78,1
1644 Holtålen	4,0	0,5	0,8	24,1	72,3
1648 Midtre Gauldal	-3,0	2,5	0,8	49,0	95,4
1653 Melhus	3,8	8,8	0,0	44,8	101,6
1657 Skaun	7,0	12,5	0,0	25,5	64
1662 Klæbu	5,2	7,2	0,0	2,0	58,1
1663 Malvik	3,1	4,7	0,0	13,4	75,3
1664 Selbu	-3,0	6,8	0,0	9,4	67
1665 Tydal	7,1	9,8	0,0	10,2	28,3
<i>Sør-Trøndelag</i>	<i>3,0</i>	<i>4,2</i>	<i>0,1</i>	<i>25,3</i>	<i>86,9</i>
1702 Steinkjer	2,0	4,4	0,0	12,1	58,4
1703 Namsos	1,5	3,6	0,0	4,7	79,3
1711 Meråker	2,3	6,1	0,0	29,5	95,1
1714 Stjørdal	1,0	6,6	0,0	12,3	93,8
1717 Frosta	1,4	7,3	0,0	14,6	83,3

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1718 Leksvik	-1,2	0,1	3,1	-3,6	68,4
1719 Levanger	1,7	4,1	0,0	5,9	93,2
1721 Verdal	2,5				
1723 Mosvik (t.o.m. 2011)	-0,5	0,5	0,0	11,8	59,4
1724 Verran	0,6	1,1	0,6	1,2	62,6
1725 Namdalseid	1,4	9,2	0,0	17,0	77,1
1729 Inderøy (t.o.m. 2011)	2,3	3,4	0,0	10,6	74,6
1736 Snåsa					
1738 Lierne	2,2	6,0	0,0	19,0	49,9
1739 Røyrvik	5,9	2,4	0,0	18,4	66
1740 Namsskogan	3,3	6,8	0,6	12,1	71
1742 Grong	4,0	3,9	0,0	8,4	7,7
1743 Høylandet	-0,6	7,1	0,0	26,4	43,4
1744 Overhalla	1,3	2,4	0,0	3,0	73
1748 Fosnes					
1749 Flatanger	-0,2	5,5	0,0	5,3	70,5
1750 Vikna	2,6	1,5	0,0	4,0	101,2
1751 Nærøy	2,1	1,2	0,0	14,2	78,4
1755 Leka	1,3	14,4	0,0	19,3	49,9
<i>Nord-Trøndelag</i>	<i>1,7</i>	<i>3,9</i>	<i>0,1</i>	<i>8,9</i>	<i>75,4</i>
1804 Bodø	2,0	4,9	0,0	29,9	76
1805 Narvik	3,0	0,0	6,0	-16,9	62,8
1811 Bindal	9,3	23,7	0,0	31,5	34,8
1812 Sømna	6,8	9,1	0,0	16,7	64,2
1813 Brønnøy	0,9	0,2	0,0	7,0	78,6
1815 Vega	-1,1	0,0	0,5	6,5	141,4
1816 Vevelstad	6,1	15,7	0,0	22,3	41,3
1818 Herøy (Nordl.)					
1820 Alstahaug	5,1	5,6	0,0	7,0	87,8
1822 Leirfjord					
1824 Vefsn	6,2	12,9	0,0	23,4	71,3
1825 Grane	-0,6	5,1	0,0	50,4	39,1

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1826 Hattfjelldal	3,2	10,9	41,8	17,1	38,8
1827 Dønna					
1828 Nesna	2,7	7,0	0,0	31,6	69
1832 Hemnes	2,3	3,7	7,8	-1,5	84,4
1833 Rana	3,3	1,8	0,0	20,2	59,3
1834 Lurøy	1,3	7,8	0,0	11,7	26
1835 Træna	4,7	13,8	0,0	21,8	73,4
1836 Rødøy	-2,7	0,1	1,5	15,7	32,9
1837 Meløy	5,1	13,8	0,0	16,3	51,3
1838 Gildeskål	1,1	5,6	0,0	3,1	84,9
1839 Beiarn	1,5	7,5	0,0	26,6	49,3
1840 Saltdal					
1841 Fauske	-1,2	1,9	0,0	22,0	58,7
1842 Skjerstad (t.o.m. 2004)					
1845 Sørfold	1,3	9,9	0,0	27,6	58,2
1848 Steigen	1,3	5,0	0,0	6,5	80,5
1849 Hamarøy					
1850 Tysfjord					
1851 Lødingen	0,5	0,2	4,6	-5,5	51,3
1852 Tjeldsund					
1853 Evenes					
1854 Ballangen					
1856 Røst					
1857 Værøy					
1859 Flakstad	-2,4	0,5	6,1	13,0	70
1860 Vestvågøy	0,6				
1865 Vågan					
1866 Hadsel	1,9	2,3	0,0	11,6	58,4
1867 Bø (Nordl.)	1,9	0,1	3,8	6,6	87,9
1868 Øksnes	1,0	0,0	1,5	1,0	83,8
1870 Sortland	2,7	4,4	0,0	7,2	89,2

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
1871 Andøy	4,3	1,3	1,7	9,0	52,5
1874 Moskenes					
<i>Nordland</i>	<i>2,5</i>	<i>4,5</i>	<i>1,4</i>	<i>14,4</i>	<i>67,5</i>
1901 Harstad	-3,8	0,0	3,4	-1,2	102,8
1902 Tromsø	1,5	1,3	0,0	0,9	102,2
1911 Kvæfjord	0,7	1,4	0,0	-0,4	40,3
1913 Skånland	2,4	2,4	0,0	3,6	88,8
1915 Bjarkøy	-0,3	9,2	0,0	21,7	27
1917 Ibestad	-1,4	0,3	1,8	3,7	41,8
1919 Gratangen	1,5	6,4	1,5	12,4	97
1920 Lavangen	5,5	2,3	0,0	9,8	52,1
1922 Bardu					
1923 Salangen	-1,2	0,0	1,4	5,2	64,8
1924 Målselv					
1925 Sørreisa	2,4	1,9	0,0	1,4	100
1926 Dyrøy	6,2	9,4	0,0	15,7	73,8
1927 Tranøy					
1928 Torsken					
1929 Berg	5,7	10,4	0,0	16,8	73,1
1931 Lenvik	-2,4	0,4	1,8	-2,0	92,7
1933 Balsfjord	4,1	4,7	0,0	10,6	84,6
1936 Karlsøy					
1938 Lyngen					
1939 Storfjord					
1940 Gáivuotna Kåfjord					
1941 Skjervøy	0,3	0,0	0,2	3,0	85,5
1942 Nordreisa					
1943 Kvænangen					
<i>Troms</i>	<i>0,8</i>	<i>1,4</i>	<i>0,9</i>	<i>1,7</i>	<i>86,5</i>
2002 Vardø	5,5	11,5	0,0	15,0	107,5
2003 Vadsø	2,5	1,9	0,0	3,8	85,8
2004 Hammerfest	0,0	2,5	0,0	13,2	165,2

Tabell 3.3 Finansielle nøkkeltall for kommunene i 2011.

	Netto driftsresultat (pst.)	Disp.fond+ mindreforbruk (pst.)	Merforbruk (underskudd) (pst.)	Arb.kapital (eksklusiv premieavvik) (pst.)	Netto lånegjeld (pst.)*
2011 Guovdageaidnu Kautokeino	-4,2	-4,7	0,0	9,5	55,2
2012 Alta	2,5	2,4	0,0	11,6	73,4
2014 Loppa	9,1	20,9	0,0	26,2	37,1
2015 Hasvik	9,1	24,4	0,0	26,3	28,9
2017 Kvalsund	0,0	1,9	0,1	11,5	49,5
2018 Måsøy					
2019 Nordkapp					
2020 Porsanger Porsángu Porsanki	-1,8	0,4	1,0	0,1	44
2021 Kárásjohka Karasjok					
2022 Lebesby					
2023 Gamvik	-2,2	0,0	9,7	-6,4	82,6
2024 Berlevåg	-0,2	11,5	0,0	31,4	14
2025 Deatnu Tana	2,4	3,2	0,0	8,9	80,5
2027 Unjárga Nesseby	6,5	13,2	0,0	37,5	69,9
2028 Båtsfjord	-0,9	2,7	0,0	10,7	81,3
2030 Sør-Varanger	4,9	3,6	0,0	26,0	106,3
<i>Finnmark</i>	<i>2,1</i>	<i>3,7</i>	<i>0,3</i>	<i>13,6</i>	<i>86,6</i>
<i>Landet uten Oslo</i>	<i>1,8</i>	<i>5,6</i>	<i>0,7</i>	<i>16,7</i>	<i>71,9</i>

* Konsern

Vedlegg 4

Skjønnfordelingen i 2011 og prosjekter finansiert gjennom prosjektskjønnet

1 Skjønnfordelingen i 2011

Kommunal- og regionaldepartementet fordeler årlig en del av rammetilskuddet til kommunene og fylkeskommunene etter skjønn. Dette gjelder kap. 571, post 64 og kap. 572, post 64. I behandlingen av statsbudsjettet for 2011 fikk departementet tilslutning til å fordele en samlet skjønnsramme på 2 504 mill. kroner. Av denne rammen gikk 2 097 mill. kroner til kommunene og 407 mill. kroner til fylkeskommunene.

I Prop. 154 S (2010–2011) ble bevilgningen på kap. 571, post 64 økt med 105 mill. kroner til dekning av utgifter etter terrorangrepene 22. juli.

I nysaldert budsjett ble det også bevilget ytterligere 100 mill. kroner på kap. 571, post 64, til utbetaling av kompensasjon til kommuner og fylkeskommuner som ble rammet av flom i 2011.

Det ble totalt fordelt 2 709 mill. kroner i skjønnsstilskudd til kommuner og fylkeskommuner i 2011.

Departementet fordelte selv skjønnsstilskuddet til fylkeskommunene, og fastsatte fylkesrammer for skjønnsfordelingen til kommunene. Fylkesmannen fordeler disse fylkesrammene videre ut til kommunene etter retningslinjer gitt av departementet. Tabell 4.1 viser fylkesvis fordeling av skjønnsstilskuddet til kommunene og fylkeskommunene i 2011.

Kommunene

Det samlede skjønnsstilskuddet til kommunene utgjorde 2 302 mill. kroner i 2011. Basisrammen utgjør hoveddelen av skjønnsstilskuddet. Basisrammen til kommunene fordeles av fylkesmannen, uten andre føringer enn retningslinjene for skjønnsfordeling gitt av departementet. I 2011 utgjorde basisrammen om lag 1 026 mill. kroner.

I 2011 ble 100 mill. kroner av skjønnsrammen fordelt til inntektssvake kommuner i Sør-Norge. Kommunal- og regionaldepartementet fastsatte fylkesfordelingen, og fylkesmennene fordelte

midlene på enkeltkommuner etter retningslinjer fra departementet.

Fra 1. januar 2007 ble ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift (DAA) endret, og mange kommuner fikk tilbake samme nivå på satsen for arbeidsgiveravgift som de hadde før omleggingen av ordningen i 2004. For disse kommunene falt derfor kompensasjonen for økning i satsen, som de mottok i perioden 2004 til 2006, bort. Da enkelte kommunene ikke, eller kun delvis fikk gjeninnført redusert sats for arbeidsgiveravgift, ble en andel av kompensasjonen videreført i skjønnsrammen. I 2011 ble 369 mill. kroner av skjønnsrammen begrunnet med økt sats for DAA.

I 2011 ble 400 mill. kroner av skjønnsrammen til kommunene fordelt direkte av departementet til kommuner som taper på omleggingen av inntektssystemet i 2011. Denne fordelingen vil ligge fast til neste revisjon av kostnadsnøkkelen.

Innenfor skjønnsrammen holder departementet igjen midler til uforutsette hendelser som oppstår i løpet av budsjettåret. I statsbudsjettet for 2011 ble det satt av 74 mill. kroner til dette formålet.

Midlene går blant annet til å kompensere kommuner og fylkeskommuner som får ekstraordinære kostnader etter naturskade på infrastruktur. Mange kommuner ble rammet av flom i 2011, og det ble derfor bevilget 100 mill. kroner ekstra i nysaldert budsjett for å gi kompensasjon til rammede kommuner og fylkeskommuner. Til sammen ble det i desember 2011 utbetalt om lag 75 mill. kroner i kompensasjon til flomrammede kommuner, og om lag 95 mill. kroner til flomrammede fylkeskommuner. Mer informasjon om fordelingen av pengene finnes på www.regjeringen.no/krd.

Departementet dekker engangskostnader for kommuner som slår seg sammen over skjønnsrammen. Mosvik og Inderøy kommuner slo seg sammen 1. januar 2012, og fikk dekket til sammen 14,557 mill. kroner i engangskostnader. Det ble utbetalt 5 mill. kroner i 2010 og 9,557 mill. kroner i 2011.

Tabell 4.1 Fylkesvis fordeling av skjønnsrammen til kommunene og fylkeskommune i 2011 (i mill. kroner)

	Kommuner Kap. 571, post 64	Fylkeskommuner Kap. 572, post 64
Østfold	61,0	8,0
Akershus	65,3	0,0
Oslo	0,0	0,0
Hedmark	100,2	16,8
Oppland	80,6	63,7
Buskerud	47,0	7,8
Vestfold	44,3	21,6
Telemark	52,6	14,2
Aust-Agder	30,8	8,0
Vest-Agder	38,3	9,1
Rogaland	74,7	15,7
Hordaland	135,6	40,8
Sogn og Fjordane	77,7	27,6
Møre og Romsdal	108,7	12,6
Sør-Trøndelag	130,5	32,9
Nord-Trøndelag	67,8	15,3
Nordland	154,8	47,6
Troms	140,1	22,3
Finnmark	84,0	43,0
Skjønnsmidler til prosjekter og fordeling gjennom året	203,0	
Skjønnsmidler gitt som kompensasjon for endringer i inntektssystemet	400,0	
Skjønnsmidler bevilget og fordelt i forbindelse med terrorangrepene 22. juli	105,0	
Skjønnsmidler bevilget og fordelt i forbindelse med flom i 2011	100,0	
Sum	2 302,0	407,0

Harstad og Bjarkøy kommuner skal slå seg sammen 1. januar 2013, og fikk i 2011 utbetalt 40 000 til dekning av engangskostnader ved kommunesammenslåing. De resterende engangskostnadene blir dekket i 2012.

I Prop. 154 S (2010–2011) ble bevilgningen på kap. 571, post 64 økt med 105 mill. kroner til dekning av utgifter etter terrorangrepene 22. juli. Av dette var 25 mill. kroner knyttet til dekning av

utgifter i forbindelse med den akutte situasjonen 22. juli. Departementet utbetalte i tillegg 25,2 mill. kroner fra skjønnsmidlene som var avsatt til fordeling gjennom året, slik at det til sammen ble utbetalt 50,2 mill. kroner til den akutte situasjonen 22. juli. 80 mill. kroner av tilleggsbevilgningen var knyttet til psykososial oppfølging i kommunene, og ble fordelt på fylkesrammer av Helse- og omsorgsdepartementet i samråd med Kommunal-

og regionaldepartementet. Fylkesmannen fikk ansvaret for å fordele fylkesrammen til kommuner med særlige behov som følge av terroranslagene. Mer informasjon om fordelingen av midlene finnes på www.regjeringen.no/krd.

Det ble i 2011 avsatt 129 mill. kroner til utviklings- og utredningsprosjekter (se avsnitt 3 for nærmere omtale av prosjekter finansiert gjennom prosjektskjønnet). Bevilgningsbehovet til dette formålet viste seg å bli mindre enn antatt og det ble derfor omdisponert om lag 52 mill. kroner fra prosjektskjønnet til kompensasjon til flomrammede kommuner og fylkeskommuner i desember 2011.

Fylkeskommunene

Den samlede skjønnsrammen til fylkeskommunene utgjorde 407 mill. kroner i 2011. Innenfor skjønnsrammen ligger kompensasjon for økt sats for arbeidsgiveravgift. Den utgjorde om lag 66 mill. kroner i 2011.

Flere fylkeskommuner hadde ekstraordinære utgifter etter flomskader på fylkesveiene i 2011. Om lag 95 mill. kroner ble utbetalt fra kommunenes skjønnsramme til flomrammede fylkeskommuner i 2011. Mer informasjon om fordelingen av pengene er tilgjengelig på www.regjeringen.no/krd.

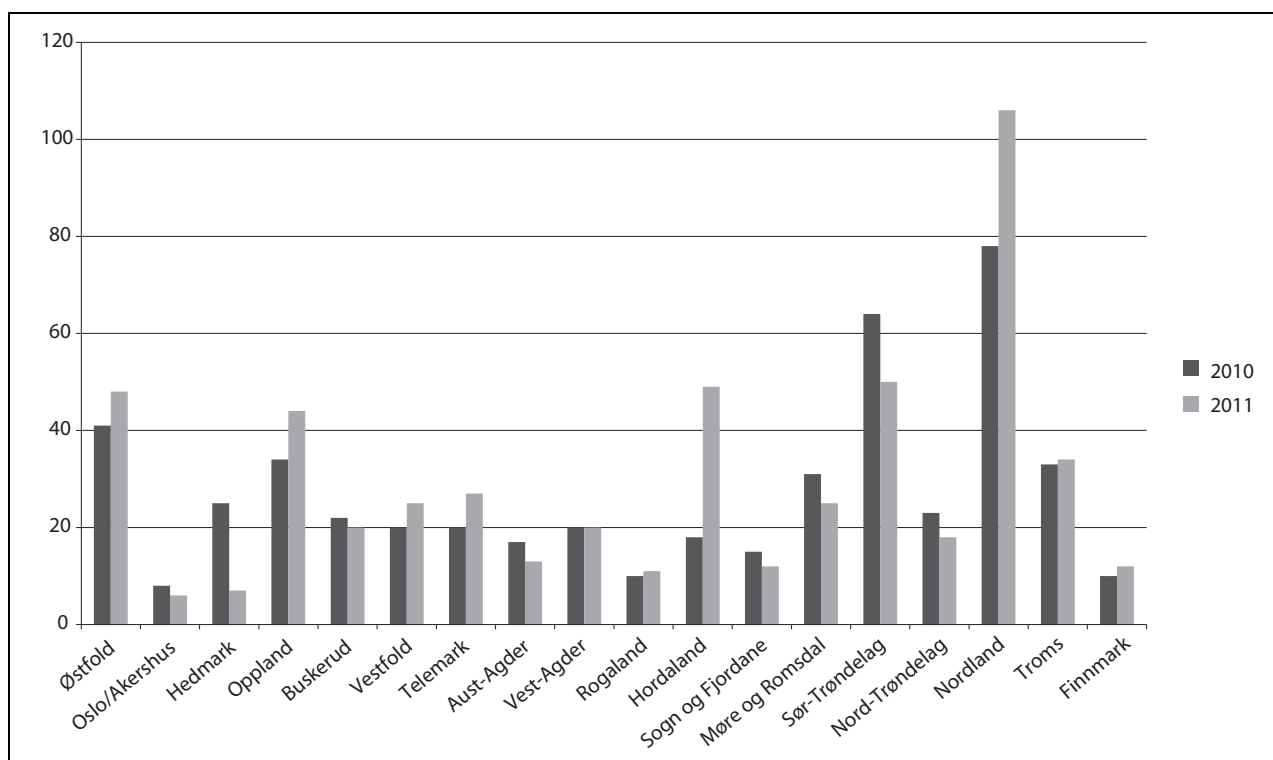
Fylkesmennenes fordeling av tilbakeholdte midler

Fylkesmennene har ansvaret for den kommunevise fordelingen av fylkesrammen. Det enkelte embete har anledning til å holde igjen en pott til fordeling gjennom året. I 2011 satte fylkesmennene av om lag 297 mill. kroner til dette formålet. Det er stor variasjon mellom fylkene i størrelsen på de tilbakeholdte midlene. Innenfor midlene til fordeling gjennom året ligger både tilbakeholdte midler til kommuner oppført i Register for betinget godkjenning og kontroll (ROBEK), midler til uforutsette utgifter gjennom året, samt prosjektmidler til fordeling gjennom året, herunder fornyingsprosjekter som er omtalt under avsnitt 2.

2 Fylkesmannens bruk av prosjektskjønn til omstilling og fornying i kommunene

Fylkesmennene skal stimulere til lokalt omstillings- og fornyingsarbeid, og bidra til å skape en kultur for omstilling i kommunene. Fylkesmennenes arbeid med omstilling og fornying må sees i sammenheng med øvrig arbeid knyttet til veiledning, samordning og skjønnstildeling.

Fylkesmennene kan finansiere kommunale fornyingsprosjekter gjennom tildeling av skjønnsmidler. For å sikre en viss grad av samordning og

Figur 4.1 Antall prosjekter per fylke, 2010-2011.

felles struktur mellom fylkene har departementet gitt retningslinjer for skjønnsstildeling, men fylkesmannen har myndighet til å tilpasse skjønnsfordelingen til lokale forhold i hvert enkelt fylke. Fylkesmannen kan finansiere prosjekter i enkeltkommuner eller interkommunale samarbeid. Det blir spesielt oppfordret til å støtte prosjekter som stimulerer til utvikling av kvalitet i tjenestene, effektiv ressursbruk og bedret økonomistyring.

I 2005 opprettet departementet en database med oversikt over alle omstillings- og fornyingsprosjekter som mottok skjønnsmidler av fylkesmannen. Databasen inneholder informasjon om fornyingsprosjekter fylkesmannen har støttet med skjønnsmidler fra årene 2004 til 2011. Departementet endret skjemaet for rapportering i 2007 og 2009 og data for de enkelte år er derfor ikke direkte sammenliknbare. Nedenfor presenteres hovedtrekkene for 2011.

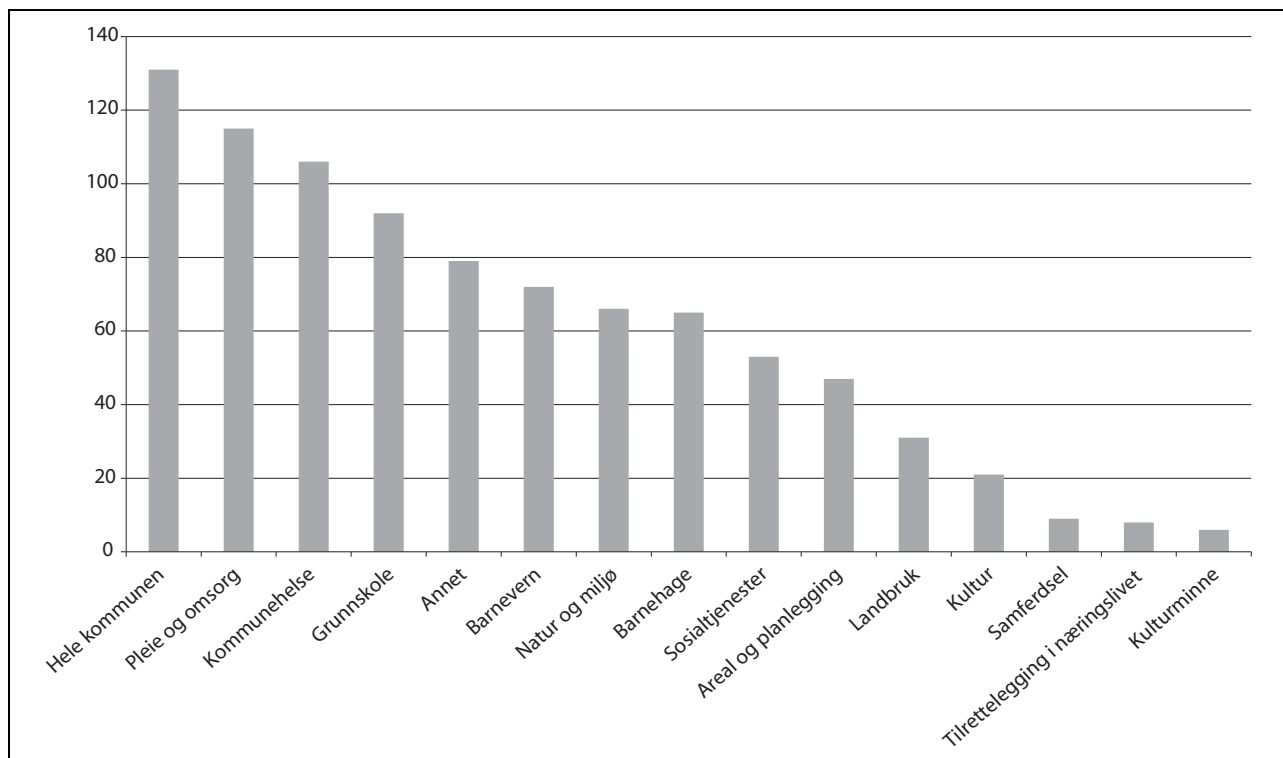
I 2011 fordelte fylkesmennene knappe 148 mill. kroner på til sammen 527 omstillings- og fornyingsprosjekter. Det betyr at hvert prosjekt i snitt fikk 281 000 kroner i støtte. Til sammenligning støttet embetene samlet sett 489 prosjekter med om lag 130 mill. kroner i 2010.

Antall fornyingsprosjekter per fylkesmannsembete varierer betydelig i 2011. Dette har en naturlig sammenheng med antall kommuner i fylket, men det er også stor variasjon mellom fylkene

i størrelsen på skjønnsrammen, og hvor stor del av skjønnsrammen som settes av til fornyingsprosjekter. Figur 4.1 viser fordelingen av antall prosjekter i 2010 og 2011. Det er Nordland og Sør-Trøndelag som fordeler mest skjønnsmidler til fornyingsprosjekter. I 2011 fordelte Nordland 29,5 mill. kroner på 106 prosjekter og Sør-Trøndelag 18,7 mill. kroner på 50 prosjekter. Fylkesmannen i Hordaland og Nordland har støttet betydelig flere prosjekter i 2011 enn i 2010, mens fylkesmannen i Sør-Trøndelag har hatt størst nedgang i antall prosjekter. Embetene fordeler fornyingsmidlene etter søknader fra kommunene, og de fleste embetene har en åpen prosess om hvilke kriterier som vektlegges ved fordelingen.

Det er et stort mangfold blant prosjektene både i omfang, tema, metode og involverte parter. Noen prosjekter omfatter utvalgte sektorer, mens andre omfatter hele kommunen. Mange av prosjektene er samarbeidsprosjekter som skal gi bedre løsninger innenfor eksempel barnevern, helse og omsorg, nettverk, kompetanseutveksling mellom kommuner og arealplanlegging. For mange av prosjektene er formålet økt kvalitet og trivsel i tjenestene for både ansatte og mottakere.

Målene med prosjektene er effektivisering, kvalitets- og tjenesteutvikling, samfunnsutvikling, demokrati og deltakelse og etikk og tillitskapende forvaltning. Et prosjekt kan ha flere mål og

Figur 4.2 Prosjekter fordelt på sektorer 2011.

benytte ulike virkemidler. Tre fjerdedeler av prosjektene har kvalitets- og tjenesteutvikling som mål, mens en tredjedel har mål om effektivisering.

Nesten halvparten av prosjektene brukte organisatoriske virkemidler i prosessen. Ofte innebærer det politiske og administrative endringer i kommunen. I tillegg benyttet en fjerdedel av prosjektene seg av ulike tiltak for kommunikasjon mot innbyggerne, og opplæring og erfaringsdeling gjennom nettverk. Andre virkemidler brukt i prosjektene er styringssystemer (for eksempel balansert målstyring og resultatledelse), arbeidsmiljø- og personalforvaltningstiltak (for eksempel kompetanseutvikling og målings- og belønnings tiltak) og IKT (for eksempel bruk av nye tekniske løsninger). Det er bare 10 kommuner som har benyttet seg av konkurranseutsetting i fornyingsprosjektene.

Figur 4.2 viser antall prosjekter fordelt mellom sektorene. Om lag en fjerdedel av fornyings- og utviklingsprosjektene omfatter hele kommunen. Fordelingen på sektorer viser at det er mange prosjekter i pleie- og omsorgssektoren, innen kommunehelse og grunnskolen. Barnevern, natur og miljø og barnehage er også sektorer med et visst omfang av prosjekter. Det er færrest prosjekter innen samferdsel, tilrettelegging for næringslivet og kulturminne.

3 Utviklings- og fornyingsprosjekter finansiert gjennom prosjektskjønnet

3.1 Interkommunalt samarbeid og kommunestruktur

Interkommunalt skredsamarbeid

Kvam kommune tok initiativ til et toårig prosjekt som skulle jobbe for et interkommunalt samarbeid i skredrelaterte saker. Prosjektet skulle øke kunnskapen om skredfare i kommunene, for å redusere risikoen for skred mot eksisterende bygg. I tillegg til Kvam var åtte andre kommuner i Hordaland med i samarbeidet: Granvin, Ulvik, Ullensvang, Jondal, Fusa, Tysnes, Masfjorden og Modalen.

Kommunal- og regionaldepartementet støttet prosjektet med 100 000 kroner per år i 2010 og 2011.

Evaluering av interkommunalt samarbeid i kommuner

Kommunene har de siste årene fått flere samarbeidsmodeller å velge mellom i kommuneloven. I

tillegg kan kommunene velge å organisere samarbeidet i selskapsformer som interkommunalt selskap eller aksjeselskap. Formålet med prosjektet er å kartlegge bruken av de ulike samarbeidsformene og i hvilket omfang kommuner løser sine oppgaver gjennom interkommunalt samarbeid. Videre er det sentralt å dokumentere hvordan omfang av samarbeid varierer mellom kommuner av ulik størrelse og sentralitet, hva kommunene samarbeider om og hvilke virkninger slikt samarbeid har for løsningen av oppgaver og for lokalpolitisk styring og kontroll. International Research Institute of Stavanger (IRIS) har ansvaret for oppdraget sammen med Uni Rokkansenteret og Universitetet i Nordland. Det ble utbetalt 1,2 mill. kroner til denne evalueringen i 2011.

Evaluering av kommuneloven § 27 om interkommunalt samarbeid

Universitetet i Agder fikk i 2010 oppdraget med å evaluere kommuneloven § 27 som er den eldste lovregelen om interkommunalt samarbeid. Forskningsoppdraget er utført i samarbeid med Åbo Akademi i Finland, Syddansk Universitet i Danmark og Universitetet i Oslo. Totalt ble det bevilget 1,4 mill. kroner til evalueringen, hvorav 560 000 kroner ble utbetalt i 2011. Rapporten *Evaluering av interkommunalt samarbeid etter kommuneloven §27-omfang, organisering og virkemåte* ligger tilgjengelig på www.regjeringen.no/krd.

Evaluering av forsøk med Midtre Namdal samkommune

Fosnes, Namdalseid, Namsos og Overhalla kommuner i Nord-Trøndelag fikk i brev av 8. september 2009 godkjenning for etablering av forsøk med Midtre Namdal samkommune.

Departementet mener at det er ønskelig med en god evaluering av forsøket, og støtter derfor kommunenes planlagte evaluering med totalt 350 000 kroner. 50 000 kroner ble utbetalt i 2010, og den øvrige støtten er fordelt med 100 000 kroner hvert år i 2011, 2012 og 2013.

Utredning av kommunesammenslåing Ørsta/Volda kommuner

Departementet kan etter søknad støtte utredning av konsekvenser av kommunesammenslåing. Ørsta og Volda kommuner fikk i 2011 tilsagn om 350 000 kroner til en utredning av kommunesammenslåing.

3.2 Fornyingsstiltak og erfaringsspredning

Kommunale foretak

Foretaksmodellen kom inn i kommuneloven i 2000 og var utviklet for forretningspreget virksomhet. Prosjektet skal øke den generelle kunnskapen om foretaksmodellen, samt skaffe et grunnlag for å vurdere om det er behov for å gjøre endringer i lovverket. Prosjektet skal blant annet kartlegge hvilken type virksomhet/hvilke oppgaver foretakene er involvert i og omfanget av disse, samt hvordan foretakene blir styrt og konsekvensene for folkevalgt styring/lokaldemokratiet av å organisere virksomheten i kommunale foretak. Prosjektet gjennomføres i regi av International Research Institute of Stavanger (IRIS). Totalt er det bevilget 500 000 kroner, hvorav 180 000 kroner ble utbetalt i 2011.

Samordning av tilsyn og systemrevisjon som tilsynsmetode

Da Stortinget behandlet særlovsgjennomgangen i Meld. St. 7 (2009–2010), ba et flertall i Kommunal- og forvaltningskomiteen regjeringen om å evaluere hele eller deler av kommuneloven kapittel 10 A, når bestemmelsene hadde fungert en tid. Det ble samtidig bedt om at man spesielt skulle se på om endringene har gitt fylkesmannen et godt nok verktøy til å sikre nødvendig koordinering av statlige tilsyn og en god samordning mellom statlige tilsyn og kommunenes egne kontrollorganer. Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet undersøkt om kommuneloven § 60 e har virket i henhold til sitt formål. Videre ble bruken av systemrevisjon som tilsynsmetode undersøkt, samt statlige tilsynsmyndigheters bruk av resultater fra kommunenes egenkontroll. Rapporten viser at fylkesmannens samordning av statlige tilsyn har blitt styrket på de fleste områder. Hovedfunnene fra undersøkelsen ble innarbeidet i Meld. St. 12 (2011–2012) *Stat og kommune – Styring og samspel*. 1 mill. kroner ble utbetalt til prosjektet i 2011.

Åpenhet, integritet og antikorrupsjonsarbeid i kommunesektoren

Prosjektet Åpenhet, integritet og antikorrupsjonsarbeid i kommunesektoren er et fellesprosjekt mellom KS og Transparency International Norge (TI). Målet med prosjektet er å bidra til bevisstgjøring av aktørene i sektoren, å utvikle og formidle verktøy og metoder som kan redusere risikoen for

korrupsjon. I prosjektet inngår forpliktelse til å formidle resultater fra prosjektet til alle landets kommuner og fylkeskommuner. Departementet utbetalte 495 000 kroner til første del av et forprosjekt i 2011.

Nettportalen om etikk

Kommunal- og regionaldepartementet etablerte i samarbeid med KS www.etikkportalen.no i 2010. Nettportalen har etikk og tillitskapende forvaltning som tematisk overbygning. På portalen får kommunene tilgang til informasjon og erfaringer som kan understøtte det lokale arbeidet med å holde en høy etisk standard i kommunal virksomhet. I 2011 ble portalen utvidet med et omfattende register over rapporter fra forvaltningsrevisjoner i kommunesektoren. Registeret er utarbeidet av kommunerevisjonen i Oslo og videreutviklet av Norges Kommunerevisorforbund. Registeret vil være et verktøy for kunnskapsspredning og et sted hvor blant annet kontrollutvalgene og revisjonsenhetene kan hente gode ideer. Registeret kan også bidra til bedre samspill mellom statlig tilsyn og den kommunale egenkontrollen. Departementet har gitt KS tilskudd til prosjektet på 350 000 kroner i 2011.

Nettverk om administrativ internkontroll

For å styrke den administrative internkontrollen i kommunene har departementet gitt tilskudd til et prosjekt i regi av KS hvor kommuner møtes i to nettverk for å utvikle sin overordnede internkontroll. Prosjektet følger opp et tidligere prosjekt hvor KS med støtte fra Kommunal- og regionaldepartementet sammenstilte eksisterende kunnskap om internkontroll i kommuner og hentet inn eksempler på god praksis i kommunene. Departementet har gitt KS tilskudd til nettverksprosjektet på 350 000 kroner i 2011 til planlegging og utarbeidelse av grunnlagsmaterieell. Nettverkene startet opp i 2012. I etterkant av nettverksarbeidet skal erfaringene systematiseres og spres slik at alle kommuner kan få tilgang til gode eksempler på hvordan internkontrollen kan styrkes.

Veiledning rettet mot kontrollutvalg

Departementet ga i 2011 ut en veileder rettet mot kontrollutvalgene *Kontrollutvalgsboken. Om kontrollutvalgets rolle og oppgaver* H-2254 B. Målet var å skape større forståelse for kontrollutvalgets rolle og oppgaver, og å bidra til et godt samspill mellom de ulike aktørene i egenkontrollen. Veilederen ble

gitt ut på bokmål og nynorsk. Det ble utbetalt om lag 341 000 kroner til prosjektet i 2011. Veilederen ligger tilgjengelig på www.regjeringen.no/krd.

Veileder om offentlige anskaffelser

KS har utarbeidet en veileder om handlingsrommet i anskaffelsesregelverket. Veilederen gir både politisk og administrativ ledelse og andre ansatte i kommunene informasjon om når dette regelverket kommer til anvendelse, hvilken betydning anskaffelsesregelverket har for organisering av kommunens virksomhet, og hva som skal til for at kommunen best mulig skal kunne benytte det handlingsrommet regelverket gir når varer og tjenester skal anskaffes. Det er bevilget 40 000 kroner til prosjektet i 2011. Veilederen ligger tilgjengelig på www.ks.no.

Erfaringsseminar om klimaarbeid i kommunene

Kommunal- og regionaldepartementet arrangerte i samarbeid med KS et erfaringsseminar om klimaarbeid i kommunene. Seminaret bygget bl.a. på erfaringene fra programmet Grønne energikommuner. 53 000 kroner ble brukt på seminaret i 2011.

Energiråd innlandet

Energiråd innlandet har igangsatt prosjektet Fra ord til handling – et taktskifte innen lokal og regional energieffektivisering. Målet med prosjektet er å utvikle metoder for kompetanseheving innen energi- og klimaområdet og å utvikle metoder for gjennomføring av konkrete prosjekter og tiltak for energieffektivisering, samt overføring av erfaringer om dette. Energiråd innlandet har i 2011 bl.a. arrangert fagdag for kommuner i regionen, og det er identifisert åtte konkrete tiltak som det skal jobbes videre med i prosjektet. Det ble utbetalt 400 000 kroner til prosjektet i 2011.

Effektberegning av lokale klimatiltak

KS har fått støtte til et prosjekt om utvikling av et verktøy for effektberegning av lokale klimatiltak. Verktøyet er prøvd ut i 35 kommuner, og prosjektet har kvantifisert 127 konkrete klimatiltak. Kommunal- og regionaldepartementet støttet prosjektet med 750 000 kroner i 2011.

Fornyingsiltak og erfaringsspredning

NIVI Analyse A/S har på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet gjennomført en analyse

av fylkesmennenes tildeling av skjønnsmidler til fornying og omstilling i kommunene gjennom forvaltningen av skjønnsmidlene, NIVI-rapport 2011:3 *Fylkesmennenes arbeid med kommunal fornying og omstilling*. NIVI har analysert forvaltningspraksis, foretatt en gjennomgang av resultater på utvalgte områder og vurderinger av samsvaret mellom målsettinger og forvaltning, og vurdert fylkesmannsrollen og veien videre. Det ble utbetalt 500 000 kroner for analysen.

Tillitsprosjektet i Mandal kommune

Tillitsprosjektet i Mandal kommune, med blant annet bruk av 365 dagers egenmelding, har fått stor oppmerksomhet. Det har vært stor etterspørsel fra andre kommuner og instanser etter informasjon om arbeidet i Mandal og prosjektlederens erfaringer fra det øvrige arbeidet i Kvalitetskommuneprogrammet. Kommunen fikk i 2010 200 000 kroner til formidling av erfaringene. Dette er videreført i 2011 med 200 000 kroner.

Nynorskpris

Kommunal- og regionalminister Liv Signe Navarsete delte ut nynorskprisen til Fjell kommune i november 2011. Kommunen fikk prisen på bakgrunn av sitt arbeid med nynorsk både som en faglig rettesnor og et strategisk virkemiddel. Fjell legger stor vekt på godt språk hos de ansatte og driver aktivt språkarbeid i barnehage og skole. Prisen var 100 000 kroner og et bilde av kunstneren Alf Christian Hvaring.

Kompetansesituasjonen i kommunene

Saga Corporate Advisors har på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet kartlagt foreliggende litteratur om kompetansesituasjonen i norske kommuner. Det ble utbetalt 343 750 kroner for rapporten *Kompetansesituasjonen i kommunene* som ligger tilgjengelig på www.regjeringen.no/krd.

Saman om ein betre kommune

Kommunal- og regionaldepartementet har sammen med KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne inngått en samarbeidsavtale om utviklingsprogrammet «Saman om ein betre kommune». Programmet skal støtte opp om tidsavgrensede og lokalt initierte prosjekt om temaene sykefravær, kompetanse og rekruttering, heltids-/deltidsproblematikken og omdømme. Programmet startet opp høsten 2011 og skal gå

fram til 2015. Det ble utbetalt 609 125 kroner i forbindelse med programmet i 2011.

3.3 Lokaldemokrati

Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken

Kommunal- og regionaldepartementet inviterte i november 2006 alle landets kommuner til å søke om deltakelse i prosjektet Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken, for å prøve ut ulike tiltak for å øke kvinneandelen i kommunestyrene generelt – og i ordførervervene spesielt. 22 kommuner ble valgt ut til å delta. Prosjektet startet opp i 2007 og ble avsluttet ved årsskiftet 2011/2012. Det ble i 2011 utbetalt 3 561 147 kroner til tiltak og prosjektaktiviteter i kommunene som deltok i prosjektet. I tillegg ble det utbetalt 346 000 kroner til Uni Rokkansenteret for sluttevalueringen av hele prosjektet. Sluttkonferansen vil bli holdt i begynnelsen av mai 2012.

Evaluering av ordførerforsøk – endret myndighet

Universitetet i Tromsø fikk oppdraget med å evaluere forsøkene med utvidet myndighet til ordførerne. Prosjektet har gått over fire år fra 2008 til 2011. I evalueringen har det blitt lagt til grunn en bred tilnærming til ordførerrollen for å bidra til en bedre forståelse av hvordan ordførerrollen utøves i kommunene. Slik vil man også oppnå en forståelse av om forsøket med utvidet myndighet har en betydning for den lederrollen ordføreren utøver i kommunene.

Sluttrapport skulle leveres i slutten av 2011, men leveringen er i samråd med departementet utsatt til mai 2012. I 2011 ble det brukt 505 000 kroner til gjennomføring av prosjektet.

Forsøk med elektronisk stemmegivning

Ved kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2011 ble det gjennomført forsøk med elektronisk stemmegivning i ti forsøkskommuner samt en fylkeskommune. Disse var Bodø, Bremanger, Hammerfest, Mandal, Radøy, Re, Sandnes, Tynset, Vefsn, Ålesund samt Møre og Romsdal fylkeskommune. Som del av forsøket ble et nytt sentralt valgadministrasjonssystem, der løsningen for elektronisk stemmegivning var en del av systemet, testet ut. Møre og Romsdal fylkeskommune deltok i å teste ut det nye valgadministrasjonssystemet.

Forsøket er blitt fulgt av Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), som la fram sin rapport i mars. I rapporten skriver OSSE

at forsøkene ble gjennomført på en åpen og inkluderende måte. OSSE har lite å utsette på den tekniske løsningen. Samtidig har OSSE innspill til forbedringer.

Forsøket blir bredt evaluert av både norske og internasjonale forskningsmiljøer. Rapportene fra evalueringen vil ferdigstilles tidlig høsten 2012, og vil ligge til grunn for departementets endelige vurdering av forsøket og forslag til oppfølging.

Erfaringen fra forsøkskommunene ved valget i 2011 var gode, selv om enkelte forbedringer må gjøres til valget i 2013. Det nye valgadministrasjonssystemet blir tilbudt alle kommunene og fylkeskommunene som ønsker å bruke et administrativt system ved valget i 2013. Systemet vil ha funksjoner som er kjent fra andre valgadministrasjonssystemer, men åpner også for nye muligheter. Det nye valgadministrasjonssystemet eies, driftes og forvaltes av staten. Departementet vil sørge for opplæring og brukerstøtte til systemet.

I 2011 hadde prosjektet et forbruk på 60,2 mill. kroner, mot budsjettert 78,0 mill. kroner. Underforbruket skyldtes i hovedsak at deler av de budsjetterte kostnadene er forskjøvet til 2012 på grunn av forsinkelsene i leveranse, som rapportert i Prop. 1 S (2011–2012).

Mot til å meina

Målet for prosjekt *Mot til å meina* var å få flere personer under 26 år til å delta i politisk arbeid og politiske interesseorganisasjoner fram mot valget i 2011. I tillegg til å øke antallet unge listekandidater til kommunestyret- og fylkestingsvalget i 2011 var målet med prosjektet at flere i denne gruppen skulle få plass i kommunestyret, og økt valgdeltakelsen i denne gruppen. Prosjektet involverte elever i videregående skoler, journalister i lokalaviser og ansvarlige for valgarbeidet i kommunene Time, Hjelmeland og Sauda. Prosjektet ble gjennomført i nær kontakt med Noregs Ungdomslag, Landssamanslutninga av nynorskkommunar og Landslaget for lokalaviser. Målet om økt valgdeltakelse blant unge velgere ble oppnådd, og disse kommunene fikk også flere unge inn i kommunestyret. Prosjektet er nå avsluttet. Endelig rapportering for prosjektet ligger til behandling i departementet.

Det ble satt av til sammen 2 mill. kroner til gjennomføring av prosjektet, fordelt på årene 2009 (700 000 kroner), 2010 (650 000 kroner) og 2011 (650 000 kroner).

Forsøk med nedsatt stemmerettsalder til 16 år, informasjon og støtte til kommunene

Kommunene som deltok i forsøket med nedsatt stemmerettsalder til 16 år fikk tilsagn på 1 mill. kroner i støtte til arbeidet med prosjektet i 2011. I tillegg ble det gjennomført et seminar for valgmedarbeidere i forsøkskommunene. Det ble utarbeidet og utgitt en informasjonsbrosjyre til ungdommene som var omfattet av forsøket.

Samlet ble det i 2011 brukt 924 351 kroner på prosjektet.

Evalueringsprosjektet av forsøk med nedsatt stemmerettsalder til 16 år

Det er inngått kontrakt med Institutt for samfunnsforskning som i samarbeid med Uni Rokkansenteret skal gjennomføre evaluering av forsøket med nedsatt stemmerettsalder til 16 år. Evalueringsskjemaet går over fire år og skal kartlegge forberedelser til forsøket (for eksempel hva gjøres i kommunene av skolen, partier og organisasjoner for å engasjere den aktuelle velgergruppe), gjennomføringen av selve valget og resultater og oppfølging av valget.

Til sammen er det satt av 2,9 mill. kroner til prosjektet. Av dette ble 1 156 000 kroner benyttet i 2011.

Demokratiagenter

Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) gjennomførte i 2011 et prosjekt med utplassering av demokratiagenter, fortrinnsvis i kommunene som deltok i forsøket med nedsatt stemmerettsalder. Demokratiagentenes oppgave var å engasjere ungdom i valget gjennom en rekke aktiviteter. De satte saker ungdom er opptatt av på dagsorden, blant annet ved å arrangere besøk med foredrag i klasser, stands på kjøpesentre og etablering av møteplasser mellom ungdom og lokalpolitikere. Lokale aktiviteter ble gjennomført i samarbeid med andre lokale aktører. Det ble til sammen satt av 1 488 000 kroner til prosjektet. I 2010 ble det bevilget 500 000 kroner, mens restbeløpet på 988 000 ble disponert i 2011.

Good Governance (Valencia-initiativet)

Europarådets kommunalministerkonferanse i 2007 vedtok en strategi for innovasjon og godt styresett. Norge er et pilotland for å starte gjennomføringen av strategien. KS og Kommunal- og regionaldepartementet har samarbeidet om pilotpro-

sjektet. KS fikk i 2011 et tilskudd på 62 712 kroner til prosjektet.

Lokaldemokratidatabase

Prosjektet er en oppfølging av St.meld. nr. 33 (2007–2008) *Eit sterkt lokaldemokrati*. I meldingen ble det varslet at departementet ville vurdere å opprette en database som gjør det lettere for den enkelte kommune å vurdere sitt eget lokaldemokrati.

Prosjektet startet opp i 2009 i samarbeid med KS. Kommunene ble invitert til å delta i en innbygger- og lokalpolitikerundersøkelse som dannet grunnlag for oppbygging av databasen. Databasen omfatter i dag 90 kommuner og inneholder intervjudata fra et tilfeldig utvalg av innbyggere og alle lokalpolitikere i kommunen om deres syn på lokaldemokratiet i kommunen. Databasen ligger på www.bedrekommune.no.

Resultater fra undersøkelsen ble presentert på et seminar i februar 2011.

KS fikk i 2011 350 000 kroner til prosjektet.

Internettløsning for innbyggerinitiativet

Det ble i 2010 gjennomført en evaluering av ordningen med innbyggerinitiativ etter kommuneloven § 39a.

Evalueringen viste at innbyggerinitiativ er en relativt lite effektiv kanal for påvirkning. Det er få som kjenner ordningen og den har vært relativt lite brukt. Det viser seg imidlertid at i kommuner som har lagt til rette for innbyggerinitiativ på internett, er innbyggerinitiativ mer tilgjengelig og mer brukt.

Kommunal- og regionaldepartementet gjennomfører på denne bakgrunnen et prosjekt for å legge til rette for at innbyggerne i alle kommuner kan fremme elektronisk innbyggerinitiativ på nett, bl.a. ved å ta i bruk sosiale media.

Det ble i 2011 brukt 456 250 kroner til prosjektet.

Ungt engasjement – dokumentarfilm i skoleverket

Departementet støttet høsten 2010 Bergen Internasjonale Filmfestival (BIFF) med 250 000 kroner for visning av film i skolen. Arbeidet ble gjort i samarbeid med Bergen kommune, Austevoll kommune og Hordaland fylkeskommune. Filmene ble vist i forbindelse med filmfestivalen høsten 2010. Om lag 14 000 av de besøkende var skoleelever og lærere. Filmene som ble vist har et samfunnsinnhold, og er av en slik karakter at de kan bidra til å

skjerpe interessen for samfunnsspørsmål blant ungdom. Som vilkår for støtten ble det stilt krav om at det skulle lages et pedagogisk opplegg, og at filmene skulle distribueres til alle kommuner med forsøk med nedsatt stemmerett til 16 år.

For å gjøre filmene tilgjengelig for alle skoler, støttet departementet prosjektet ytterligere med 100 000 kroner for at filmene skulle få norsk tekst og bli nedlastbare på internett.

Vedlegg 5

Forsøk

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for forsøk etter lov om forsøk i offentlig forvaltning (forsøksloven) når kommuner er involvert, og for forsøk etter valgloven.

1 Forsøk etter forsøksloven

Etter lov av 26. juni 1992 nr. 87 om forsøk i offentlig forvaltning kan det gis unntak fra gjeldende regelverk for en avgrenset forsøksperiode. Det skilles mellom ulike typer forsøk: 1) unntak fra gjeldende lover og forskrifter, 2) avvik fra bestemmelser om oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivåene, 3) unntak fra statlige kontrollordninger overfor fylkeskommuner/kommuner og 4) enhetsfylke.

Formålet med forsøksvirksomheten er å utvikle funksjonelle og effektive drifts- og organisasjonsformer, og en hensiktsmessig oppgavefordeling. Det skal legges særskilt vekt på å forbedre tjenestene til innbyggerne. Forsøk er forvaltningsutvikling, og ikke et verktøy for generelle dispensasjoner fra gjeldende lovgivning. For en nærmere omtale av forsøk vises det til kap. 6.6 *Forsøk som utviklingsverktøy* i Meld. St. 12 (2011–2012) *Stat og kommune – styring og samspel* og til departementets nettsider om forsøk på www.regjeringen.no/krd.

1.1 Forsøk med samkommune

Det foregår to nasjonale forsøk med interkommunalt samarbeid etter samkommunemodellen. Innherred samkommune er et samarbeidsprosjekt mellom kommunene Levanger og Verdal i Nord-Trøndelag fylke. Forsøket med Innherred samkommune startet 1. februar 2004, og har fått godkjent forlengelse til 31. desember 2012.

Midtre Namdal samkommune er et samarbeid mellom Namsos, Namdalseid, Fosnes og Overhalla kommuner i Nord-Trøndelag. Forsøket ble godkjent høsten 2009, og forsøksperioden varer fra 8. september 2009 til 8. september 2013.

Stortinget har vedtatt å lovfeste samkommunemodellen.

1.2 Forsøk med kommunalt ansvar for vinterrydding og bekjempelse av forsøpling

Oslo, Bergen og Trondheim kommuner har hatt forsøk knyttet til bekjempelse av forsøpling av offentlige uterom. Kommunene har gjennom egne vedtekter fått myndighet til å håndheve renholds- og vinterryddingsbestemmelsene hjemlet i politivedtektene § 14. Det er vedtatt endringer i politiloven § 14 hvor kommunene, i tillegg til politiet, skal få adgang til å håndheve bestemmelser om forsøpling og vinterrydding. Justis- og beredskapsdepartementet har sendt på høring forslag til ny forskrift til politiloven § 14 med frist 15. mai 2012. Det tas sikte på at ordningen trer i kraft 1. juli 2012.

1.3 Forsøk med endret myndighet for ordfører

For valgperioden 2003–2007 ble kommunene som gjennomførte forsøk med direkte valg av ordfører også invitert til å sette i verk forsøk med endret myndighet for ordfører. Det ble besluttet å videreføre disse forsøkene i 18 forsøkskommuner i valgperioden 2007–2011. Forsøkene ble ikke forlenget.

Universitetet i Tromsø har fått i oppdrag å evaluere de 18 forsøkene. Formålet med evalueringen er å synliggjøre effektene av at ordførerne får utvidet myndighet når det gjelder ordførerrollen i seg selv, ordførerens forhold til andre politiske organ i kommunen, og ordførerens rolle i kommunens omgivelser. Departementet vil gjennom denne undersøkelsen i tillegg få satt søkelys på ordførerrollen og hva ordføreren betyr som leder av kommunen, som en viktig skikkelse i lokalsamfunnet, og som representant for kommunen og lokalsamfunnet. Oppdraget har vart fra 2008 til 2011 og rapporten fra undersøkelsen offentliggjøres våren 2012.

1.4 NAV-forsøk i Nord-Odal og Hedmark kommuner

Fra sommeren 2009 til sommeren 2011 ble det gjennomført et forsøk i Nord-Odal og Hamar kommuner hvor brukere av kommunale sosialtjenes-

ter fikk informasjon og veiledning i egen sak via telefon fra Arbeids- og velferdsetatens kontaktsenter i Hedmark.

Siktemålet har vært at NAV Kontaktsenter Hedmark skulle avlaste NAV-kontorene og styrke servicen og tilgjengeligheten for brukere av kommunale sosialtjenester. En viktig forutsetning for forsøket har vært at NAV Kontaktsenter Hedmark har fått tilgang til et utdrag av opplysninger fra brukernes sosialtjenestesaker. Nord-Odal og Hamar kommuner fikk derfor godkjent forsøksvedtekter hvor det ble gitt unntak fra forvaltningslovens regler om taushetsplikt, som normalt forhindrer at opplysninger om brukere av kommunale tjenester i NAV-kontoret kan formidles til statlige ansatte utenfor NAV-kontoret.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har på oppdrag fra Arbeidsdepartementet vurdert og evaluert forsøkene. Evalueringen viser at om lag 40 pst. av henvendelsene ble besvart av kontaktsenteret. De berørte NAV-kontorene rapporterte om mindre pågang fra brukere, noe som ga mer tid til oppfølging. Medarbeiderne på NAV Kontaktsenter Hedmark fant det tilfredsstillende å kunne gi faglig bistand, i stedet for å måtte viderefordre de fleste henvendelser om kommunale tjenester til NAV-kontoret. Det er ikke foretatt brukerundersøkelse i tilknytning til forsøket, men det antas at det var positivt for brukerne som fikk hjelp ved å få svar ved første kontaktpunkt.

Nasjonale implementering av ordningen vil kreve en endring i arbeids- og velferdsforvaltningsloven. Arbeidsdepartementet vurderer løpende behovet for en slik lovendring. Evalueringen av forsøket har avslørt enkelte ressursmessige og kompetansemessige utfordringer. I første omgang vurderer Arbeids- og velferdsdirektoratet å spesialisere kontaktsentertjenester for brukere av kommunale tjenester ved å legge tjenesten til ett eller noen få sentre, uten at senteret får tilgang til informasjon om individuelle saker eller kan gi konkret veiledning i den enkelte sak. En slik spesialisering krever ikke lovendring, og vil gi erfaring blant annet med behov, kostnader og samarbeids- og kompetanseutfordringer ved en utvidelse av den bistand som gis ved Arbeids- og velferdsetatens kontaktsentre.

2 Forsøk etter valgloven

2.1 Forsøk med stemmerett for 16-åringene

I St.meld. nr. 33 (2007–2008) *Eit sterkt lokaldemokrati* ble det foreslått å gjennomføre forsøk med

nedsatt stemmerettsalder til 16 år ved kommunevalget i 2011. Stortinget sluttet seg til forslaget. Den viktigste begrunnelsen for forsøket var at dette kunne være et tiltak for å få flere unge til å bli aktive innbyggere i lokalsamfunnet.

Gjennom forsøket ønsket departementet å finne ut om nedsatt stemmerettsalder kan øke det politiske engasjementet blant ungdom. Man vil blant annet se på hvor høy valgdeltakelsen blir i den nye velgergruppen. Det er også interessant å se om partiene som stiller til valg i forsøkskommunene tilpasser listeforslag og valgkamp til de yngre velgerne, og om ungdomssaker blir høyere prioritert i kommunene.

Følgende 20 kommuner deltok i forsøket: Marker, Lørenskog, Hamar, Vågå, Sigdal, Re, Porsgrunn, Grimstad, Mandal, Gjesdal, Stavanger, Austevoll, Luster, Ålesund, Osen, Namdalseid, Tysfjord, Kåfjord, Kautokeino og Hammerfest. I tillegg deltok Longyearbyen lokalstyre ved lokalvalget i Longyearbyen.

I forsøkskommunene ble valgdeltakelsen blant 16- og 17-åringene 58 pst. Valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne ellers lå på landsbasis på 46 pst.

Institutt for samfunnsforskning har, i samarbeid med Rokkansenteret ved Universitetet i Bergen, fått oppdraget med å evaluere forsøket. Endelig evalueringsrapport vil først foreligge ved utgangen av 2013. Evalueringen skal i tillegg til faktisk deltakelse ved valget i 2011, også undersøke hvordan forsøket kan ha mer langsiktige virkninger, for eksempel om ungdomssaker prioriteres sterkere i kommunene når de gjennomfører et slikt forsøk. Det vil foreligge en foreløpig rapportering i 2012.

2.2 Forsøk med e-valg

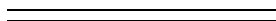
Ved kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2011 ble det gjennomført forsøk med elektronisk stemmegivning i 10 forsøkskommuner samt en fylkeskommune. Disse var Bodø, Bremanger, Hammerfest, Mandal, Radøy, Re, Sandnes, Tynset, Vefsn, Ålesund samt Møre og Romsdal fylkeskommune. Som del av forsøket ble et nytt sentralt valgadministrasjonssystem, der løsningen for elektronisk stemmegivning var en del av systemet, testet ut. Møre og Romsdal fylkeskommune deltok i å teste ut det nye valgadministrasjonssystemet.

Forsøket er blitt fulgt av organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), som la fram sin rapport i mars. I rapporten skriver OSSE at forsøkene ble gjennomført på en åpen og inkluderende måte. OSSE har lite å utsette på den tek-

niske løsningen. Samtidig har OSSE innspill til forbedringer.

Forsøket blir bredt evaluert av både norske og internasjonale forskningsmiljøer. Rapportene fra evalueringen vil ferdigstilles tidlig høsten 2012, og vil ligge til grunn for departementets endelige vurdering av forsøket og forslag til oppfølging. Departementet vil legge fram en stortingsmelding høsten 2012, som vil gi Stortinget et best mulig grunnlag for å vurdere en ev. videreføring av elektronisk stemmegivning.

Erfaringen fra forsøkskommunene ved valget i 2011 var gode, selv om enkelte forbedringer må gjøres til valget i 2013. Det nye valgadministrasjonssystemet blir tilbudt alle kommunene og fylkeskommunene som ønsker å bruke et administrativt system ved valget i 2013. Systemet vil ha funksjoner som er kjent fra andre valgadministrasjonssystemer, men åpner også for nye muligheter. Det nye valgadministrasjonssystemet eies, driftes og forvaltes av staten. Departementet vil sørge for opplæring og brukerstøtte til systemet.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress 06/2012

